

**T.C.
RECEP TAYYIP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLİĞİ**

**SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE YER ALAN COĞRAFYA
İÇERİKLİ KONULARIN ÖĞRETİMİNDE ÖYKÜLERİN
KULLANILMASI ÜZERİNE BİR İNCELEME**

(Yüksek Lisans Tezi)

Yusuf TULUK

**Danışman
Prof. Dr. Yılmaz GEÇİT**

**RİZE
2023**

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalında, Prof. Dr. Yılmaz GEÇİT danışmanlığında, Yusuf TULUK tarafından hazırlanan *Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Coğrafya İçerikli Konuların Öğretiminde Öykülerin Kullanılması Üzerine Bir İnceleme* adlı bu tez çalışması, 22/08/2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri	Unvanı, Adı SOYADI	İmza
Başkan	: Prof. Dr. İlhan TURAN	
Üye	: Prof. Dr. Yılmaz GEÇİT	
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Kerem ÇOLAK	

ETİK BEYAN

Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Tezli Yüksek Lisans Programından mezun olmak üzere teslim ettiğim "Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Coğrafya İçerikli Konuların Öğretiminde Öykülerin Kullanılması Üzerine Bir İnceleme" konulu tezimi, bilim ve araştırma etiği prensiplerine riayet edilerek tarafımdan yazılmıştır.

Eserimde, başka kaynaklardan aktarılan bütün bilgi ve alıntılar, Enstitünüz Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak açıkça gösterilmiştir. Kaynağı gösterilenler dışında kalan bütün bilgiler uygun araştırma yöntemi kullanılarak tarafımdan edinilmiş ve esere bu şekilde yansıtılmıştır. Şahsıma ait olmayan hiçbir bilgi, kasıt veya kusurlar, şahsıma aitmiş gibi gösterilmemiştir. İnternet kaynakları dâhil, sahibine/kaynağına atıf yapılmaksızın hiçbir bilgi kullanılmamıştır. Aksinin ortaya çıkması halinde doğacak bütün hukuki, idari, akademik ve etik sorumluluk tarafıma ait olacaktır. Eserin tesliminden sonra herhangi bir zamanda, bilim etiğine aykırılık tespit edilmesi ve / veya eserimle ilgili intihal veya intihal şeklinde anlaşılabacak bir durumun ortaya çıkması halinde; Üniversiteniz ve eğitim kadronuzun hiç bir şekilde sorumlu tutulmayacağını hür irademle kabul, beyan ve taahhüt ederim.

Yusuf TULUK

ÖN SÖZ

Sosyal Bilgiler dersi; bireyleri düşünmeye, sorgulamaya ve araştırmaya iten, toplumun gelişmesinin önünü açan, içeriğini günlük hayatın içinden alan disiplinler arası bir derstir. Tarih, coğrafya, felsefe, arkeoloji, antropoloji, ekonomi, hukuk, sosyoloji, psikoloji gibi bilimler Sosyal Bilgiler dersinin içeriğini oluşturmaktadır. Bu bilimlerden tarih ile ilgili pek çok öykü kaleme alınmış ve Sosyal Bilgiler dersini destekleyici materyal olarak kullanılmıştır. Coğrafya ile ilgili eserlerin sayısı ise tarihe nazaran çok daha azdır. Bunula birlikte alan yazında tarih ile ilgili öykülerin Sosyal Bilgiler eğitimi ile olan ilişkisini konu edinen çalışmalar vardır. Ancak yapılan literatür taraması sonucunda doğrudan coğrafya içerikli öykülerin Sosyal Bilgiler öğretiminde kullanımı ile ilgili bir çalışma yapılmadığı fark edilmiştir. Çalışmada alan yazındaki bu eksikliğin giderilmesi ve alan yazına katkı sağlanması amaç edinilmiştir.

Yüksek lisans eğitimimin tüm aşamalarında benden desteğini esirgemeyen danışmanım ve değerli hocam Prof. Dr. Yılmaz GEÇİT'e teşekkürü borç bilirim. Ders döneminde bana kattıkları için kıymetli hocalarım Prof. Dr. İlhan TURAN'a, Doç Dr. Adem BELDAĞ'a ve Doç. Dr. Ayşe SEYHAN'a sonsuz teşekkür ederim.

Son olarak tez yazım sürecinde beni ayakta tutan kıymetli eşim Gizem TULUK ve oğlum Yavuz TULUK'a, beni bugünlere getiren sevgili babam Rıza TULUK'a teşekkür ederim.

Yusuf TULUK
2023/RİZE

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	I
ETİK BEYAN.....	II
ÖN SÖZ	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÖZET	V
ABSTRACT.....	VI
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	VII
GİRİŞ.....	1
1. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	5
1.1. Sosyal Bilgiler Dersi	5
1.2. Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilimler İlişkisi	6
1.3. Sosyal Bilgiler dersinde Coğrafyanın Yeri ve Önemi	7
1.4. Çocuk Edebiyatı.....	9
1.5. Sosyal Bilgiler Dersinde Çocuk Edebiyatı.....	11
2. YÖNTEM	18
2.1. Araştırma Modeli.....	18
2.2. Veri Kaynağı.....	19
2.3. Veri Toplama Teknikleri	20
2.4. Verilerin Analizi	20
2.5. Araştırmanın Geçerlik ve Güvenirliği.....	21
3. BULGULAR.....	23
3.1. Araştırmanın Bulguları.....	23
3.1.1. Birinci Alt Probleme Yönelik Bulgular	23
3.1.2. İkinci Alt Probleme Yönelik Bulgular	33
3.1.3. Üçüncü Alt Probleme Yönelik Bulgular	43
3.1.4. Dördüncü Alt Probleme Yönelik Bulgular	55
4. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	63
4.1. Tartışma ve Sonuç.....	63
4.2. Öneriler.....	67
KAYNAKÇA.....	68
EKLER	73

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Ana Bilim Dalı : Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi

Tez Türü : Yüksek Lisans Tezi

Danışman : Prof. Dr. Yılmaz GEÇİT

Hazırlayan : Yusuf TULUK

Yıl : 2023

Sayfa Sayısı : 76

ÖZET

SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE YER ALAN COĞRAFYA İÇERİKLİ KONULARIN ÖĞRETİMİNDE ÖYKÜLERİN KULLANILMASI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Çalışmanın amacı; seçilen öykülerde 5 ve 6. sınıf Sosyal Bilgiler dersi İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanında yer alan Coğrafya disiplinine ait kazanımların hangi düzeyde karşılık bulduğunu belirlemektir. Araştırmanın veri kaynağını coğrafya disiplinine ait konulara yer veren çocuklara yönelik öyküler oluşturmaktadır. Bu veri kaynaklarından “*Mucizevi Örtü: Toprak*” ve “*Coşkun Nehirler*” adlı iki öykü seçilmiştir. Seçilen öyküler nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi ile incelenmiştir. Elde edilen veriler ise betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırmanın sonucunda belirlenen öykülerin 5. ve 6. sınıf Sosyal Bilgiler dersi “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanına ait kazanımlar ile paralellik gösteren anlatımlara yer verildiği görülmüştür. Ayrıca öykülerin, öğrencilerin genel coğrafya bilgilerini arttıracak örnekler ve karikatürler ile süslendiği tespit edilmiştir. Çalışmanın sonunda benzer öykülerin sayılarının artırılması ve bu öykülerden elde edilen okuma parçalarının ders kitaplarına eklenmesi önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Coğrafya, Öykü

Recep Tayyip Erdogan University Institute of Graduate Studies

Department : Turkish and Social Sciences Education

Thesis Type : Master Thesis

Supervisor : Prof. Dr. Yılmaz GEÇİT

Author : Yusuf TULUK

Year : 2023

Pages : 76

ABSTRACT

**A REVIEW ON THE USE OF STORIES IN TEACHING GEOGRAPHICAL
SUBJECTS IN SOCIAL STUDIES COURSE**

The purpose of the study is to determine at what level the achievements of the Geography discipline found in the learning field of "People, Places and Environments" in the 5th and 6th grade Social Studies lesson correspond to the selected stories. The universe of the research consists of stories for children that include topics related to the discipline of Geography. Two stories named "Mucizevi Örtü: Toprak" and "Coşkun Nehirler" were chosen as samples. Selected stories were analyzed by document analysis method, one of the qualitative research methods. The obtained data was analyzed by descriptive analysis method. As a result of the research, it was seen that the chosen stories included the narratives that were in parallel with the learning field of "People, Places and Environments" in the 5th and 6th grade Social Studies lesson. In addition, it was determined that the stories were decorated with examples and caricatures that could increase the general geography knowledge of the students. At the end of the study, it was suggested to increase the number of similar stories and to add the reading passages obtained from these stories to the textbooks.

Keywords: Social Studies, Geography, Story

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Yükselti ve sıcaklık ilişkisini açıklayıcı örnek .	23
Şekil 2. Toprak ve insan arasındaki üretim ilişkisini yansıtan örnek	26
Şekil 3. Çin ve Türkiye nüfuslarını karşılaştırma örneği	27
Şekil 4. Kıta ve Okyanusların dağılışını gösteren harita	35
Şekil 5. Volkanik dağlar ile ilişkili örnek	37
Şekil 6. Ekvatorial İklim'de yaşayan hayvan varlığına örnekler	40
Şekil 7. Kutup ikliminde yaşama ilişkin örnek karikatür	41
Şekil 8. Kutup İklim bölgesindeki faaliyetlere ilişkin örnek karikatür	42
Şekil 9. Yeryüzü şekilleri ile ilgili güldürü unsuru içeren karikatür örneği	43
Şekil 10. Nehirlerin kullanımına ilişkin güldürü ögesi içeren karikatür	44
Şekil 11. Yeryüzü şekillerine ilişkin karikatür örneği	45
Şekil 12. Delta ovası örneği	46
Şekil 13. Su döngüsünü anlatan karikatür örneği	48
Şekil 14. Selin tanımını içeren karikatür	51
Şekil 15. Selin oluşumunu aktaran karikatür	52
Şekil 16. Sele karşı alınabilecek önlemlere ilişkin karikatür	54
Şekil 17. Kıta, okyanuslar ve akarsuları gösteren harita örneği	56
Şekil 18. Akarsu ve oluşturduğu şekillere ilişkin karikatür	58
Şekil 19. Vadi şeklinin tanımını içeren bir karikatür	58
Şekil 20. Menderes şeklinin tanımını içeren bir karikatür	59
Şekil 21. Gideğeni olmayan gölleri tanıtan bir karikatür	59
Şekil 22. Delta ovalarının oluşumuna ilişkin karikatür	60
Şekil 23. Karasal iklimde don olayına ilişkin karikatür örneği	61
Şekil 24. Karasal iklimde don olayına ilişkin karikatür örneği II	62

GİRİŞ

Ülkemizde 2005 yılında uygulamaya konulan yapılandırmacı yaklaşım ile birlikte derslerde yenilikçi materyallerin kullanımı ve bu materyaller aracılığı ile kalıcı öğrenmenin sağlanması önem kazanmıştır. Sosyal Bilgiler de bu yeni yaklaşıma uyum sağlayan dersler arasındadır. (Ulusoy ve Gülüm, 2009). Sosyal Bilgiler dersinin öğrenme alanları tarih, ekonomi, coğrafya, antropoloji, sosyoloji, psikoloji, felsefe, hukuk ve siyaset bilimi gibi sosyal bilimlere dayanır ve konular multidisipliner bir yaklaşım ile incelenir. Sosyal Bilgiler dersi öğrenme alanları; “Birey ve Toplum”, “Kültür ve Miras”, “İnsanlar, Yerler ve Çevreler”, “Bilim, Teknoloji ve Toplum”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim”, “Etkin Vatandaşlık” ve “Küresel Bağlantılar” olmak üzere 7 tanedir (MEB, 2018).

Yapılandırmacı yaklaşım ile tasarlanan Sosyal Bilgiler dersinde bireyler; demokratik değerleri benimseme, sorgulama, problem çözme, doğal çevreye duyarlılık, zamanı ve mekânı algılama becerilerini öğrenme sürecine aktif olarak katılım sağlayarak edinir. Bu süreçte öykülerin aktif olarak kullanılması dersin amaçlarının gerçekleştirilmesi açısından önemlidir. Ders içerisinde öykülerin kullanılması dersi sıkıcılıktan kurtarmakta ve öğrencinin derse olan ilgisini artırmaktadır (Demir ve Akengin, 2011).

İlgili alan yazın incelendiğinde öykülerin Sosyal Bilgiler dersinde kullanımına ilişkin özellikle son yıllarda yapılmış bilimsel çalışmalar bulunmaktadır. Ancak bu çalışmaların Sosyal Bilgiler dersinin içerisinde bulunan tarih disiplini ile ilişkili olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra yapılan çalışmalarda incelenen edebi eserler Sosyal Bilgiler dersine ait değerlerin öğretimi açısından değerlendirilmiştir. Bu çalışmada ise alan yazında yer alan çalışmalardan farklı olarak seçilen öykülerin Sosyal Bilgiler dersi içerisinde yer alan coğrafya disiplini ile ilişkili konuların öğretimine olan uygunluğu ve öğrenmeye olan katkıları incelenmiştir.

Araştırmanın Problemi

Öykülerin, Sosyal Bilgiler dersinde yer alan Coğrafya içerikli konulara ait kazanımları karşılama düzeyi nedir?

Alt Problemler

1. *Mucizevi Örtü Toprak* adlı öykü 5. Sınıf İnsanlar Yerler ve Çevreler öğrenme alanındaki kazanımları karşılama düzeyi nedir?
2. *Mucizevi Örtü Toprak* adlı öykünün 6. Sınıf İnsanlar Yerler ve Çevreler öğrenme alanındaki kazanımları karşılama düzeyi nedir?
3. *Coşkun Nehirler* adlı öykünün 5. Sınıf İnsanlar Yerler ve Çevreler öğrenme alanındaki kazanımları karşılama düzeyi nedir?
4. *Coşkun Nehirler* adlı öykünün 6. Sınıf İnsanlar Yerler ve Çevreler öğrenme alanındaki kazanımları karşılama düzeyi nedir?

Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı; araştırmacı tarafından önceden okunup seçilen öykülerde 5 ve 6. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanında yer alan Coğrafya disiplinine ait kazanımların hangi düzeyde karşılık bulunduğunu belirlemektir. 4 ve 7. sınıf kazanımları öykülerin içeriği ile yeterli ilişkiye sahip görülmediği için incelenmemiştir. Araştırma sonunda elde edilecek sonuçlar ile Sosyal Bilgiler dersinin eğitimi ve öğretimine katkı sunmak hedeflenmektedir.

Araştırmanın Önemi

Günümüzde öğrencilerin ilgisini çekmek ve derse aktif katılımlarını sağlamak bütün öğretmenlerin temel hedefidir. Derse ilgisiz olan öğrencilerin istenen kazanımları öğrenmesi beklenemez. Bu nedenle eğitim ve öğretim faaliyetlerinde modern yöntem ve tekniklerin kullanılması büyük önem arz etmektedir (Bedir ve Akkurt, 2013). Bireysel farklılıkları nedeniyle öğrencilerin derse karşı olan ilgi ve dikkatleri farklıdır. Ders süresince öğrencilerin dikkat düzeyini aynı noktada tutmak eğitimcilerin zorluk çektiği durumların başında gelmektedir. Bu nedenlerle öğretmenler sınıfta derse olan ilgiyi artırabilmek için güldürü unsurları ve ilginç görseller barındıran materyaller kullanarak öğrenme sürecini güçlendirebilir (Şentürk, 2020).

Yaptığımız literatür taraması sonucu öykülerin derslerde kullanımının kalıcı öğrenmenin artmasında etkili olduğu görülmektedir (Uysal, 2022). Sosyal Bilgiler dersi de gündelik yaşam durumlarını içeren bir ders olması nedeniyle öyküleştirme

yapmak için uygun bir ders olarak göze çarpmaktadır. Öyküler aracılığı ile Sosyal Bilgiler dersine ait kazanım, değer ve beceriler öğrencilere daha etkili bir biçimde öğretilmektedir. Öyküler sayesinde konular ezbercilikten çıkarılarak eğlenceli hâle getirilir ve öğrencilerin yorum yapabilmesi için olanak sağlanır (Uysal, 2022). Bunun yanı sıra ders içinde kullanılması planlanan öykülerin çocukların gelişim dönemlerine uygun olarak hazırlanması son derece önemlidir. Tercih edilen öyküler çocukların hayal gücünü geliştirmeli ve edebi açıdan keyifli içeriklere sahip olmalıdır (Poyraz, 2022).

Yaptığımız literatür taramasının sonucunda Sosyal Bilgiler dersinde öykülerin kullanım durumuna ilişkin çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Ancak bu çalışmaların tamamına yakını Sosyal Bilgiler dersinin içeriğinde yer alan tarih disiplini ile ilgili öğrenme alanları ile sınırlı kalmıştır. Bu çalışmada edebi türlerden biri olan öykülerin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan ve coğrafya disiplini ile ilişkili öğrenme alanlarında yer alan konuların öğretimine uygunluğunu inceleyen bir çalışma olması bakımından önem arz etmektedir. Bu anlamda çalışmanın literatüre ve Sosyal Bilgiler dersi eğitime katkı sunacağı düşünülmektedir.

Yapılan çalışmadan beklenen bir diğer önem; eğitim sisteminin içerisinde öykülerin, coğrafi kavramların öğretiminde kullanılması ve bu kavramların öğretimini kolaylaştırmasına katkı sunmasıdır. Öykülerle soyut coğrafi kavramları öğrenen bireyler zihninde bu kavramları somutlaştıracak ve öğrenmenin kalıcı hâle gelmesini sağlayacaktır. Bu itibar ile yapılan çalışma, dersin sıkıcılıktan kurtarılarak akıcı hâle getirilmesi, soyut kavramların somutlaştırılarak öğrencilerin zihninde yer edinmesinin sağlanmasına katkı sağlaması bakımından önem arz etmektedir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Araştırmada incelenecek öyküler Anıta Ganeri isimli yazara ait “*Coşkun Nehirler*” ve Hüseyin Toy isimli yazara ait “*Mucizevi Örtü: Toprak*” isimli öyküler ile sınırlıdır.
2. Araştırma ortaokul 5 ve 6. sınıf Sosyal Bilgiler derslerinin “İnsanlar Yerler ve Çevreler” isimli öğrenme alanı ile sınırlandırılmıştır.

Araştırmanın Varsayımları

1. Çalışma için seçilen öykülerin 5 ve 6. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinin müfredatlarına ve öğrencilerin gelişim düzeylerine uygun olduğu varsayılmıştır.
2. Öykülerin Sosyal Bilgiler dersinin öğretimine katkı sağlayacağı varsayılmıştır.

Tanımlar

Sosyal Bilimler: Toplumsal ilişki ve olayları, insanların toplumsal yaşamda ortaya koyduğu özellikleri inceleyen, bireysel ve sosyal sorunlara çözüm yolları üreten bilim dallarının tamamına denir (Bilgili, 2008).

Sosyal Bilgiler: İçeriğini sosyal bilimlerden alan ve toplumsal bilgileri öğrencilerin gelişim düzeylerine indirgeyen, bu bilgileri kullanarak bireylerin toplumsal yaşama uyum sağlamak, toplumsal sorunlara çözüm üretmek gibi amaçlara ulaşabilmesi için gerekli beceri ve değerleri kazandırmayı hedefleyen bir çalışma alanıdır (Akdağ, 2009).

Coğrafya: Beşeri ve doğal unsurların dağılışını, insan ve mekân ilişkisini nedensellik ilkesine uygun olarak inceleyen sosyal bilim dalıdır (Ünlü, 2014).

Öykü: Hayal ürünü veya gerçekten ilham alarak kurgulanan bir olayı açık bir anlatım ile aktaran yalın bir olay örgüsüne sahip kısa düz yazılara denir (Öztürk, Keskin ve Otluoğlu, 2014).

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Sosyal Bilgiler Dersi

Sosyal bilgiler farklı tanımlamalara sahip çok sayıda sosyal bilimden oluştuğu için bu kavramın bütün bilimsel çevrelerce kabul gören bir tanımını yapmak oldukça zordur (Erdem, 2010). Bugüne kadar yapılan tanımlar derlendiğinde ise Sosyal Bilgiler dersi; tarih, coğrafya, ekonomi ve diğer sosyal bilimleri içinde barındıran çok disiplinli bir inceleme alanı olarak tanımlanabilir (Öztürk, 2012).

Sosyal Bilgiler ilk olarak 20. Yüzyıl başlarında Amerika Birleşik Devletleri'nde okutulmaya başlanan bir derstir. Bu bilgidен yola çıkılarak Sosyal Bilgiler dersinin çok eski bir tarihinin bulunmadığını söyleyebiliriz (Gez, 2019). Dünyada birkaç ülke dışında Sosyal Bilgiler; tarih ve coğrafya gibi alt disiplinlere ayrılarak incelenmesi nedeniyle çok fazla bilinen bir ders değildir (Kot, 2015).

Bireylerin içinde bulundukları topluma bağlanması ve ait hissetmesi Sosyal Bilgilerin temel amaçlarından biridir. Bu amacın gerçekleştirilmesi adına uzun yıllar boyunca diğer Sosyal Bilim alanlarından ziyade tarih biliminden yararlanan bir Sosyal Bilgiler öğretimi planlanmıştır. Milletlerin tarihleri ve tarihi şahsiyetlerin yaşam hikâyeleri üzerinden bireyin toplumsal bağı güçlendirilmeye çalışılmıştır. Tarih aracılığı ile yurtseverlik, yurt savunması gibi değerleri benimseyen bireyler milletlerinin mazisi ile gurur duymuş ve uyumlu birer yurttaş hâline gelmiştir (Evans, 2004).

Sosyal Bilgiler dersi ABD'nin toplumsal ve politik alanlardaki durumundan etkilenmiştir (Kan, 2010). Amerika Birleşik Devletleri'nin yaşadığı toplumsal sorunlar Sosyal Bilgiler dersinin doğuşunda etkili olmuştur. Halkı farklı ırklara mensup bireylerden oluşmakta olan Amerika Birleşik Devletleri, vatandaşlık şuuru oluşturmak ve halkı bütünleştirebilmek için Sosyal Bilgiler dersini meydana getirmiştir. Böylece ABD, kendi rejimine uygun yurttaşlar yetiştirmeye başlamıştır (Uysal, 2022).

Osmanlı Devleti döneminde yaşanan demokratik değişimlerin sonunda meşrutiyet rejiminin ilan edilmesi ile birlikte okullarda Malumat-ı Medeniyye dersi okutulmuştur. Bu ders Türk eğitim tarihinde Sosyal Bilgiler dersinin atası olarak kabul edilmektedir. Dersin okutulma amacı Türk milletini padişahın otoritesi altından çıkararak hür iradeye sahip yurttaş olma bilincini aşılmasıdır (Çatak, 2015).

Cumhuriyet döneminde ise, bu derse ait konulara farklı derslerin içeriğinde yer verilmiş ve 1968 yılına kadar müstakil bir ders olarak okutulmamıştır. Sosyal Bilgiler dersi Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk olarak 1968 senesinde müfredatta kendisine yer bulabilmiştir. 1985'te yenilenen programda yerini Millî Tarih ve Millî Coğrafya derslerine bırakan Sosyal Bilgiler 1997 yılında yeniden ilkokul ikinci kademesinde öğretim programına dâhil edilmiştir. (Uyanık, 2022).

2000'li yıllar eğitim alanında önemli bir değişim ve dönüşüme sahne olmuştur. Dünyanın gelişmiş ülkelerinde ezberci eğitim rafa kaldırılmış ve öğrencinin aktif olarak öğrenme sürecine dâhil edildiği, yaparak ve yaşayarak öğrenmenin hâkim olduğu öğretim yöntem ve teknikleri benimsenmiştir. Derslerin içerikleri ise bu yeni anlayışa uyumlu olarak düzenlenmiştir. Yaşanan bu gelişmeler ülkemizdeki Sosyal Bilgiler dersi programının da değişime uğramasına ve yapılandırmacı yaklaşıma uygun olarak düzenlenmesine neden olmuştur (Özmen, 2015).

2005 yılında Sosyal Bilgiler öğretim programı tamamen yenilenmiş ve diğer derslere kıyasla üst düzey becerilere en uygun programlardan biri hâline getirilmiştir. 2005 programında Sosyal Bilgilerin yapısında yer alan tarih ve coğrafya dışındaki diğer sosyal bilim disiplinlerine de yer verilmiştir. Böylece Sosyal Bilgiler dersinin kökeninde var olan bilinçli vatandaş yetiştirme, toplumsal değişim süreçlerini analiz etme gibi amaçlar programın merkezine alınmıştır (Akpınar ve Kaymakçı, 2012).

Tarih, Coğrafya, Sosyoloji, Psikoloji, Felsefe, Ekonomi, Hukuk, Siyaset Bilimi, Estetik, Antropoloji ve Arkeoloji gibi Sosyal Bilimlerden süzülen bilgilerden oluşan bir ders olan Sosyal Bilgiler için öğretim programı hazırlamak diğer derslere göre nispeten daha zor olmuştur. Dersin içeriğinin, amaçlarına uygun olarak oluşturulması için toplumsal değişim ve dinamizm olguları dikkate alınmıştır. Bu doğrultuda ders programı toplumsal koşullara ve ihtiyaçlara göre güncellenmektedir (Aktan, 2006).

1.2. Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilimler İlişkisi

İnsan toplumsal bir varlıktır. İnsanlar toplumsal yaşama uyum sağlayabilmek için lazım olan beceri sosyal bilimler aracılığı ile öğrenebilmektedir (Paykoç, 1991). Sosyal Bilimler; birey ve topluma ilişkin çalışmalar yapan ve bilgi üreten bilimlerdir (Kabapınar, 2012). Toplumsal olaylar ve kurallar birbiri ile iç içedir ve birbirinden

ayrılmaz. Bu nedenle toplumu inceleyen sosyal bilimleri de belirgin sınırlar çizerek birbirinden ayırmak imkânsızdır (Deveci, Köse ve Bayır, 2014).

Sosyal Bilgiler ise görevlerini yerine getiren yurttaşlar yetiştiren, bireylerin sosyal yaşama uyum sağlamasını amaç edinen ilköğretim ikinci kademedeki okutulan bir dardır. Sosyal Bilgiler dersinin içeriğini Sosyal Bilimlerden alınmış ve sadeleştirilmiş konular oluşturmaktadır. Sosyal Bilimlerden her biri insana farklı bir açıdan yaklaşır ve insana dair yeni bilgiler ortaya koymaktadır. Sosyal Bilimlerce ortaya konan bu bilgiler Sosyal Bilgiler dersinin içeriğini oluşturmaktadır (Öncü, 2021). Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilimlere ilişkin bu bilgiler ışığında iki bilimsel kavramın içerik, hedef ve bilimsel yöntem açısından birbirinden ayrıldığı söylenebilir (Köken, 2002).

Doğanay, toplumu inceleyen bilimleri ve insanı ele alış biçimlerini aşağıdaki gibi sıralamıştır:

- ✓ Antropoloji: birey ve kültür
- ✓ Sosyoloji: birey ve toplum
- ✓ Siyaset Bilimi: birey ve devlet yönetimi
- ✓ Coğrafya: birey ve doğal çevre
- ✓ Tarih: birey ve eski dönem
- ✓ Ekonomi: birey ve üretim, dağıtım ve tüketim süreçleri
- ✓ Psikoloji: bireylerin davranışları (Doğanay, 2003).

Toplumsal yaşama yön veren bütün bileşenler Sosyal Bilimlerin konu alanına girmektedir. Sosyal Bilimlerin yaptığı çalışmalar ile ortaya konulan bilgiler ise Sosyal Bilgileri oluşturmaktadır. Bu bakımdan Sosyal Bilimler ile Sosyal Bilgiler birbiri ile iç içedir. Toplumsal değişim ve dinamizmden beslenen Sosyal Bilgiler dersi Sosyal Bilimlerden aldığı birikim ile bireyleri araştırma, sorgulama, eleştirme gibi becerileri kazandırmayı amaçlar (Çetin, 2010). Bu bağlamda Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler dersi arasında organik ve ayrılmaz bir bağ bulunduğu söylenebilir.

1.3. Sosyal Bilgiler dersinde Coğrafyanın Yeri ve Önemi

İnsanlar doğal çevre ile karşılıklı etkileşim hâlinindedir. Sosyal Bilgiler dersinin içeriğinde yer alan Coğrafya bilimi bu etkileşimi incelemektedir (İbret, Karatekin ve Avcı, 2015). Sosyal Bilgiler dersinin genel ve özel amaçları bulunmaktadır. Coğrafya

ise bu amaçların gerçekleştirilebilmesi için yararlanılan Sosyal Bilimlerden biridir. Sosyal Bilgiler dersinin Coğrafya disiplini ile doğrudan ilişkili olan özel amaçları arasında;

- Yeryüzünü anlayabilme
- Hayatını sürdürdüğü yörenin ve dünyanın temel Coğrafi niteliklerini tanıyabilme
- Beşer ile çevre ilişkisini açıklayabilme
- Çevreye duyarlı olma
- Doğal kaynakları tasarruflu kullanma yer almaktadır (MEB, 2018).

Sosyal Bilgiler dersi olumlu davranışlar sergileyen ve ülkesine katkı sağlayan vatandaşlar yetiştirmeyi amaç edinmiştir. Coğrafya bilen bireyler ise ülkemizin kalkınması ve gelişmesi için çalışır, doğa sevgisi, vatan sevgisi, sorumluluk gibi değerleri benimser ve etkin birer vatandaş olarak yetişir. Coğrafya sayesinde vatandaşlar yerelde ve dünyada yaşanan değişim ve dönüşümü yakından takip eder ve bu değişimlere ayak uydurmayı başarabilir. Bu bağlamda Sosyal Bilgiler dersinin genel ve özel amaçlarının gerçekleştirilmesinde ve derse ait becerilerin kazandırılmasında Coğrafya disiplini önemli bir yere sahiptir (Karasu Avcı, 2016).

Catling'e (2001) göre, Coğrafya disiplini öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeylerine uygun olarak basitleştirilmeli ve Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler derslerinin içinde ilköğretimden başlayarak öğretilmelidir. Çocukların yakın çevrelerini gerçek hayat deneyimleri ile tanıması ve dünyanın diğer bölgelerini ise çeşitli materyaller üzerinde incelemeler yaparak öğrenmesi bakımından ilköğretimde Coğrafya eğitimi çok önemlidir.

4. sınıftan 7. sınıfa kadar Sosyal Bilgiler dersi kazanımlarının % 12,5'i Coğrafya disiplini ile ilişkilidir. Buradan da anlaşılacağı üzere Sosyal Bilgiler dersinin içeriğinde Coğrafya disiplinine önemli bir yer ayrılmıştır. Coğrafya eğitimi alan vatandaşlar ülkemizin yer altı ve yer üstü kaynakları bakımından zenginliğini, gelişen iktisadi faaliyetlerini ve lojistik olanaklarını öğrenir. Öğrendiği bilgilerden hareketle yurdumuzun temel sorunlarını kavrar ve bu sorunlara çözüm üretir (Keçe ve Merey, 2011).

Doğanay'a (1993) göre, Sosyal Bilgiler dersinin içerisinde yer alan Coğrafya konularının sınıf içinde öğretimi oldukça zordur. Öğretilecek konuların doğada

gözlemlenmesi gerektiği için eğitimciler zorluk çekmektedir. Gerçek yaşam durumlarının sınıf ortamına getirilmesi imkânsız olduğu için materyal çeşitliliğinin artırılması gereklidir. Yeryüzü şekillerinin çizimler ile gösterildiği ve öğrencilerin ilgisini çekebilecek materyallerin kullanımı Coğrafya disiplinine ilişkin konuların öğrenimine olumlu katkı sunacaktır.

Bütün bu bilgiler ışığında Coğrafyanın Sosyal Bilgiler dersi içerisinde yer alan önemli disiplinlerden biri olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca diğer bilimlerin sayısının fazla olduğu düşünüldüğünde Coğrafya ile doğrudan ilişkili olan kazanım oranının kazanımlar içerisinde büyük bir yer tuttuğu da söylenebilir. Bununla birlikte ilköğretim kademesinde Coğrafyanın yapısı gereği ortaya çıkan güçlüklerin aşılabilmesi için materyal çeşitliliğinin sağlanması gerekliliği aşikârdır.

1.4. Çocuk Edebiyatı

Çocuklar gündelik yaşamı gelişim düzeylerinin verdiği imkân çerçevesinde yorumlar. Çocukların erişkin bireylerin sahip olduğu becerilere sahip olamayacağı için çocuklara yönelik ortaya konulan her türlü ürünün çocukların gelişim düzeylerine uygun olarak hazırlanması elzemdir (Çelik ve Fırat, 2020). Bu bağlamda çocuk edebiyatına dair hazırlanan içeriklerin çocuğa görelilik ilkesine uygun olması gerekir. Çocuk anadilini bu ürünlerin aracılığı ile öğrenmeye başlar. Etkin ve güzel bir dille kaleme alınan çocuk edebiyatı ürünleri çocukların düşünme becerilerini geliştirir (Enginün, 2006). Çocuğun edebiyat ile tanışması millî kültür öğeleri ile başlamaktadır. Dede Korkut Hikâyeleri, Nasreddin Hoca Hikâyeleri ve Türk Masalları ülkemizde çocukların karşılaştığı ilk öykülerdir. Buradan hareketle çocuk edebiyatının, bireylerin ulusal kültür öğelerini benimsettiği söylenebilir. Ülkemizde son yıllarda gelişmekte olan çocuk edebiyatının amaçları;

- Çocukların gelişim düzeylerine uygun temaları tespit etmek,
- Çocuğun bilişsel ve duyuşsal alanlarda gelişimini desteklemek,
- Dil öğrenimi ve düş gücünün kuvvetlenmesini sağlamak,
- Kaliteli metin ve görsellerden oluşan eserler sunmak,
- Çocuklara eğlenceli içerikler sunarak onların kitaplara olan ilgilerini artırmak,

- Çocukların günlük yaşam durumlarına ilişkin malumat edinmelerine yardımcı olmaktır (Yavuz, 2019).

Akyüz'e (2018) göre, çocuk edebiyatının temel ilkeleri iç ve dış yapı özellikleri ile eğitim öğeleridir. Bu iç yapı özelliklerinin en önemli ögesi karakterlerdir. Karakter, yazarın günlük hayattan ilham alıp kendi deneyimlerini de katarak meydana getirdiği hayali bireylerdir. Ortaya konulacak olan karakter çocukların ruh ve beden gelişimini kuvvetlendirmelidir. İyi yazılmış ve kurgulanmış olan bir karakter çocuğun karaktere benzeme isteğini ortaya çıkarır. Böylece ortaya istendik davranışlar sergileyen bireyler çıkar.

Çocuk edebiyatında kaleme alınan öykülerde ve romanlarda yer alması gereken özellikler bulunmaktadır. Bu özellikler aşağıdaki gibi listelenebilir;

- Belirlenen konu çocukların gelişim özellikleri ile örtüşmelidir.
- Eserin kurgusu ve olay örgüsü çocuklar tarafından algılanabilecek düzeyde olmalıdır.
- İçerikte çocukların gelişimlerini olumsuz etkileyecek siyaset, inanç sistemleri ve cinsellik gibi konulara yer verilmemelidir.
- Eserde aktarılan olaylar ve durumlar, sade ve anlaşılır bir kurgu ile birlikte heyecan uyandıracak biçimde aktarılmalıdır.
- Uzun metinlerin kullanıldığı anlatımlardan ziyade karşılıklı diyaloglara yer verilmelidir.
- Karakterlerin iç dünyasını anlatan metinlerde aşırıya kaçılmamalı ve betimlemeler olay örgüsünün sürükleyiciliğini gölgelememelidir.
- Eserlerde mutlaka resimlere yer verilmelidir. Ancak bu resimler çocukların gelişim düzeyine uygun olmalı ve gereksiz kullanımdan kaçınılmalıdır.
- Mizahi öğeler kullanılırken argo veya olumsuz örnek oluşturabilecek ifadeler kullanılmamalıdır. Diğer öğeler gibi mizahi öğelerde de aşırılıktan kaçınılmalıdır.
- Çocukların ilgi seviyesini düşürmemek adına eserin tekdüzelikten sıyrılması gereklidir (Kıbrıs, 2000).

Çocuk edebiyatı eserlerinde bulunması gereken özellikler incelendiğinde dünyanın çocuğun penceresinden bakılarak yorumlanması gerektiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte anlatımın, çocukların hayatı anlamlandırma biçimlerine uygun olarak

düzenlenmesi gerektiği sonucuna ulaşılabilir. Bu özelliklere dikkat edilmediği takdirde çocuklar eserleri okumayacağı gibi kitap okumaya karşı önyargı da oluşturabilecektir. Bu bağlamda çocuk edebiyatı alanında kaleme alınan eserlerin kurallara uygun bir biçimde kurgulanması büyük önem arz etmektedir (Çelik ve Fırat, 2019).

Türkyılmaz'a (2015) göre çocuk edebiyatı eserleri toplumsal yaşamdaki dışlama ve ötekileştirme durumlarını ortadan kaldıracaktır. Farklılıkların toplumsal alandaki birer zenginlik olduğunu erken yaşlarda öğrenen bireyler lakap takma, dışlama gibi davranışları sergilemeyecektir. Bu bağlamda çocuk edebiyatı ürünlerinin değer aktarımı ve toplumsal yaşama uyum sağlama konularında etkili bir materyal olarak kullanılabileceği ortaya çıkmaktadır.

1.5. Sosyal Bilgiler Dersinde Çocuk Edebiyatı

Çocuk edebiyatı ürünleri esasen ilköğretim kademesinde Türkçe dersinin içeriğine doğrudan hitap etmektedir. Fakat günümüzde benimsenen disiplinler arası yaklaşım dikkate alındığında çocuk edebiyatı ürünlerinin Sosyal Bilgiler dersinde de kullanılabileceği görülmektedir. Sosyal Bilgiler ders kitapları incelendiğinde çocuk edebiyatına ait metinlere yer verildiği ve bu metinler üzerinden yapılan çıkarımlar ile kazanımların kavratılmak istendiği ortaya konulmaktadır (Akyol, 2016).

Geleneksel Sosyal Bilgiler öğretimi, eğitim bilimciler tarafından bilgiyi aktarıcı ve ezberci olmakla eleştirilmiştir. Yeni Sosyal Bilgiler öğretiminde ise büyük düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerden biri de Sosyal Bilgiler öğretimini daha ilgi çekici kılmak ve sevdirmek için çocuk edebiyatı ürünlerine yer vermektir. Sosyal Bilgiler öğretmenleri çocuk edebiyatı ürünlerinin dersin öğretimine destek sağladığını ifade etmektedir (Bulut, 2011). Sosyal Bilgiler ders kitapları incelendiğinde ise konuları pekiştirmek için edebi eserlerden seçilmiş bölümlerin yerleştirildiği görülmektedir. Eğitim alanında yapılan bilimsel kongrelerde çocuk edebiyatı ürünlerinin Sosyal Bilgiler öğretiminde kullanılabileceğini ifade eden çalışmalar yayınlanmaktadır (Mcgowan ve Guzzetti, 2003). Sosyal Bilgiler dersi toplumsal yaşam ile ilgili konuları işlemesi nedeniyle çocuk edebiyatının ders içinde kullanılması son derece elverişlidir (Aktaran Ünlü, 2014).

Savage ve Savage'ye göre edebiyat ürünlerinin Sosyal Bilgiler dersinde ek materyal olarak kullanılması ile birlikte öğrenciler;

- Toplumsal alandaki farklılıkları daha çabuk kavrar,
- Mekânı algılama becerisini geliştirir,
- Geleceğe yönelik bir dinamizm sağlar,
- İktisadi alanda yaşanan krizleri algılar,
- Değerler eğitimine karşı duyarlı hâle gelir,
- Geçmiş ve gelecek arasında bağ kurar

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında çocuk edebiyatı ürünlerine ilişkin metinler incelendiğinde içerik ve sayısal olarak yetersiz kaldığı görülmektedir. Dersin amaçlarının daha etkin bir biçimde gerçekleştirilebilmesi ve ilgi çekici hâle getirilebilmesi için ürün içerikleri çocuğa görelilik ilkesine uygun olarak düzenlenmeli ve eser sayısı artırılmalıdır. Hazırlanan eserlerin uygun bölümleri Sosyal Bilgiler ders kitaplarının içeriğine yerleştirilmelidir (Görmez ve Şen, 2021).

1.6. İlgili Araştırmalar

Bu başlık altında ülkemizde yayınlanan ve Sosyal Bilgiler dersine ilişkin metinlerin incelendiği bazı çalışmalara yer verilmiştir.

Öztürk (2007) çalışmasında, edebi metinlerin coğrafya derslerinde kullanılabileceğini ve bu materyalin dersin öğretimine katkı sağlayabileceğini ortaya koymayı amaçlamıştır. Tarama yönteminin kullanıldığı çalışmada edebi metinlerin coğrafya derslerinde kullanımına yönelik örnekler ortaya çıkarılmıştır. Coğrafya ders kitaplarında yer alan metinler de incelenmiş ve çalışma kapsamında değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonucunda öykülerin bütün derslerde olduğu gibi coğrafya dersinin öğretiminde de kullanılabileceği kanıtları ile birlikte ortaya konulmuştur. Ezberci eğitim sisteminin sona ermesi için coğrafya eğitiminde öykülerin kullanılmasının önemine değinilmiştir.

Erdem (2010) çalışmasında, biyografi türündeki edebi eserlerin bireylerin ders başarılarına olan etkisini ortaya koymayı amaçlamıştır. Örneklem olarak Kayseri ili, Kocasinan ilçesi, 60. Yıl Cumhuriyet İlköğretim Okulu'nda, iki ayrı sınıfta, 50 kişiden oluşan örneklem grupları oluşturulmuş ve araştırma öntest - sontest olarak yapılmıştır. Toplanan veriler SPSS programı ile analiz edilmiştir. Araştırmanın sonunda biyografi

türündeki edebi eserlerin öğrencilerin ders başarısına olumlu katkı sunduğu sonucuna varılmıştır. Eğitimcilerle biyografilerin Sosyal Bilgiler dersinde nasıl kullanılacağına ilişkin eğitim verilmesi ve dersin içeriğine uygun biyografi türünde yeni eserlerin kaleme alınması yönünde öneriler sunulmuştur.

Özkan (2014) çalışmasında, Sosyal Bilgiler dersi içerisinde yer alan tarih konularının öğretiminde tarihi hikâyelerin kullanım durumunu incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmada İstanbul ilinde bulunan bir ortaokulun 7. Sınıf öğrencileri örneklem olarak alınmıştır. Veriler kişisel bilgi formu, akademik başarı testi ve Sosyal Bilgiler dersi tutum ölçeği aracılığı ile toplanmıştır. Uygulanan ön test ve son testler istatistik programı ile analiz edilmiştir. Ortaya çıkan veriler incelendiğinde tarihi hikâyelerin Sosyal Bilgiler dersi içerisinde yer alan tarih konularının öğretiminde etkili bir materyal olduğu sonucuna varılmıştır. Öğretmenlere bu tür materyallerin Sosyal Bilgiler dersinde etkin kullanımı hususunda önerilerde bulunulmuştur.

Kılıç, Güleç ve Genç (2014) çalışmasında, okul öncesi dönem resimli öykü kitaplarını coğrafi kavramları içermesi bakımından incelemiştir. Çalışmanın amacı, okul öncesi dönem için hazırlanan hikâye kitaplarını coğrafi kavramları içermesi bakımından analiz etmek ve okul öncesi öğretmenlerinin resimli öykü kitaplarını kullanım durumlarını belirlemektir. Elde edilen bulgular incelendiğinde öykülerde en fazla yer bulan kavramın “yer” en az yer bulan kavramın ise “harita” olduğu görülmüştür. Okul öncesi öğretmenleri ile 15 açık uçlu sorunun yer aldığı form ile görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda resimli öykü kitaplarının coğrafi kavramları yeterince içerdiği ve okul öncesi öğretmenlerinin resimli öykü kitaplarını derslerinde kullandığı anlaşılmıştır.

Kolcu (2016) çalışmasında, Sosyal Bilgiler dersinde kullanılan tarih içerikli öykülerde bulunan kavram yanlışlarını tespit ederek bu hataların ne şekilde yapıldığını ortaya koymayı amaçlamıştır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışmada eğitimciler tarafından seçilen 8 adet eser incelenmiştir. Örneklem olarak ilköğretim 4. Sınıf ve ortaokul 5, 6 ve 7. Sınıf öğrencileri seçilmiştir. Fatih Sultan Mehmet dönemini anlatan bu 8 eser kahramanlaştırma, istisnacılık, yoksaymacılık, yönlendirmecilik, ve şimdilik kavramları bakımından analiz edilmiştir. Dokümanlara bu kavramlar temelinde geniş bir içerik analizi yapılmıştır. Araştırmanın sonunda tarihi içeriğe sahip romanlarda en fazla yok saymacılık ve bugüncülük

kavramlarına yer verildiği görülmüştür. Eğitimcilerin ise derslerde kullanacakları eserleri önceden okuyup inceleyerek politik yönlendirme yönü bulunan veya yanlış içeriğe sahip olan eserleri öğrencilere tavsiye etmemeleri yönünde öneride bulunulmuştur.

Taşdemir (2018), çalışmasında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarını kültürel mirasa duyarlılık değeri açısından incelemeyi amaçlamıştır. Örneklem olarak 2017-2018 yılında okullarda okutulan ve Sevgi Yayınları tarafından hazırlanan 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı seçilmiştir. Araştırmada doküman analizi yöntemi ile tarama modeli kullanılmıştır. Ders kitabında yer alan metinler doğrudan alınarak incelenmiş ve sonuç olarak; kültürel miras unsurlarına en çok yer verilen öğrenme alanının Kültür ve Miras öğrenme alanı olduğu görülmüştür. Diğer öğrenme alanlarında kültürel miras unsurlarına daha az yer verildiği tespit edilmiştir. Kitabın genelinde Türk millî kültürünün öğelerine yer verildiği ifade edilmiştir. Kitapta geçmişten günümüze değişen veya değişmeden süregelen kültürel miras öğelerinden de söz edildiği görülmüştür. Öneriler bölümünde ise kitabın genelinde kültürel mirasa ilişkin yeni içeriklerin eklenebileceği ifade edilmiştir.

Gez (2019) çalışmasında, Bilim Çocuk ve TRT Çocuk dergilerinin içeriklerini 5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinin kazanımları bakımından incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi modeli kullanılmıştır. Örneklem olarak Bilim Çocuk ve TRT Çocuk dergilerinin 2017 yılı içerisinde yayınlanan tüm sayıları seçilmiştir. Dokümanlardan elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırmanın sonucunda dergilerde yer alan içeriklerin 5. Sınıf Sosyal Bilgiler öğretim programında bulunan 33 kazanım ile uyumlu olduğu belirlenmiştir. İçeriklerin en fazla uyum sağladığı öğrenme alanı Kültür ve Miras, en az uyum sağladığı öğrenme alanı ise Birey ve Toplum olarak ifade edilmiştir. Seçilen dergilerin eğitimciler tarafından Kültür ve Miras öğrenme alanındaki kazanımların öğretilmesinde yardımcı materyal olarak kullanılabileceği önerisinde bulunulmuştur.

Küçük (2019) çalışmasında, cumhuriyet dönemi Türk şiirlerini ortaöğretim coğrafya derslerinde kullanılabilirliği bakımından incelemiştir. Çalışmanın amacı ortaöğretim coğrafya dersinin öğretiminde şiirlerden yararlanmanın yararlarını ortaya çıkarmaktır. Şiirler, coğrafi kavramları sıkça kullanan şairlerin şiirleri arasından

seçilmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemi tercih edilmiş ve materyaller doküman analizi yöntemi ile incelenmiştir. Elde edilen veriler tümevarım yaklaşımı ile birleştirilerek sonuca varılmıştır. Araştırmanın sonucunda cumhuriyet dönemi Türk şiirlerinde coğrafi unsurların sıkça kullanıldığı ve dersin öğretimine katkı sunacağı sonucuna varılmıştır.

Kapan (2019) çalışmasında, 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan metinlerin derse ait kazanımları ne derecede yansıttıklarını ortaya çıkarmayı amaçlanmıştır. Çalışmanın örneklemini 2018-2019 yılında 6. Sınıf düzeyinde okutulan 6 adet Sosyal Bilgiler ders kitabı oluşturmaktadır. Araştırmanın modeli ise nitel araştırma yöntemlerinden biri olan fenomenolojik yaklaşım seçilmiştir. Veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Kitaplar tek tek okunmuş ve öğrenme alanına ait değerlerin verildiği bölümler tespit edilmiştir. Tespit edilen bölümler öğrenme alanına ait değerler etrafında incelenmiştir. Sonuç olarak incelenen edebi eserlerin ortaokul yaş grubu için ağır bir dile sahip olduğu ve derse ait kazanımların aktarımında yetersiz kalabileceği ifade edilmiştir.

Özpek (2020) çalışmasında, Sosyal Bilgiler ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük derslerinde yer alan tarih disiplinine ait konuların öğretimi, kültür ve değerlerin aktarımı hususlarında tarihi romanların etkisini incelemeyi amaçlamıştır. Araştırmada örneklem olarak Ateşten Gömlek, Vurun Kahpeye, Bozkurtların Ölümü, Bozkurtlar Diriliyor, Ak Topraklar ve Deli Kurt isimli romanlar seçilmiştir. Seçilen eserlerin derslere ait konular ile paralellik gösteren bir üslup ve içeriğe sahip olmasına özen gösterilmiştir. Çalışmaya ait veriler doküman analizi ile toplanmış, elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonucunda 6 ve 7. Sosyal Bilgiler ve 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük derslerinin içeriğinde yer alan tarih konularının kültürel miras ve değerlerin aktarılmasında etkili olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra eserlerin tarih konularının öğretiminde materyal olarak kullanılabileceği vurgulanmıştır. Tarihi romanların Sosyal Bilgiler ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük derslerinin işlenişinde önemli bir yere sahip olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Öncü (2021) yüksek lisans tez çalışmasında, İbn Batuta Seyahatnamesi'ni 5, 6 ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi kazanımları bakımından incelemeyi amaçlamıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak doküman incelemesi yöntemi, verilerin

analizinde ise içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda İbn Batuta Seyahatnamesi'nin içerik bakımından Sosyal Bilgiler dersi kazanımlarına uygun olduğu ifade edilmiştir. Eserin en fazla ilişkili olduğu öğrenme alanları Kültür ve Miras, İnsanlar Yerler ve Çevreler, Üretim Dağıtım ve Tüketim olarak belirlenmiştir. En az ilişkilendirmenin ise Birey ve Toplum, Küresel Bağlantılar, Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanlarında olduğu görülmüştür. Öneriler bölümünde ise Sosyal Bilgiler ders kitaplarının hazırlanmasında seyahatname türündeki edebi eserlerden yararlanılabileceği ifade edilmiştir.

Yakar ve Dikmenli (2022) çalışmasında, Define Adası adlı hikâye kitabını coğrafi kavramlar açısından incelemiştir. Çalışmanın amacı, belirlenen hikâye kitabında yer alan coğrafi kavramları tespit ederek sınıflandırmaktır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Veri analizleri ise hikâye kitabındaki coğrafi kavramların tespit edilmesi ve bazı kriterlere göre sınıflandırılması şeklinde yapılmıştır. Veri analizi sonucunda hikâye kitabında toplam 67 coğrafi kavramın yer aldığı tespit edilmiştir. Bu kavramlar içinde en sık tekrarlananlar ise gemi, ada, gece, deniz, tepe ve ağaç kavramları olarak belirlenmiştir. Araştırmanın sonucunda hikâyelerin kavram öğretiminde kullanılabileceği ifade edilmiştir.

Uysal (2022) çalışmasında, Sosyal Bilgiler öğretiminde hikâye kullanımına ilişkin araştırma yapmıştır. Çalışmada Sosyal Bilgiler dersine ait beceri ve değerlerin hikâyeler aracılığı ile nasıl öğretildiğini incelemek amaçlanmıştır. Araştırmada 5. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı doküman incelemesi yöntemi ile incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda, ders kitaplarında yer alan hikâyelerin Sosyal Bilgiler dersinin öğretiminde ezberci yöntemlere kıyasla daha etkili olduğu ve kalıcı öğrenmeyi sağladığı görülmüştür. Hikâyelerin Sosyal Bilgiler dersi içerisinde yer alan kazanımların kazandırılmasında etkili olduğu, bu nedenler derslerde etkin bir şekilde kullanılması yönünde önerilerde bulunulmuştur.

Poyraz (2022) çalışmasında, Metin Özdamarlar'a ait çocuk kitaplarında yer alan değerleri Sosyal Bilgiler dersine ait değerler bakımından değerlendirmeyi amaçlamıştır. Metin Özdamarlar'a ait 10 adet eser örneklem olarak seçilmiş doküman analizi yöntemi ile incelenmiştir. Seçilen 10 çocuk kitabı incelenerek veriler tablo ve grafiklere dönüştürülmüş ve yorumlanmıştır. Araştırmanın sonucunda Metin

Özdamarlar'a ait 10 eserin 18 değeri içerdiği ve bu bakımdan Sosyal Bilgiler dersinde kullanılmaya uygun olduğu sonucunda ulaşılmıştır. Sosyal Bilgiler öğretmenlerine ise yazara ait eserleri derslerde etkin olarak kullanmaları yönünde önerilerde bulunulmuştur.

İncelenen çalışmaların temel amacı hikâye, dergi, seyahatname, roman ve biyografi gibi öykülerin, Sosyal Bilgiler dersinde yer alan kazanım, beceri ve değerler gibi unsurları barındırması bakımından incelemektir. Bu çalışmaları bir bütün olarak değerlendirildiğinde; öykülerin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan beceri, değer ve kazanımların aktarımında öykülerin kullanılabileceği sonucu ortaya çıkmaktadır. İncelenen çalışmalarda ağırlıklı olarak Sosyal Bilgiler dersinde yer alan disiplinlerden Tarih disiplininin ön plana çıktığı ve çalışmaların genellikle Tarih disiplini ile ilişkili olduğu anlaşılmıştır. Yaptığımız literatür taraması sonucunda öykülerin Coğrafya disiplinine ait konuların öğretiminde kullanılması üzerine yoğunlaşan çalışmalara da rastlanmıştır. Ancak bu çalışmaların okul öncesi ve ortaöğretim kademelerine yönelik olduğu görülmüştür. Literatürde yapılan çalışmalarda kullanılan öykülerin ise içerik bakımından doğrudan coğrafya ile ilişkili olmadığı tespit edilmiştir.

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın yöntemi ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir. Araştırmanın modeli, seçilen veri kaynakları, verilerin toplanması ve analiz edilmesi hakkında açıklamalar yapılmıştır.

2.1. Araştırma Modeli

Araştırmada nitel araştırma yaklaşımlarından doküman incelemesi modeli kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırma problemine ilişkin bilgileri barındıran yazılı veya görsel materyallerin detaylı incelenmesidir. Çalışmada hangi materyallerin inceleneceğine araştırma probleminin özelliklerine göre karar verilir. Bu modelin avantajlı olduğu noktaların arasında araştırmacıları zaman kısıtlamasına tabi tutmaması ve böylece örneklem sayısının artırılmasını sağlaması gösterilebilir (Özmen ve Karamustafaoğlu, 2019). Araştırmacı veri toplama sürecinde gazete, dergi, kitap gibi herkesin ulaşabileceği dokümanları; günlük, mesajlaşmalar, mektuplar gibi kişisel dokümanları veya fotoğraf, video gibi sesli- görsel dokümanları toplayıp inceleyebilir (Creswell, 2017).

Balcı (2006), dokümanları birincil ve ikincil dokümanlar olmak üzere iki başlık altında sınıflandırmıştır. Birincil dokümanlar kişinin kendisi tarafından kaleme alınan dokümanlardır. İkincil dokümanlar ise başkaları tarafından kaleme alınan dokümanlardır. Bu araştırmada ise araştırmacıdan farklı kişiler tarafından kaleme alınan ikincil dokümanlar kullanılmıştır.

Doküman incelemesi yönteminin avantajları arasında; araştırma yapılacak konuya ilişkin uzun yıllar içerisinde ortaya konulmuş olan kitap ve dergi gibi materyallerin incelenmesi, araştırmacı ile katılımcı arasında herhangi bir temas bulunmaması, ulaşılması zor olan katılımcılara dokümanlar aracılığı ile ulaşılabilmesi, örnekleme genişletmenin kolay olması, süre ve emek açısından diğer yöntemlere göre tasarruflu olması ve dokümanların profesyonel kişilerce hazırlanmış olması gösterilebilir (Yıldırım, A. & Şimşek, H., 2016). Çalışmada bu yöntemin seçilmesinde süre kısıtlamasının bulunmaması, veri kaynaklarına ulaşmanın kolay olması, diğer yöntemlere göre daha tasarruflu olması etkili olmuştur. İncelenen materyaller

profesyonel kişilerce hazırlanmış materyallerin arasından seçilerek yöntemin avantajlarından yararlanılmıştır.

2.2. Veri Kaynağı

Araştırmanın veri kaynağını coğrafya disiplinine ait konulara yer veren çocuklara yönelik öyküler oluşturmaktadır. Ülkemizde yayınlanan ve Coğrafya disiplinine ilişkin bilgiler içeren öykü sayısının az olması araştırmanın veri kaynaklarını kısıtlamaktadır. Araştırmanın veri kaynaklarını ise 5. ve 6. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarında yer alan ve Coğrafya konularını işleyen “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanına uygun iki adet öykü oluşturmaktadır. Bu öyküler;

- *Coşkun Nehirler*, Anıta Ganeri
- *Mucizevi Örtü: Toprak*, Hüseyin Toy

Coşkun Nehirler isimli öykü; Giriş, Vahşi batı nehirleri, Kendini akıntıya bırakmak, Denize koşmak, Dibi kazımak, Islak ve vahşi yaşam, Coşkun nehirde yaşam, Coşkun nehir gezileri, Nehrin öfkesi ve İsyan eden nehirler olmak üzere 10 bölümden oluşmaktadır. Çalışmada ilk baskısı 1999 yılında yurt dışında İngilizce olarak yapılan bu öykünün, 2020 yılında ülkemizdeki 4. Türkçe baskısı kullanılmıştır. Eser ülkemizde Timaş Yayınları tarafından İstanbul’da basılmaktadır.

Mucizevi Örtü: Toprak isimli öykü; Mucizevi örtü: toprak, Toprak, Karalar: ana karalar baba karalar, Enleriyle ilginç kıtalar, Tabaka tabaka elmamız, Derinlerden gelen kıpırtı depremler, Yanar söner dağlar: volkanlar, Ada sahillerinde yüzüyorum, Toprak altındaki gizemli hazine: madenler, Yer üstü madenleri: ormanlar, Kum okyanusları, çöller, Enlerle dünyamız, Dünyamızın yedi harikası, Topraktan mektup var, Toprağın şifresinden başarının şifresine adlı 15 bölümden oluşmaktadır. Genç Hayat yayınları tarafından basılan ve sınıf öğretmeni olan Hüseyin TOY tarafından kaleme alınan eserin 2021 yılında yapılan ilk baskısı çalışmamızda kullanılmıştır.

Daha önce ifade edildiği gibi veri kaynaklarının kısıtlı olması nedeni ile iki adet öykü veri kaynağı bakımından yeterli görülmüştür. Kaynakların seçiminde eserlerin ortaokul düzeyine uygun olması ve şekilsel olarak 5 ve 6. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanının içeriğine uygun olması kriterleri etkili olmuştur.

2.3. Veri Toplama Teknikleri

Araştırmada veriler nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi ile toplanmıştır. Örneklem olarak seçilen iki adet öykü kitabı 5 ve 6. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanına ait kazanımlara uygunluk bakımından değerlendirileceği için doküman incelemesi yöntemi tercih edilmiştir.

Doküman incelemesi yönteminde yazılı veya elektronik ortamdaki materyaller incelenir, bu materyallerin içerisinde araştırma yapılacak konuya ilişkin veriler seçilir ve seçilen veriler yorumlanır (Özkan, 2019). Araştırmacılar, doküman incelemesi yönteminin yanında farklı bir yöntem gereksinim duymadan çok sayıda veri elde edebilir. Araştırma için kullanılacak olan dokümanlar araştırma konusunun yapısına uygun olarak belirlenmelidir (Karataş, 2015). Bu araştırmada Sosyal Bilgiler dersinde yer alan Coğrafya içerikli konuların öğretiminde öykülerin kullanımı üzerine çalışılacağı için araştırmanın yapısına uygun olarak Coğrafi konuları merkeze alan “*Mucizevi Örtü: Toprak*” ve “*Coşkun Nehirler*” isimli öyküler doküman olarak belirlenmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler nitel veri analiz yöntemlerinden betimsel analiz yöntemi ile çözümlenmiştir. Betimsel analiz yönteminde elde edilen veriler evvelce planlanmış olan temalara göre yorumlanmaktadır. Verilerin çarpıcı bir şekilde yorumlanabilmesi için doğrudan alıntılara sıklıkla yer verilir. Veriler sistematik bir şekilde betimlenir ve yine sistematik bir biçimde sunulur (Yıldırım, A. & Şimşek, H., 2016). Sosyal Bilimler alanında yapılan çalışmalarda sıklıkla kullanılan bu yöntem ile önceden belirlenen metinler tarafsız ve düzenli bir biçimde incelenmektedir. Metinlerde yer alan kelime ve kavramlar üzerinden çıkarımlar ve yorumlar yapılmaktadır (Büyüköztürk ve diğerleri, 2020). Betimsel analizi yöntemi, bir metnin derinlemesine incelenmesi ve içeriğinin yorumlanmasını öngörmektedir. Betimsel analizi hem açık ve anlaşılabilir metinler hem de muğlak ifadeler içeren metinlerde kullanılabilir. Analiz yaparken verilerin içerisinde araştırma konusu ile ilişkili veriler incelenip kategorize edilir ve yorumlama yapılır (Kızıltepe, 2021).

Araştırma için seçilen çocuk kitapları kitabeviden temin edilmiş ve tamamı okunmuştur. Kitaplarda yer alan kelime ve kavramların 5 ve 6. sınıf Sosyal Bilgiler dersi “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanına ait kazanımlara uygun olup olmadığı tespit edilmiştir. Öyküler araştırmacı tarafından okunmuş ve her bir alt problem ile ilişkili olan bulgular belirlenmiştir. Her alt problemde yer alan derse ait kazanımlar tek tek irdelenmiş ve bu kazanımlar ile ilişkili bulgular özel başlıklar altında toplanmıştır. Öykülerden doğrudan alıntılar yapılmış ve bu alıntıların içerisinde yer alan kavramlar ile dersin kazanımları arasındaki ilişkiler belirlenmiş ve yorumlanmıştır.

2.5. Araştırmanın Geçerlik ve Güvenirliği

Bilimsel çalışmaların temel kriterlerinden birisi de çalışma sonucunda elde edilen verilerin inandırıcı olmasıdır. Çalışma sonuçlarının inandırıcı olması için geçerlik ve güvenirliliğinin yüksek olması elzemdir. Araştırmacı, çalışmanın geçerlik ve güvenirliliğini test ederek sonuçları rapor hâline getirmelidir. Toplanan veriler rapor edilir ve araştırmacı ulaştığı sonuçlara nasıl ulaştığını açıklar (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu çalışmada *Mucizevi Örtü: Toprak ve Coşkun Nehirler* adlı öyküler 5 ve 6. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanındaki Coğrafya disiplinine ilişkin kazanımları yansıtmaları bakımından tarafsız olarak incelenmiştir. Araştırmacı tarafından oluşturulan (Ek-3) kontrol listesi dikkate alınarak yapılan analizler iki uzman görüşüne sunulmuştur. Elde edilen veriler ayrıntılı olarak rapor edilmiş, öykülere ait içeriklerin 5 ve 6. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanı kazanımlarına uygun olduğu kabul edilmiş yalnızca “SB.5.3.2. Yaşadığı çevrede görülen iklimin, insan faaliyetlerine etkisini, günlük yaşantısından örnekler vererek açıklar.” Kazanımına ilişkin veriler ile ilgili olarak uzman görüşlerine göre (Ek-1, Ek-2) revize yapılmış ve çalışmaya son hâli verilmiştir. Çalışmanın etkili sonuçlara ulaşabilmesi amacı ile Miles ve Huberman (1994) tarafından önerilen güvenirlilik formülü kullanılmıştır. Çalışmada $[(\text{Güvenirlilik} = \text{Görüş Birliği} / (\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı} \times 100))$ güvenirlilik formülü kullanılmış ve çalışmadan elde edilen veriler bu formüle göre hesaplanmıştır. (Miles ve Huberman, 1994). 5 ve 6. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi İnsanlar Yerler ve Çevreler öğrenme alanına ait 9 kazanım bulunmaktadır. Bu kazanımların 8’i ile ilgili belirlenen öykülerden elde edilen

verilerin kazanımlara uygunluğu hususunda görüş birliğine varılmıştır. 1 kazanım ile ilgili ise toplanan verilerin kazanıma uygunluğu hususunda görüş ayrılığı ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda verilen formül ışığında işlem yapılarak öyküden elde edilen verilerin güvenilirliği %91 olarak hesaplanmıştır. Sonuç olarak Miles ve Huberman'a göre elde edilen verilerin güvenilirliği %70'in üzerinde çıktığı için çalışmanın güvenilir olduğu sonucuna varılmıştır.

3. BULGULAR

3.1. Araştırmanın Bulguları

Bu bölümde örneklem olarak belirlenen “*Mucizevi Örtü: Toprak*” ve “*Coşkun Nehirler*” isimli öykülerin 5 ve 6. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanına ait kazanımları ne düzeyde yansıttığı ele alınmıştır. Öykülerde yer alan metinler görseller, erilen örnekler, anlatım dili gibi unsurların kazanımlar ile paralellik gösterme durumu dört alt problem kapsamında incelenmiştir.

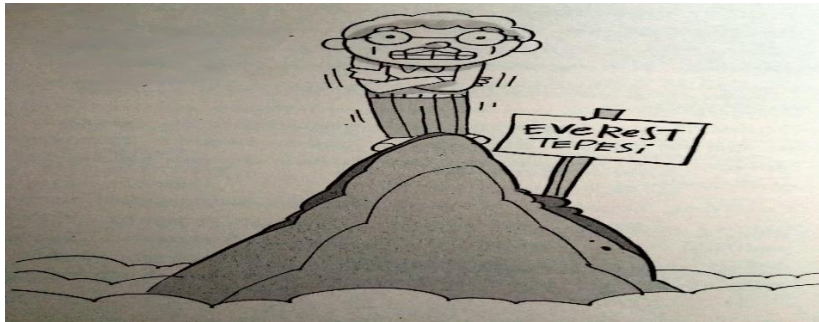
3.1.1. Birinci Alt Probleme Yönelik Bulgular

Bu başlık altında “*Mucizevi Örtü Toprak*” adlı öykü 5. Sınıf İnsanlar Yerler ve Çevreler öğrenme alanındaki kazanımları hangi derecede yansıtmaktadır?” alt problemine yönelik bulgular incelenmiştir. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanına ait 5 adet kazanım bulunmaktadır. 4 ve 5 numaralı kazanımlar konu ve kapsam benzerliği nedeni ile tek başlıkta ele alınmıştır.

1. “*Mucizevi Örtü: Toprak*” Adlı Öykünün 5. Sınıf İnsanlar Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı “*Haritalar Üzerinde Yaşadığı Yer ve Çevresinin Yeryüzü Şekillerini Genel Olarak Açıklar.*” Kazanımını Yansıtır Durumu

Öyküden alıntılanmış metin ve şekiller ile eserin bu kazanımı yansıtır durumunu incelenecektir.

“Ortalama yüksekliği 1010 metredir. Bu yükseklik birinciliğini, dünyanın çatısı olarak bilinen Himalaya Dağları’na borçluyuz desek yanlış olmayız! Everest tepesi, Nepal ile Çin arasında sınır kabul edilen Himalaya Dağları’ndadır. Yüksekliği baş döndürücü bir şekildedir. Tam 8848 metredir. Bakanların gözlerine inanamayıp bir daha bir daha baktıkları doğrudur. Yeryüzünün en yüksek zirvesi olan bu tepe “Dünyanın Buzul Çatısı” olarak kabul edilir. Bu kadar yüksekte üşüyüp kanınızın yavaş yavaş çekildiğini ve tansiyonunuzun tavan yaptığını hissedebilirsiniz. En iyisi biz aşağı inip devam edelim (Toy, 2021: 27-28).

Şekil 1. Yükselti ve sıcaklık ilişkisini açıklayıcı örnek (Toy, 2021: 28).

Öykünün bu bölümünde, ülkemizde bulunan yeryüzü şekillerine ilişkin bir ifade yer almamaktadır. Bununla birlikte yeryüzü şekillerinden biri olan dağların özellikleri aktarılmış ve görselle de desteklenmiştir. Ayrıca yükselti arttıkça sıcaklığın düşmesi durumu da hem metinde hem görselde açık ve anlaşılır bir biçimde aktarılmıştır. Bu açılardan bakıldığında öykü, kazanımın öğrenilmesinde etkilidir ve kazanımı kısmen de olsa yansıtmaktadır.

Ülkemizin dağları ile ilgili bazı önemli bilgiler eserin 60. Sayfasından itibaren okuyuculara aktarılmaktadır.

“5137 metre yüksekliğindeki, en büyük dağımız Ağrı Dağı’nın bir de kardeşi olduğunu biliyor muydunuz? Küçük Ağrı Dağı; Ağrı ilimizin Doğubayazıt ilçesinde yer alan kardeş Ağrı, 3925 metre yüksekliğinde olup volkanik bir dağdır. Yanardağlara sohbetimize konuk edip, diğer dağları es geçseydik, eminim ki; diğer dağlar bize gücünlerdi! “Bizden bir satırcık bile bahsetmediniz!” diye hayıflanabilirlerdi! Öyle ya, anlatılmayı bekleyen ilginç özellikleriyle dolu, bir sürü daha başka dağ var. Kimileri sıra sıra uzanmış; kimileri tüm heybetiyle tek başına... Volkanik dağların dışında oluşan dağlar da vardır dünyada. Yani, tüm dağlar volkan patlamalarıyla oluşmamıştır. Yanardağların dışında kalan bu dağlara da “yanmaz dağlar” demek istiyorum. Çevresine göre yüksekte kalan kara kütlelerine dağ denir. Volkanik, tektonik gibi çeşitleri vardır” (Toy, 2021: 60-61).

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan 5. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında dağın tanımı şöyledir; *“Dağlar, çevresine göre yüksek olan ve tabandan zirveye doğru yamaçları eğimli yeryüzü şekilleridir”* (MEB, 2018). Eserin bu bölümünde ise bir yeryüzü şekli olarak dağın tanımı yapılmış, dağ çeşitleri aktarılmış ve ülkemizden örnekler verilmiştir. İncelediğimiz kazanımın özellikleri dikkate alındığında eserin bu bölümünün kazanımın içeriği ile uyumlu olduğu görülmektedir. MEB ders kitabında yer alan dağ tanımı ile eserde yer alan dağ tanımının çok benzer olduğu görülmektedir. Yanardağların dışındaki dağları “yanmaz dağlar” şekilde sınıflandırma yapılması öğrencilerin zihninde yeni bir şemanın açılmasını sağlayacaktır. Ortaokul düzeyindeki öğrencilerin tektonik, volkanik gibi ifadeleri karıştırabilme olasılığının önüne geçebilecek bir sınıflandırma yapılmıştır.

“Ada Sahillerinde Yüzüyorum” bölümünde yeryüzü şekillerinden ada ve yarımadalar ile ilgili bilgiler aktarılmaktadır.

“Adalar ve yarımadalar yolculuğumuz başlıyor. Dört bir tarafı sularla çevrili kara parçalarına ada denir. Adaların kıtasal adalar, okyanus adaları, mercan adaları gibi çeşitleri vardır” (Toy, 2021: 66).

Bu bölümde adanın tanımı yapılmış ve çeşitleri tanıtılmıştır. “Eksik Ada” başlıklı bölümde ise yarımadası ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

“Adaların 4 tarafı sularla, yarımada ise 3 tarafı sularla çevrilidir. Neredeyse tamamına yakını bile su ile çevrili olanları da vardır. Ama ona “yarım” diye isim takmışlar... Sadece bir parçası eksik garibin! Bir parçası eksik diye yarım denmesine gönlüm razı gelmedi, ben de “eksik ada” ismini taktım! Ülkemiz de bir yarımada üzerindedir: Anadolu Yarımadası” (Toy, 2021: 69).

Bu bölümde ise yarımada tanımı açık bir şekilde verilmiştir. Ayrıca ülkemizin de yarımada üzerinde bulunmasına da vurgu yapılmıştır. Metinden anlaşılacağı üzere yarımada veya ada tabirinin oldukça sınırlı bir kara parçası anlamına gelmediği, bazen bir ülkenin dahi bir ada veya yarımada olarak nitelendirilebileceği bilgisi öğrenciye sunulmaktadır. Ada ve yarımada ile ilgili tanımlar incelendiğinde MEB ders kitabındaki tanımlar ile uyumlu olduğu fakat, üslup olarak daha eğlenceli bir anlatım tercih edildiği görülmektedir. Anlatım tekdüzelikten kurtarılmış ve yaş grubunun ilgisini çekebilecek isimlendirmeler ve benzetmeler kullanılmıştır. Yarımadalara “eksik ada” denilmesi bu duruma örnektir. Bu isimlendirme ile öğrenmenin kalıcı olması sağlanmıştır.

2. “Mucizevi Örtü: Toprak” Adlı Öykünün 5. Sınıf İnsanlar Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı “Yaşadığı Çevrede Görülen İklimin, İnsan Faaliyetlerine Etkisini, Günlük Yaşantısından Örnekler Vererek Açıklar.” Kazanımını Yansıtma Durumu

Eserde toprak, kişileştirme sanatı ile bir karaktere dönüşüyor ve tarımdan söz etmeye başlıyor.

“ Bütün bunlardan sonra tuhaf sesler çıkaran koca koca makinelerin sesini duydum. Üstümüzden defalarca geçtiler acayip makinelerle... İlk defa görüyordum bunları. Ve insanlar... Onların da sesi geliyordu. Yaşı biraz ilerlemiş, saçları önden dökülmüş, bıyıklı, zayıf, şirin mi şirin bir amca gördüm en son. Elindeki kovadan bir şeyleri avuç avuç üzerimize attı ve ellerini havaya kaldırıp dua etti güler yüzüyle. Önceleri önemsemedim! Hiç oralı olmadım ama baktım ki, o attıklarının ilgiye, sevgiye, şefkate ihtiyacı var! Ve ne olduysa ondan sonra oldu. Sevgimi verdim, şefkatimi de... Üstünü örttüm üşüyünce. Suyunu verdim susayınca. Tıpkı bir anne gibi... Nazlı bir bebek gibi baktım, besledim! Ve onlar da kayıtsız kalamadılar bu ilgime! 10 gün kadar hiç hareket etmemişlerdi. Sonra hepsi birden aynı anda hareketlendiler. Yeni doğan bir bebek gibiydiler! Cılız ve aciz bir şekilde çıktılar yeryüzüne. Bitmemişti vazifem henüz. Anneleriydim ben onların artık, öylece bırakamazdım! Beslemeye, büyütmeye devam ettim. Boyları uzadı yavaş yavaş. Güçlendiler... Ve altın renginde başaklar verdiler hep birden. Birden o güler yüzlü amca yine belirdi yanı başlarında. Eğildi ve beni öperken dudaklarından şunlar döküldü: “Yine beni mahcup etmedin! Yine yüzümü kara çıkartmadın! Yine muhtaç etmedin ele güne! Ve yine doyurdun çocuğumu çocuğumu! Allah’ım sana ne kadar şükretsem azdır” (Toy, 2021: 19-21).

Bu bölümde toprak ve insan arasındaki üretim ilişkisine değinilmiştir. Kazanımda yer alan insan faaliyetlerinden biri olan tarımsal üretimin nasıl gerçekleştiği ifade edilmiştir.

Buradaki en büyük eksiklik ülkemizde görülen iklim tiplerinden ve tarımsal üretime olan etkisinden hiç söz edilmemiş olmasıdır. Yazarımızın yerli olması bu durumun önemli bir eksik olduğu düşüncesini desteklemektedir.

Şekil 2. Toprak ve insan arasındaki üretim ilişkisini yansıtan örnek (Toy, 2021: 20)

Eserde yer alan bu çizim ile tarımda engebeli arazi yerine düz arazilerin kullanıldığı ve makineleşmenin gerektiği mesajı verilmektedir. Ayrıca bireylerin görsel zekâsına hitap edilerek içerik zenginleştirilmiştir. Bu durum anlamayı kolaylaştırıcı etki yapmaktadır.

“Dünyanın çekirdeğinin bulunduğumuz yere uzaklığının 6370 kilometre olduğunu düşündüğümüzde, bilim insanlarının daha derine inmelerinin bir hayli zaman alacağı su götürmez bir gerçektir. Tabii 5100 derece sıcaklığa ve 4 milyon atmosfer basıncına dayanabilen makineler icat edebilirlerse! Neredeyse imkânsız! Sahiden kim çıkardı bu çekirdeğe yolculuğu? İllaki bir yolculuğa çıkmak isterseniz güzelim güney sahillerimize bir gezi planlayabilirsiniz! Mesela Akvaryum Koyu ya da Kleopatra Plajı’na... Veya sini kaplumbağalarıyla ünlü İztuzu Plajı’na gezi düzenleyebilirsiniz” (Toy, 2021: 48-49).

Verilen bulguda ülkemizin güney bölgelerinin sıcak bir iklime sahip olduğu vurgulanarak turistik alanlar ile ilgili örneklendirmeler yapılmıştır. Bu bağlamda öğrencilerin iklim ve turizm faaliyetleri arasında bağ kurması sağlanmıştır.

3. “Mucizevi Örtü: Toprak” Adlı Öykünün 5. Sınıf İnsanlar Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı “Yaşadığı Yer ve Çevresindeki Doğal Özellikler ile Beşerî Özelliklerin Nüfus ve Yerleşme Üzerindeki Etkilerine Örnekler Verir.” Kazanımını Yansıtır Durumu

Kitabın ilk bölümünde ülkemizin nüfusu ile ilgili detaylı bilgiler bulunmuyor. Ancak ülkemizin toplam nüfusu Çin ile karşılaştırmalı olarak ifade ediliyor.

“Dünyanın “en kalabalık ülkesi” de bu kıtadadır: Çin. Nüfusu, 1.393.000.000 (bir milyar üç yüz doksan üç milyon)dur. Türkiye nüfusunun neredeyse 18 katı” (Toy, 2021: 30).

Şekil 3. Çin ve Türkiye nüfuslarını karşılaştırma örneği (Toy, 2021: 30)

Bu karikatürde ülkemizin nüfusu rakamsal olarak ifade edilmemiştir. Ancak dolaylı yoldan ülkemiz nüfusunun Çin nüfusundan çok daha az olduğu esprili bir biçimde aktarılmıştır.

Öykünün 34. Sayfasında Avrupa Kıtası ile ilgili okuyuculara bilgiler veren “Gogul Amca”, Ülkemiz ile ilgili çarpıcı bir bilgi vermektedir.

“Kıtanın “nüfusu en fazla” olan şehri İstanbul’dur” (Toy, 2021: 34). Bu bilgi, ülkemizin en yoğun nüfuslanan ilinin de İstanbul olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Bu cümle üzerinden İstanbul’da diğer illerimize nazaran; belediye hizmetlerinde aksama, okul ve hastane ihtiyacının daha fazla olması, alt yapı hizmetlerindeki yetersizlikler, çarpık kentleşme, iş gücü yoğunluğu, iş olanaklarının fazla olması gibi yoğun nüfuslanmanın olumlu ve olumsuz yönleri de çıkarılabilir. Bu açılardan düşünüldüğünde eserin bazen doğrudan bazen dolaylı ifadelerle bu kazanımın içeriği hakkında bilgiler vermekte olduğu anlaşılmaktadır.

Kitabın son bölümünde ülkemizdeki bazı doğal güzellikler ile nüfusa olan etkisine değinilmiştir.

“Perili Bacalar: Peri Bacaları. Perileri gerçekten var mıdır bilmiyoruz ama bu eşsiz güzelliğin bacaları olduğu kesin! Nevşehir ilimizde bulunan Ürgüp- Göreme’ye düşerse yolunuz –bence kesin düşmeli- hayretler içerisinde kalmaya hazır olabilirsiniz! Sel suları ve rüzgârın toprağı aşındırmasıyla oluşmuş, bacaya benzer şekillerdir. Ona şapkalı mantar da diyebilirsiniz! Eminim ki, daha önce bu kadar büyük bacaları bir arada hiç görmemişsinizdir! Dört mevsim başka güzellikte olan “Peri Bacaları” her yıl milyonlarca turisti kendisine çekmektedir.

Manavgat Şelalesi: Birçok filme ev sahipliği yapmış, Türkiye’nin sayısız harikalarından bir tanesi de Manavgat Şelalesi’dir. Görüntüsüyle, sesiyle, akışıyla izleyenleri dertlerinden arındırıp büyümlü bir yolculuğa çıkaran, kendine hayran bırakan bir şaledir. Her yıl milyonlarca yerli- yabancı misafir onu izlemeye, dinlemeye akın ederler Antalya ilimizin Manavgat ilçesine! Bence dünyanın sayılı harikalarından birisidir Manavgat Şelalesi. Manavgat Şelalesi gibi ülkemizin her köşesinde birbirinden muhteşem, aşırı harika şelalelerimiz de vardır isimlerini yazmadan geçemeyeceğimiz! Van Muradiye Şelalesi, Erzurum Tortum Şelalesi, Bursa Su Uçtu Şelalesi, Tunceli Kırk Merdiven Şelalesi, Kayseri Karpuzbaşı Şelaleleri, Malatya Darende Günüpınar Şelalesi, Rize Ayder Yaylası Gelintülü Şelalesi... İsmi sayamadıklarımızla birlikte ülkemiz tam bir “şelale cenneti” desek abartmış olmayız sanırım!

Pamuk Gibi Kale: Pamukkale. Bakmaya doyamayacağınız, her tarafın bembeyaz pamuklarla bezendiğı eşsiz bir doğa mucizesi daha... Burada kendinizi bulutların üstünde gibi hissedebilirsiniz! Eski zamanlarda Hierapolis adında bir kent olarak kullanılan, Ege Bölgesi Büyük Menderes Havzası’nda kendine yer bulan “pamuklu kalemiz” Denizli ilimizdedir. 2200 metre uzunluğunda, 160 metre yüksekliğine sahip bir alana yayılan travertenler, uzun yıllar sonucu oluşmuştur. Bölgenin altı ise tam anlamıyla şifa deposudur. Romatizmadan alerjiye binbir türlü hastalığa iyi gelen şifalı suları dillere destandır. Bu kaynaklardan çıkan suda kalsiyum ve karbonat bulunmaktadır. Kireç taşı olarak bilinen bu bileşik, çökelme yoluyla dibe çökerek pamuk gibi beyaz travertenleri oluştururlar. “Pamuğı anladık da, kalesi, nerede?” Diyorsanız haklısınız, bende sizin gibi düşündüm ve aşağıdaki bilgilere ulaştım. Pamukkale’nin pamuğı kalsiyum karbonat bileşiğinin çökeltisinden, kalesi ise Hierapolis kentinin kalesinden gelmektedir. Şifalı sularından dolayı bölgeye çok eski zamanlarda “Kutsal Yer” adı verilmiştir.

En Cansız Deniz: Ölüdeniz. Küçükken her ismini duyduğumda ölü bir deniz nasıl olur ki demişimdir. Hep merak etmişimdir. Zira bilgiye ulaşmak şimdiki gibi kolay değildi. Şehre gidip kütüphanedeki yüzlerce kitap ve ansiklopedi arasından doğru olanı seçip,

onca sayfa arasından da aradığınız sayfaya erişmeniz gerekiyordu. Gogul Amca'nız da yoktu hâliyle! Bir bilgiyi öğrenmek istiyorsanız köy kahvehanesinin demirbaşı olan Veyssel Amca'ya danışmanız gerekirdi. Tabii o da konuya hâkimse' Bildiği bir konuya hemencecik anlatır, değilse 15 gün sonraya randevu verirse kendinizi şanslı sayardınız! Her neyse, 2006 yılında dünyanın en güzel kumsalı seçilen ölüdeniz, Muğla'nın Fethiye ilçesindedir. Gerçekten de deniz “ölü” gibidir. Dalgayı bir kenara bırakın, bir kıpırtı dahi yoktur! Durgun bir göl gibi ya da süt dökmüş kedi gibi diyebileceğiniz sessizlikte ve durgunlukta bir denizdir! Ege Denizi'nde bulunan bir “lagün”dür. Lagün, yapısı itibarıyla kulak şekline benzer. Diğer ismi de “deniz kulağı”dır. Paraşütle yamaçtan atlamak isteyenler ve deniz kulağını görmek isteyenler birleşince yaz mevsiminde kıpır kıpır, iğne atsan yere düşmeyecek yoğunlukta kalabalık bir kente dönüşür Fethiye... Ege Denizi'nin kulağını görmek isteyenler –sağ ve sol kulak olabilir- tatil rotasını şimdi yeniden düzenleyebilirler” (Toy, 2021: 208-113).

Eserin bu bölümünde “Peri Bacaları”, “Pamukkale Travertenleri”, “Manavgat Şelalesi” ve “Ölüdeniz” gibi ülkemizin doğal güzellikleri hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Oluşmasında etkili olan coğrafi faktörlere değinilmiş ve oluşum süreçleri öğrenciye görelilik ilkesi dikkate alınarak açık ve anlaşılır bir dille ifade edilmiştir. Doğal güzelliklerimiz turizm faaliyetleri ile ilişkilendirilerek bu güzelliklerin bulundukları şehirlere ekonomik katkıları ortaya konulmuştur. “İğne atanız yere düşmeyecek yoğunluk” ve “yaz mevsiminde kıpır kıpır” ifadelerinden ülkemizde mevsimlik-kısa süreli göçlerin yaşandığı sonucunu çıkarabiliyoruz. “Romatizmadan alerjiye binbir türlü hastalığa iyi gelen şifalı suları dillere destandır.” İfadeleri ise doğal varlıklarımızın sağlık turizminin gelişmesinde etkili olduğunu kanıtlar niteliktedir.

4. “Mucizevi Örtü: Toprak” Adlı Öykünün 5. Sınıf İnsanlar Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı “Yaşadığı Çevredeki Afetlerin ve Çevre Sorunlarının Oluşum Nedenlerini Sorgular.” ve “Doğal Afetlerin Toplum Hayatı Üzerine Etkilerini Örneklerle Açıklar.” Kazanımlarını Yansıtır Durumu

Bu bölümde iki kazanımı aynı sınıf düzeyi ve aynı konuya ilişkin olmaları nedeniyle tek başlıkta birleştirip incelemeyi uygun bulunmuştur.

“Derinlerden gelen kıpırtı: depremler. Şu Japonlar... Deprem deyince birçok insan gibi benim de aklıma geliyorlar. Bu Japon arkadaşlar deprem esnasında hemencecik en yakın binaların içine kaçıyorlar. En kuvvetli depremi hissettiklerinde bile hemen sığınacak bir bina buluyorlar kendilerine! Sarsıntılar geçene kadar evlerinden çıkmıyorlar. Depreme evlerinde “yaşıyorlar yani!” Depremden sonraki artçı sarsıntılar eşliğinde –fon müziği gibi- kahvelerini “güvenle” yudumluyorlar! Hatta binaları “beşik gibi” sallanınca bebeklerinin daha rahat uyduklarını bile söylüyorlar. Orada yaşayan ve olaylara şahit olan küçük kuzen Atakan, hayretler içinde bir karış açılmış ağzı ile dönmüştü yurda. Kirpiye sarılmış balon gibi, eli ayağına dolaşmış heyecanlı bir şekilde anlatıyordu yaşadıklarını: -Abi, o rahatlık ne adamlardaki! Akiyosi'deki umursamazlığı bir görsen bana hak verirdin! Şok oldum ben resmen... Daha fazla dayanamayıp karışverdim söze: -E oğlum, adamlar teknoloji üretiyorlar. 7'den 70'e hepsi birer mucit! Adamlar zengin nihayetinde! O kadar para kazanıyoruz, Bu varlık içinde sokakta

mı uyuyacağız, diye düşünüyorlardır. Haksız da sayılmazlar hani! –Yok abi ya, dedi ikna olmamış surat ifadesi ve bilmiş bir ses tonuyla! Ve anlatmaya başladı: –Ağzından cımbızla laf aldığım Haruhiro anlattı sebebini. Bunlar her şeyden önce zemin etüdünü yaparken kılı kırk yararlanmış, yani çok detaylı yaparlarmış. Sapasağlam temeller atıp kale gibi binalar yaparlarmış. Temellerinde kazıklı mı yapıyorlarmış, binaların altına makaralar mı yerleştiriyorlarmış. Deprem esnasında bina bir o yana bir bu yana sallanıyor ama asla yıkılmıyormuş! –Vay canına! Benim aklıma buna benzer şeyler gelmişti zaten. –Bir de uçan ev yapıyorlarmış şimdilerde. Deprem anında zemindeki kompresörler sayesinde binalar yerden 3 cm kadar yükselebiliyormuş! Yakında evlere kanat takıp uçurlarsa hiç şaşma abi! Eşekten düşmüş karpuzla dönmüştüm duyduklarım karşısında! Kendime geldikten sonra anladım ki; adamlar meğerse binalarına çok güvendikleri için içeri kaçıyorlarmış! Umarım biz de deprem esnasında kapıdan pencereden atlama huyunu bırakır kendimizi güvende hissettirecek bina inşa etmeyi başarırız” (Toy, 2021: 50-53).

Verilen bulguda en yıkıcı doğal afet olan depreme karşı alınabilecek önlemler Japonya ile karşılaştırma yapılarak aktarılmıştır. Bunun yanı sıra deprem esnasında yapılacak yanlış davranışlar da örneklendirilmiştir. Depremlerin günlük yaşamda bina yapımı ve mimarlık teknolojisini etkilediği de açık bir dille ifade edilmiştir.

“Bilim ve teknoloji gelişmeden önce depremler de tam anlaşılamıyordu. İlk bilim insanları, yer altındaki oyuklardaki havanın yer değiştirmesinin veya yer altındaki fırtınaların depremlere sebep olduğunu düşünüyorlardı. Ama ilerleyen bilim ve gelişen teknoloji ile depremlerin de nasıl oluştuğu tespit edildi. Yer kabuğu içindeki kırılmaların etkisinin, titreşimli dalgalar hâlinde yeryüzünü sarsması olayıdır. Bu kırıklığın yani fay hattının yeryüzüne yakınlığına göre depremin de şiddeti değişir. Sismograf ile ölçülen depremin şiddeti 7 ve daha fazlaysa yıkıcı olabilir. Dünyada bugüne kadar ölçülebilen en şiddetli deprem 9,5 büyüklüğündeydi. Bu depreme yakalananlar 1960 yılında Şili’de yaşayanlardı. Ülkemiz de Akdeniz Himalaya Deprem kuşağında yer aldığından bir deprem ülkesidir. Bizim de Japon Kardeşlerimiz gibi sıkı tedbirler almamız elzemdir yani” (Toy, 2021: 53-54).

Bu bölümde depremin tanımı yapılmış ve hangi koşullarda nasıl gerçekleştiği üzerinde durulmuştur. Depremin şiddetinin nasıl ölçüldüğü ve hangi şiddetlerde yıkıcı olduğu belirtilmiştir. Bu bilgiler öğrencilerin kazanımları özümsemesi açısından önem arz etmektedir. Deprem ile ilgili genel bilgilerin ardından ülkemizin deprem ile ilişkisine de değinilerek MEB ders kitabı ile uyumlu örnekler verilmiştir.

“Ülkemizde ölçülebilen en şiddetli deprem 1939 yılında 7,9 şiddetiyle sarsılan Erzincan’da yaşanmıştır. Bu depremde 32 binden fazla insanımız hayatını kaybetmiştir. Bu depremden o kadar çok insan etkilenmiştir ki arama kurtarma çalışmalarına katılacak kimse kalmamıştı diyebiliriz. Depremin olduğu gün arama kurtarma çalışmalarına katılan kalabalık bir grup dikkatleri çekmiş. Bunlar cezaevindeki mahkûmlardan başkası değilmiş. Gün boyu kurtarma faaliyetlerine katılıp gece olunca da tekrar cezaevine dönüp teslim olmuşlar” (Toy, 2021: 54).

Verilen bulguda MEB ders kitabı ile aynı örneğin verildiği görülmüştür. Bu durum, eserin 5. Sınıf Sosyal Bilgiler öğretim programına uyumlu olduğunu

kanıtlamaktadır. Ayrıca önceki paragrafta deprem ile ilgili verilen bilgiler hayatın içinden yaşanmış bir örnek ile anlatım güçlendirilmiştir. Ayrıca bu örnek ile bireylerin deprem afetinin sonuçlarına ilişkin çıkarım yapılması sağlanmaktadır.

Bir sonraki bölüm olan “Yanar Söner Dağlar: Volkanlar” bölümünde depremin çeşitlerine de yer verilmiştir.

“Yer kabuğu tek parça hâlinde değil, âdeta dev bir yapboz gibi parçalardan oluşur. Her bir yer kabuğu parçasına levha denir. Levhaların çarpışması sonucu oluşan depremlerin dışında, bir de volkanların patlaması sonucu oluşan depremler vardır. Volkanik patlamalar da depreme sebep olur aslında” (Toy, 2021: 56).

64. sayfada ise dünyamızın çözülmeyi bekleyen en büyük çevre sorunlarından biri olan küresel ısınmaya değinilmiştir.

“Verilere göre Himalaya Dağları’ndaki sıcaklıklar her geçen yıl artmaktadır. Bu durum devam ederse, 50 yıla kadar “Dünyanın Çatısı”ndaki buzul ve karların tamamen erimesi bekleniyor. Bu da demek oluyor ki; 1,3 milyar insanın yaşam kaynağı yavaş yavaş tükeniyor! Hindistan mahkemeleri, çatıdaki bu buzullar için de koruma kararı almışlardır. Tıpkı daha önce de bahsettiğimiz Ganj Nehri gibi. Ah küresel ısınma, ah! Yine çıktın karşımıza, seni yakalarsak kendi ellerimizle polise teslim edeceğiz!” (Toy, 2021: 64-65).

Verilen bulguda küresel ısınma kişileştirilmiş ve nüktedan bir anlatım kullanılmıştır. Küresel ısınmanın ortaya çıkarabileceği kötü sonuçlar ortaya konmuş ve dünyada alınan bir önlem örneklendirilmiştir. Böylece bireylerin küresel ısınmaya karşı bilinçlenmesi ve alınabilecek önlemlere ilişkin fikir sahibi olmaları sağlanmıştır.

“Ormanların, canlılar için lazım olan oksijen kaynağı olduğunu hepimiz biliyoruz. Hava kirliliğini de engellediğini biliyoruz. Ancak gürültü kirliliğini de engellemesi sizce de çok acayip değil mi? Erozyonu önlediğini biliyoruz da bulunduğu yerin iklimini ılımanlaştırdığını, aşırı sıcaklık ve kuraklık ile fırtınaları asgari seviyeye indirdiğini pek duymamış olabiliriz. Şairlere ilham, hastalara şifa kaynağı olması da bir o kadar enteresan kılıyor toprak üstü madenlerini! Bu özelliklerini duyan, yıllarını toprak altında geçirmiş en azılı define avcılarının, “Gerçek define toprak üstündeki ormanlarmış meğerse!” deyip, yıllarını verdikleri işlerinden bir anda vazgeçtikleri de görülmüştür. Konu başlığında da değindiğimiz gibi; ormanlar aslında hazinelerimizdir. Onlara gözümüz gibi bakmalıyız, el üstünde tutmalıyız. Yangınlardan ve odun canavarlarından korumalıyız. ‘Odun canavarı da ne? Yoksa Tazmanya canavarının kardeşi mi?’ diye düşünenleriniz varsa hemen söyleyeyim: Ormanları bilinçsizce kesenlere ben “odun canavarı” diyorum. Uzun lafın kısıası, ormanlar en büyük hazinemizdir. Yeter ki onu korumayı bilelim.” (Toy, 2021: 80-81).

Verilen bulguda ormanların, MEB ders kitabında da yer alan çevre sorunlarından hava ve ses kirliliklerini önlediği açıkça vurgulanmıştır. Ancak burada gürültü kirliliği ifadesinin kullanımı hatalıdır. Bunun yerine ses kirliliği ifadesinin

kullanılması gerekmektedir. Doğal afetlerden biri olan erozyona karşı da koruyucu olduğu belirtilmiştir. Orman yangınlarına ise detay vermeden değinilmiş ve ormanların korunmasına yönelik anlatımlar verilmiştir. Çevreyi koruma bilincinin geliştirilmesine yönelik ifadeler kullanılarak değerler eğitimi de hizmet edilmiştir.

“İki dede düşünün, “Toprağımızı kaybedersek, hayatımızı da kaybederiz.” Parolasıyla yola çıkan. Toprak Dede Hayrettin Karaca ve Yaprak Dede A. Nihat Gökyiğit, şeker gibi tatlı, Einstein gibi dahi iki vatan sevdalıdır. 1992 yılında Toprak Dede ile Yaprak Dede kafa kafaya verip “Türkiye Çöl Olmasın” sloganıyla yola koyulmuşlar ve TEMA Vakfı’nı kurmuşlardır. Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı, yani TEMA, ülkemiz topraklarına ve ormanlarına sahip çıkan en önemli kuruluştur. Bu iki dedeye TEMA’yı kurdukları için ne kadar teşekkür etsek azdır. Elllerinden öpüyoruz onların! İyi ki kurmuşsunuz! Nu iki “eli fidanlı” dedelerimize zıt; bir de “eli baltalı” ağaç kesenlerimiz vardır ki bunlar, yaşlı-genç, kuru-yaş demeden ormanları katleden dedelerdir, amcaldır, dayılardır! Siz siz olun, doğa için, tüm canlılar için, geleceğimiz için geçit vermeyin onlara! Ayrıca; sizler de 700.000’den fazla üyesi olan TEMA ailesinin gönüllü üyeleri olup toprağımıza, ağacımıza, ormanımıza sahip çıkanlardan olabilirsiniz. Yeri gelmişken “erozyon” ile ilgili birkaç not da biralalım buraya: Verimli toprakların akarsular, seller, rüzgârlar gibi dış etkenlerle taşınması olayına erozyon denir. Taşınan bu topraklar, barajları, gölleri gereksiz yere doldurarak hem onlara zarar verir hem de Çiftçi Osman Amca’nın binlerce yılda oluşan verimli toprakları gitmiş, geride çorak ve verimsiz bir toprak kalmış demektir! Erozyon neticesinde çoğu zaman toprak altındaki kayalar açığa çıkar. Bu kayaların toprağa dönüşümü ise kitabın başında bahsettiğimiz evrelerin geçmesi sonucunda oluşur. Peki, toprak canavarı erozyon ile mücadeleyi nasıl yapmalıyız? Cevap çok basit: Her derde deva ormanlar bu derdimize de derman oluyor! Ormanlar yapıları itibarıyla toprağın en verimli tabakasının aşınıp taşınmasına mani oluyor. Kökleriyle sımsıkı sarıldıkları verimli topraklara, bir yere gidemezsin diyor âdeta!” (Toy, 2021: 86-88).

Verilen bulgu metninde sivil toplum kuruluşlarımızın doğal afetlerden biri olan erozyona karşı verdikleri mücadeleden söz edilmiştir. MEB ders kitabında da TEMA Vakfı örnek verilerek aynı noktanın üzerinde durulmuştur. Bunun yanı sıra erozyonun tanımı yapılarak ortaya çıkarılabileceği olumsuz sonuçlara ve alınabilecek önlemlere değinilmiştir. Eserimizdeki bu bilgilerin ders kitabı ile uyumlu olması hasebiyle kazanımın amaçlarına hizmet ettiği anlaşılmaktadır.

Öykünün son bölümünde “toprak” karakteri okuyuculara bir mektup yazarak toprak kirliliğine değinmektedir.

“Değerli evlatlarım, sevgili çocuklar: Hiçbiriniz benim beslediğim, büyüttüğüm, üstüne titrediğim bir elma fidanından farkı değilsiniz! Sizler de benim evlatlarımsınız. Boşuna mı bana “toprak ana” demişler! Lakin bu aralar başım birazcık belada! Görev ve sorumluluklarımı yerine getiremiyorum ne yazık ki! Aslında bu aralar da değil evlatlarım, şu son yüzyıldır demek istemiştım. Teknoloji dediğiniz şey sizin hayatınızı kolaylaştırırken benimkini ise bir hayli zorlaştırmaktadır. Teknoloji ile birlikte her taraf fabrika doldu. Fabrikaların kimyasal atıkları beni en çok yıpratın maddelerdir. Tıpkı tüm sistemimi bozan bir virüs gibi! Son zamanlarda bana çok zarar veren bir şey daha var ki düşman başına! Atık piller! Piller sizin için çok önemli biliyorum. Özellikle çocukların oyuncakları ve televizyonun kumandaları pille çalışıyor. Ama gelin görün ki

tükenen piller çöplere, sokağa, bahçeye yani rastgele etrafa atılıyor. En çok zararı dönüp dolaşıp bana piller veriyor. İçindeki kimyasalların zararlarını bir bilerseniz, eminim ki sizler de ona “öcü” gibi bakarsınız. Bir pil, bir ton çöpten daha çok zarar verir bizlere! Doğaya atılan bir pil, 600 bin litre suyu kirletir ve 6 metrekare toprağı öldürür. Toprağı atılan bir pilin 3000 yılda yok olduğunu duymuş muydunuz? Buradan tüm yetkililere seslenmek istiyorum: Atık pillerin toprağı atılmaması için mücadele edin, kampanyalar düzenleyin. Ne yaparsanız yapın pilleri bizden uzak tutun sevgili yetkililer. Bir de bahsetmeden geçemeyeceğim “poşetler” var. Normalde doğal geri dönüşüm fabrikası sayılabilirim! Kurumuş yaprakları, çürümüş ağaçları, hayvan gübreleri gibi doğal atıkları göz açıp kapayıncaya kadar topraklarla kaynaştırır, onları bitkilere faydalı olacak şekilde işler ve kullanımlarına sunarım. Ancak çöp poşeti gibi plastik atıklar, beni en çok yoran, hırpalayan, moralmi de motivasyonumu da bozan atıklardır. Nasıl ki sizlerin dişi ağrıyınca veya ateşi olunca ödevlerinize, derslerinize kendinizi veremiyorsanız ben de bu konuda öyleyim! Plastik atıklarla, kimyasallarla, fabrika atıklarıyla boğuşurken asıl görevim olan “ana”lık görevimi yapmayı unutuyorum. Tarım ilacı radyoaktif atıklar, asit yağmurlarını sayamıyorum bile... Bizleri en çok yoran maddelerin listesi aşağıdaki gibidir: Sakız; 5 yıl, teneke kutu; 10 yıl, çakmak; 100 yıl, pet şişeler; 400 yıl, poşetler; 1000 yıl, piller; 3000 yıl. Gördüğünüz gibi toprağı veya çöpe atılan en küçük maddeleri bile sindirmem asırları alıyor! Sizlere tavsiyem; geri dönüştürülebilecek maddeleri, kendi geri dönüşüm kutularına atmanız. Bu sayede hem doğayı kirletmemiş olursunuz hem de ülkenizin bütçesine katkıda bulunmuş olursunuz! Bu arada doğaya saygı duyan, sevgisini esirgemeyen, özenle davranan çocukların ve yetişkinlerin de olduğunu biliyorum. Sizin doğaya ve çevreye olan duyarlılığınız bana güç-kuvvet veriyor. Bu kocaman yürekli çocukların hepsini öpüyör ve selamlarımı gönderiyorum (Toy, 2021: 115-118).

Mektup metninin amacı, çocuklarda toprak kirliliğine karşı farkındalık oluşturmaktır. Toprağı kişileştiren yazar çevreyi koruma bilincini aşılama çalışmıştır. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde belirlediğimiz kazanıma hizmet eden bu anlatım, öğrencilerin ilgisini çekecek şekilde kurgulanmıştır.

3.1.2. İkinci Alt Probleme Yönelik Bulgular

Bu başlık altında “*Mucizevi Örtü Toprak*” adlı öykü 6. Sınıf İnsanlar Yerler ve Çevreler öğrenme alanındaki kazanımları hangi derecede yansıtmaktadır?” alt problemine yönelik bulgular incelenmiştir. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi “İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanına ait 4 adet kazanım bulunmaktadır. Öykünün bu kazanımları yansıtma durumu ayrı başlıklar altında ele alınmıştır.

1. “*Mucizevi Örtü: Toprak*” Adlı Öykünün 6. Sınıf İnsanlar Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı “*Konum İle İlgili Kavramları Kullanarak Kıtaların, Okyanusların ve Ülkemizin Coğrafi Konumunu Tanımlar.*” Kazanımını Yansıtma Durumu

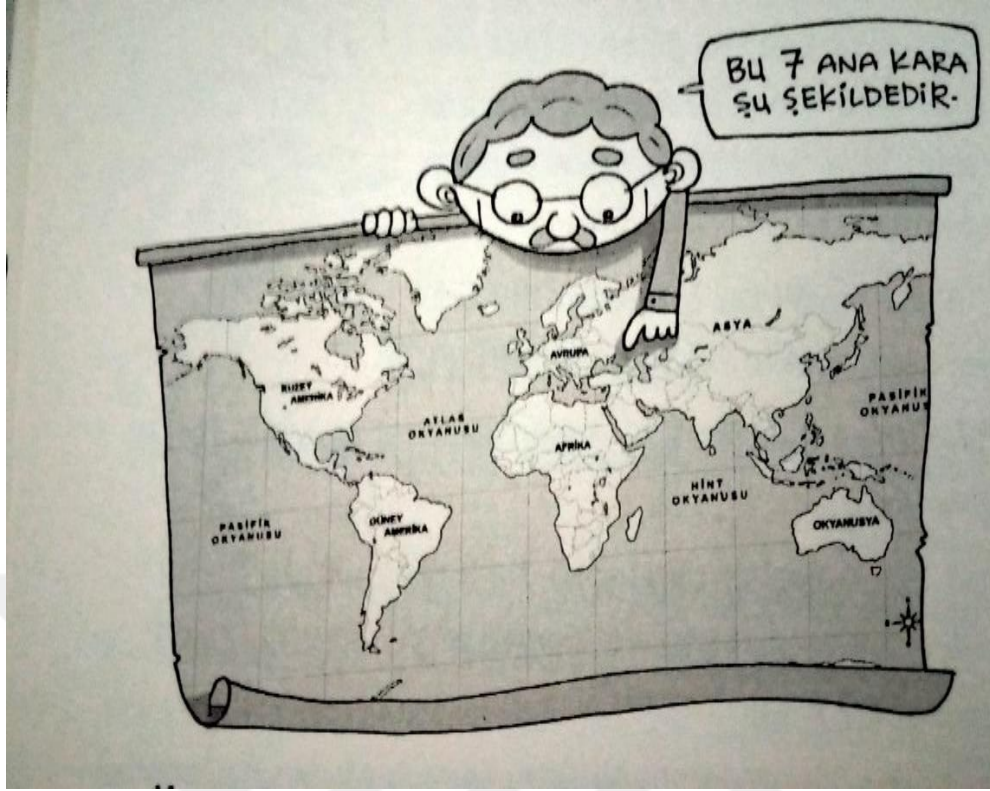
Kitabın “Toprak” isimli bölümünün 13. Sayfasında “Gogul Amca” isimli karakter kıta ve okyanuslara ilişkin aşağıdaki bilgileri esprili bir üslup ile aktarmaktadır.

“Bildığınız üzere dünyamızın $\frac{3}{4}$ ’ü sularla, kalan $\frac{1}{4}$ ’i ise karalarla kaplıdır. Ancak biz nereye bakarsak bakalım, gözümüzü nereye çevirirsek çevirelim karaları görürüz. Yüksek mi yüksek dağları, geniş mi geniş ovaları, derin mi derin vadileri... Bizim görebildiğimiz, gezip dolaşabildiğimiz yerler hep karalardır. Sanırsınız ki, karalar denizlerden daha çok alan kaplıyor gezegenimizde... Hâlbuki durum tam tersidir. Tabii Okyanusya Kıtası’nda ya da boğaz manzaralı bir semtte yaşamıyorsak... Bir önceki yolculukta suyu A’dan Z’ye öğrendik. Derinlemesine inceledik. Âdeta suyu, su gibi içtik! Bu kitapta ise “TOPRAK” misafir olacak bize. Ya da biz ona...”(Toy, 2021: 13-14).

Verilen pasajda, dünyada kara ve denizlerin dağılışı ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Ayrıca Okyanusya Kıtası’na esprili bir dille değinilmiştir. Öğrenciler kazanımı işledikten sonra bu bölümü okudukları zaman derste öğrendikleri bilgileri kolayca ve eğlenerek tekrar edebilecekleri görülmektedir.

“Lisedeyken coğrafya öğretmenimiz sürekli “ana karalar şöyle, ana karalar böyle” diye anlatırdı dersini. Öğretmenimiz o nahif sesiyle ballandıra ballandıra anlatıyordu ana karaları! Bense hep o ana ka rayı “Ankara” olarak algılıyordum... Derse iyice kulak verdiğimde Ankara değil ana kara diye söylediğini algılamam pek de zor olmadı! Bu ana karalar her neyse bende büyük merak uyandırmıştı. Dersi pür dikkat dinleyen sıra arkadaşşıma ısrarla sormama rağmen bir türlü cevap alamıyordum. En sonunda canına tak etmiş olacak ki sorduğuma pişman etti beni. “Kıta evladım, kıta!” deyiverdi o tok sesiyle! Bu laf belleğime kazınmıştı resmen, izlerinin yüzyıl geçse de silineceğini düşünmüyorum! Her ne ise, ana karanın kıta olduğunu öğrenmiştim sonunda. Peki, nedir bu ana karalar? Gelin, hep birlikte bir göz atalım... Yer kürenin %29’u karalarla çevrilidir. Yeryüzünü oluşturan bu karalar okyanuslarla ve denizlerle çepeçevre sarılmıştır. İşte devasa büyüklükte olan bu kara parçalarının her birine ana kara, diğer bir deyişle kıta diyoruz. Net bir tanımı ve sınırları yok aslında. Kabaca izahı bu şekilde... Bu yüzden kimi bilim insanları 4, kimileri 5, kimileri ise 6 kıtadan oluştuğunu söylerler yer kürenin. Ama genel anlamda 7 kıta kabul görür. Tabi şimdilik bu şekilde... 8. Kıta, hatta 9. Kıtanın da olduğu, bunların kayıp olduğu, meraklı birkaç kâşif grubu tarafından her an keşfedilebileceği gelen bilgiler arasında. Kayıp kıtaları bulacak kâşiflerin bu satırları okuyanların arasından çıkması en büyük dileğimdir. Bu yedi ana kara şu şekildedir: 1-Asya, 2-Avrupa, 3-Afrika, 4-Kuzey Amerika, 5-Güney Amerika, 6-Antarktika, 7-Avustralya” (Toy, 2021: 24-26).

Öykünün bu bölümünde kıtaların tanımı eğlenceli bir üslupla yapılmış ve dünyamızda bulunan kıtalar sıralanmıştır. Kıta isimlerinin listelenişi ve yapılan tanımlamalar MEB ders kitabı ile uyum sağlamaktadır. Bu bakımdan verilen bilgilerin kazanımın içeriğini yansıtmaya bakımından etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca aşağıdaki harita çizimi verilerek öğrencilerin kıtaları harita üzerinde incelemesi sağlanmıştır. Verilen bilgilerin görsel materyallerle desteklenmesi öğrenmenin kalıcılığını arttırmak ve öğrencilerin ilgisini çekmek açısından önem arz etmektedir.

Şekil 4. Kıta ve Okyanusların dağılışını gösteren harita (Toy, 2021: 26)

33. Sayfada Avrupa Kıtası'na ilişkin bilgiler veren “Gogul Amca” karakteri; okuyuculara ülkemize ilişkin önemli bilgiler aktarıyor.

“Asya Kıtası ile kesin hatlarla birbirinden ayrılmadığı için ve bu kıtayla bir bağlantısı bulunduğundan dolayı bazı bilim insanları, Avrupa ve Asya kelimelerinin birleşiminden doğan “Avrasya” olarak da adlandırılır. 50 tane ülkenin bu kıta üzerinde toprakları bulunmaktadır. Bu ülkelerden birisi de Türkiye’dir. Evet arkadaşlar, ülkemizin hem Asya hem Avrupa Kıtası’nda toprakları vardır. E, öyleyse biz Asyalı mı yoksa Avrupalı mıyız şimdi? Yoksa ortada mı kaldık? Cevap: Ülkemiz topraklarının %97’si Asya, %3’ü Avrupa ana karası topraklarındadır. Doğal olarak % Avrupalı, % Asyalıyız” (Toy, 2021: 33).

Metindeki ifadeler incelendiğinde ülkemizin özel konumunun açık bir şekilde aktarıldığı görülmektedir. Bu nedenle kazanımın içeriğini yansıtan ve etkili bir anlatım yapıldığı görülmektedir.

Öykünün “Enlerle Dünyamız” bölümünde kıta ve okyanuslara ilişkin ifadeler kullanılmıştır.

“Sıra geldi sizlerle dünyamız üzerindeki “en”lerden oluşan belli başlı bilgilere hızlıca göz atmaya! Bilgi depomuzu biraz daha büyütmenin vakti geldi de geçiyor bence arkadaşlarım! Depomuzdaki bilgileri yeri geldikçe ailemiz ve arkadaşlarımızla paylaşmayı unutmayalım. En büyük kıta: Asya, En küçük kıta: Avustralya, En büyük okyanus: Pasifik /Büyük Okyanus, En küçük okyanus: Arktik Okyanusu” (Toy, 2021: 100-101).

Bakanlık tarafından okutulan ders kitaplarında kıtalar ve okyanuslar ile ilgili verilen bilgiler öyküde verilen bilgiler ile örtüşmektedir. Bu bölümde yer alan bilgiler ile kazanımın içeriği arasında tutarlılık olduğu göze çarpmaktadır. Kullanılan anlatım dili ise bireyleri öğrenmeye teşvik edici ve merak uyandırıcıdır.

2. “Mucizevi Örtü: Toprak” Adlı Öykünün 6. Sınıf İnsanlar Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı “Türkiye’nin Temel Fiziki Coğrafya Özelliklerinden Yer Şekillerini, İklim Özelliklerini ve Bitki Örtüsünü İlgili Haritalar Üzerinde İnceler.” Kazanımını Yansıtma Durumu

Bu kazanıma ilişkin ilk bulgulara eserin 57. Sayfasından itibaren rastlamaya başlıyoruz.

“Magma; dünyanın iç tabakalarında bulunan, yüksek basınç ve yüksek sıcaklığın etkisiyle erimiş kayalardır. Yani o çok korkup ürperdiğimiz magma da bir çeşit kayadır aslında. Sadece birazcık kızgın ve de sıcaktır. O sıcaklığa ve basınca neyi koyarsanız koyun, dışarıya magma olarak fışkırır. Yani magmanın bir suçu yok... Yanardağlar ise; bu sıcak ve kıpkırmızı erimiş kayaların yeryüzünden dışarı fışkırarak çıktığı coğrafi yer şekilleridir. Yanardağlar, eğer okyanusların derinliklerinde harekete geçerse bir başka coğrafi şeklin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Suyun basıncı okyanus tabanında patlayan magmanın püskürerek okyanus dışına taşmasını önler. Zaten okyanusun içinden püskürerek çıkan magmaların görüntüsü de bir hayli ilginç olurdu! Suyu buluşan magma, soğumaya ve yavaş yavaş kayalaşmaya başlar. Okyanus yüzeyine doğru harekete geçmeye başlayan bu kaya kütlesi, zamanla yükselerek okyanus ortasında adacıklar oluşturur. Yani okyanus ortasında oluşan adaların bir kısmı da aslında soğumuş magmalardır. Yanardağların aktif, sönmüş ve uyuyor numarası yapan çeşitleri vardır. Dünyanın en çok uyuyan şeyi nedir diye sorsanız derdim ki, komşunun akıllı Sarı Sarman’ı. Ne zaman görsem mışıl mışıl uyuyor kedicik! Bir tek sabahları ılık süt içerken uyanık, bir de fare görünce! Bıraksanız günlerce uyuyabilir. Lakin yanardağları araştırınca gördüm ki; hiç uyanmadan binlerce yıl uyuyabilen yanardağlar var. Yani bizim Sarı Sarman’ın koltuğunu sallayacak yüzlerce yanardağ var hâlen uyuyan” (Toy, 2021: 56-58).

Bu bölümde “Gogul Amca” karakterinin, volkanik dağlar ve adaların oluşum serüveni hakkında net bilgiler verdiğini görüyoruz. Bu bilgilerin, öğrencilerin ülkemizdeki yeryüzü şekillerinin meydana geliş biçimlerini algılayabilmeleri açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Ülkemizin temel coğrafi özelliklerini yansıtması açısından kazanımın içeriği ile ilişkili bilgiler verildiği anlaşılmaktadır. Yazarımız kediler ve uyuyan yanardağlar arasında benzerlik kurarak öğrencinin ilgisini çekmeyi ve öğrenmeyi kalıcı hâle getirmeyi amaçlamıştır.

“Ülkemizde de birçok yanardağ bulunmaktadır. Aktif bir yanardağımız bulunmamaktadır. Ancak bilim insanlarının, hiçbir yanardağın tam manasıyla sönmeyeceği görüşünü de unutmamalıyız. “Her an patlayabilirim, ayağınızı denk alın”

ya da “Yorganınıza göre uzatın!” –bu deyim buraya uymadı galiba- demek isteyen dağlarımız, bizi uyarıyor olabilir kendilerince. Hasan Dağı, Erciyes Dağı, Ağrı Dağı, Tendürek Dağı, Nemrut Dağı ve Süphan Dağı’ndan hâlen gaz ve buhar çıkışı gözlemlenmektedir” (Toy, 2021: 59-60).

Şekil 5. Volkanik dağlar ile ilişkili örnek (Toy, 2021: 62)

Verilen bulgu incelendiğinde ülkemizde volkanik dağların dağılışına ilişkin önemli bilgiler verildiği görülmektedir. Verilen bilgilerden volkanik dağların ülkemizin doğu bölgelerinde kümелendiği sonucu kolayca çıkarılabilmektedir. Anlatım bir karikatür ile de desteklenerek öğrencilerin ilgisi çekilmeye çalışılmıştır. Öğrencilerin farklı duyu organlarına hitap edilerek öğrenilen bilgilerin özümsemesi amaçlanmıştır.

“Ülkemiz topraklarının yüzde 27,6’sı ormanlarla örtülüdür. Diğer bir deyişle, ülkemizin yaklaşık dörtte biri bu muazzam örtüyle süslenmiştir. Tarla açmak, hayvan otlatmak, odun ihtiyacını karşılamak ve ev yapmak gibi sebeplerden dolayı tahrip edilmesi nedeniyle her geçen gün bu oran azalmaktadır. Bol yağışlı ve nemli havayı sever ormanlar. Kim sevmez ki böyle havayı! Galiba birisini tanıyorum sevmeyen: Köydeki Hulusi Amca. “Yine yağmur yağacak çocuklar, eklemlerimin romatizması tuttu yine!” diye söylenir durur adamcağız! Dolayısıyla bol yağışlı ve nemli havasından dolayı, en fazla yağış alan bölgemiz Karadeniz Bölgesi’nde en çok görülen örtü ormanlardır. Güneydoğu ve İç Anadolu’da ise ormana rastlamak imkânsız! Tabi TEMA ve gönüllülerinin oluşturduğu doğa harikalarının katkılarını saymazsak!” (Toy, 2021: 85-86).

Eserin bu bölümünde ülkemizin orman varlığı üzerinden Karadeniz iklimi ve Karasal İklimle ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Bu bilgileri incelediğimizde Karadeniz İkliminin bol yağışlı, güneşli gün sayısının az olduğu, sulama sorunlarının

bulunmadığı ve konut yapımında ahşap malzemelerin kullanıldığı çıkarımlarını yapabilmekteyiz. Karasal İklim bölgelerinde ise orman varlığının az olduğu ve kuraklığın fazla olduğu sonuçları çıkarılabilir. Verilen bilgilerin kazanımın hedeflerine uygun olduğu görülmektedir.

3. *“Mucizevi Örtü: Toprak” Adlı Öykünün 6. Sınıf İnsanlar Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı “Türkiye’nin Temel Beşerî Coğrafya Özelliklerini İlgili Haritalar Üzerinde Gösterir.” Kazanımını Yansıtma Durumu*

Eserde ülkemizin temel coğrafi özellikleri ile ilgili önemli bilgilere rastlıyoruz. Bunlardan ilki depremler ile ilgili bilgilerin verildiği bölümün sonu olan 55. Sayfada yer almaktadır.

“Depremlerin faydalarını da yaz buraya diyor içimden bir ses! “Depremin faydası mı olurmuş canım?” diyor dış sesim. Araştırdım ki gerçekten depremlerin faydaları da varmış! Doğal maden suları ve kaplıcalar depremlerden kaynaklanan fay kırıklarından yeryüzüne ulaşmış. Mesela bu ilk faydası...”(Toy, 2021: 55).

Eserin daha önce alıntılarladığımız bölümlerinde ülkemizin de deprem kuşağında olduğu bilgisinin verildiği görülmüştür. Bu bilgi göz önüne alındığında ülkemizde maden suyu üretimi ve ticaretinin yapıldığı, kaplıca turizminin geliştiği ve hatta kaplıcaların şifalı suları nedeniyle sağlık turizminin geliştiği sonuçlarına varılabilir. Eserin 60. Sayfasına gelindiğinde ise kış turizmine ilişkin önemli ifadelere yer verildiği görülmektedir.

“Kayak takımlarını alıp Erciyes’te kayarken, bir yandan da “tüten bir baca gibi Erciyes’ten çıkan dumanları izlemek pek keyifli olsa gerek! Ha, bu arada Erciyes’te kaydıktan sonra, sucuk ekme yemek de unutmayın!” (Toy, 2021: 60).

Verilen bulguda ülkemizde kış turizminin de geliştiği açıkça ifade edilmiştir. Beşeri bir ekonomik faaliyetin Kayseri ilimizde geliştiğinin ifade edilmesi, ülkemizin beşeri özelliklerinin dağılışını öğrencilere aktarmak açısından kıymetlidir. Yapılan anlatım ve verilen bilgiler kazanımın desteklenmesi açısından önem taşımaktadır.

Kitabın “Toprak Altındaki Gizemli Hazine: Madenler” adlı bölümünde ise madenlere ait genel bilgiler verilmiş ardından ülkemizde madenler ile ilgili faaliyetlere değinilmiştir.

“Yer kabuğunda iç ve dış etkenlerle oluşan mineraller ve fosillerdir. Ama her mineral maden sayılmaz. Maden olabilmesi için ekonomik değeri olması lazımdır. Mesela bir krom madeni ile altın madeninin ekonomik değeri bir değildir. Kimisi toprağın birkaç metre altında, kimisi de yüzlerce metre altında mışıl mışıl uyur ve çıkarılmayı beklerler. 3 çeşit maden vardır: Metalik madenler: Demir, bakır... Ametal madenler: Mermer,

lûletaşı... Yakıt madenler: Petrol, kömür... Bir de voleyboldaki madenler vardır, literatüre henüz girmeyen... Voleybol oyununda, servis kullanan kişi rakip sahanın en zayıf halkasını tespit eder. Doğru kişi olduğu kesinleşince tüm kurgular o oyuncunun üzerinden kurulur! Her doğru atışta sesler yükselir sahadan: Maden bu maden! Gördüğünüz gibi maden çeşitleri dörde yükseldi! Sizin etrafınızda daha çok çeşitli madenlerin olduğundan eminim. Ancak bana soracak olursanız da en değerli maden “TOPRAK” cevabını veririm. Çünkü bütün madenlerin “anasıdır” o. Madenlerin oluşumu için gerekli ortamı hazırlar ve onlara gözü gibi bakar, anne sevgisi ile besler. İnsanlara faydalı hâle getirir. Tıpkı buğday tohumunu besleyip başak hâline getirdiği gibi... Görüldüğü üzere toprak bir kez daha değerini ispat etmiştir arkadaşlar. Büyüklüğümüz ona boşuna “ANA” dememişler değil mi?” (Toy, 2021: 71-72).

Alıntılanan metinde “Gogul Amca” karakteri madenler ile ilgili bilgiler verirken bireylerin eğlendiği sporlara gönderme yaparak dikkati çekmeyi başarmıştır. Madenin tanımı yapıldıktan sonra maden çeşitlerinden söz edilmiştir. Bu sırada voleybolda sayı aldırarak rakip oyuncu için kullanılan maden tabiri anlatılmış ve konunun daha iyi anlaşılması için zemin hazırlanmıştır.

Ülkemizde maden arama tarama faaliyetleri için kurulan Maden Tetkik Arama (MTA), çalışmalarına devam etmektedir. Maden çeşitliliği bakımından dünyada ilk 10’da bulunan ülkemiz, çeşitlilik bakımından oldukça zengindir. Ancak ne var ki; yer altı zenginliklerimizin gelirlerini bir türlü yer üstüne taşıyamamış olmamız da su götürmez bir gerçektir! Zira tam manasıyla madenlerimizi işleyemiyoruz. Yurt dışına cevher olarak satıp, işlenmiş olarak geri alıyoruz yıllardır. Ülkemizde en çok krom, bakır, demir, ve linyit çıkarılır. Bir de “bor madeni” vardır. Jet ve roket yakıtlarında kullanılan bu değerli madeni, dünyada en çok çıkaran ülke Türkiye’dir. Bor minerallerinin ortalama %70’inin ülkemizde çıkarıldığını biliyor muydunuz?” (Toy, 2021: 75-76).

Bu bölümde ülkemizde en fazla çıkarılan madenler, bu madenleri çıkarmakla görevli kurum ve madenlerin kullanım alanları ile ilgili ifadeler kullanılmıştır. Metni incelediğimizde madencilik faaliyetlerinin çıkarmak ve ham olarak satmak şeklinde yapıldığı sonucu çıkarılmaktadır. Buradan hareketle öğrencilerin ülkemizde yapılan bir ekonomik faaliyet ve bu ekonomik faaliyetin yapılış biçimini algılayabileceği düşünülmektedir.

“Bu arada ülkemizde bahsetmeden geçemeyeceğimiz özel bir ağaç var. Bu ağaç 1350 yıldan bu yana insanlara meyve vermeye devam ediyor. Hatay ilinin Payas ilçesinde Sokullu Mehmet Paşa Külliyesi’nin başköşesinde bizzat Mimar Sinan tarafından misafir edilen özel ağaca yöre halkı ve görevliler gözünün içi gibi bakıyor. 1574 yılında külliye yapılırken burada bulunan zeytin ağacının zarar görmemesi için, külliye avlusunun ortasına gelecek şekilde inşa ettirilmiştir. Her yıl binlerce yerli ve yabancı turist bu muhteşem ağacı ziyaret etmek için Payas Kalesi içindeki Sokullu Mehmet Paşa Külliyesi’ne uğruyor” (Toy, 2021: 90).

Öykünün ormanlar ile ilgili bölümünün sonunda Hatay ilimizde yer alan turistik mekânlardan söz edilmiştir. Bilgiler irdelendiğinde ise ülkemizde tarih turizminin yapıldığı anlaşılmaktadır. Kazanımın ülkemizde yapılan beşeri faaliyetleri içerdiği düşünüldüğünde öykünün kazanımın içeriği ile örtüştüğü anlaşılmaktadır.

4. “Mucizevi Örtü: Toprak” Adlı Öykünün 6. Sınıf İnsanlar Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı “Dünyanın Farklı Doğal Ortamlarındaki İnsan Yaşantılarından Yola Çıkarak İklim Özellikleri Hakkında Çıkarımlarda Bulunur.” Kazanımını Yansıtır Durumu

Öykümüzün 31. Sayfasında “Gogul Amca” karakteri, okuyuculara dünyanın en soğuk şehri ile ilgili önemli bilgiler aktarmaktadır.

“Dünyanın “en soğuk şehri” de buradadır: Ykutsk. Sıcaklık -52 derecenin altına inmedikçe okullar tatil edilmiyor. -64 derece ile en soğuk yerleşim birimi olarak rekor kırmıştır. Burada çocuk olmayı hiç istemezdim. Dışarı -50 derece, lapa lapa kar yağıyor ve sen okula gitmek için buzlarla dans ediyorsun!” (Toy, 2021: 31).

Bu bölümde kutuplara yakın soğuk bölgelerde yaşayan insanların gündelik yaşamı ile ilgili bilgiler verilerek o bölgenin iklimi ile ilgili çıkarımların yapılmasına olanak tanınmıştır. Bu bağlamda kazanımın amaçlarına uygun bir anlatım ve örnekleme yapıldığı görülmektedir. Sayfanın devamında ise çöl iklimine ilişkin bilgiler yine “Gogul Amca” karakteri tarafından aynı üslup ile anlatılmaktadır.

“Sımsıcak Kıta: Afrika. Dünya üzerindeki 7 kıtanın en sıcak olanıdır. Bugüne kadar ölçülmüş en yüksek sıcaklık 58 derece ile Libya’dır. Asya Kıtası’ndan sonra en çok insanın yaşadığı kıtadır. Üzerinde 54 ülkede, 1 milyar 200 milyon civarından insan yaşar. Kıtanın yarısından fazlası çöllerle kaplıdır. Zaten çölleri ile ünlüdür. Dünyanın “en sıcak çölü” bu kıtadadır: Büyük Sahra Çölü. Üzerinde 11 tane ülkeyi barındıran devasa büyüklükte olan bir çöldür. Sıcak çöl mü? Yahu çöl zaten sıcak olmuyor mu diyenleriniz varsa bilgilerinize sunarım: Bir de soğuk çöl vardır. Her neyse. Bu en büyük sıcak çöl her geçen gün biraz daha büyümektedir. Tedbir alınmazsa günün birinde tüm dünyayı tehdit edebilir” (Toy, 2021, 31-32).

“Gogul Amca” karakterinin, Afrika Kıtası’na ilişkin bilgiler verirken Çöl ikliminin en fazla görüldüğü bölgeyi de öğrencilere aktarmış olduğu görülmektedir. Bu bakımdan alıntılanan bölümün kazanımın içeriğini desteklemekte olduğu görülmektedir.

Şekil 6. Ekvatorial iklimde yaşayan hayvan varlığına örnekler (Toy, 2021: 32)

6 numaralı şekilde yer alan karikatürde Ekvatorial iklimde yaşayan hayvan türleri verilmiş ve bu bölgede çekilen belgesel filmlerine gönderme yapılmıştır. Ekvatorial iklimin özelliklerini yansıtmaması bakımından karikatür kazanımın içeriğini yansıtmakta ve öğrenmeyi kolaylaştırıcı etki uyandırmaktadır.

“Buz gibi ana kara: Antarktika. İsmi en “antika” olan kıtadır! Nereden bulmuşlarsa bu ismi? Her şeyden haberi olan Gogul Amca’nız antika kıtası der ona hep! Güney Yarım Küre’nin en güneyindedir. Dünyanın en kurak bölgesi bu kıtadır. Dünyanın en büyük çölü de diyebiliriz bu kıtaya. Nitekim NASA da ‘Kıtada hiç ağaç yok, tam bir çöl. Sadece iki mevsim yaşanır.’ Diye açıklama yapmaktan alamamış kendini. Bazı alanlarına 2 milyon yıl hiç yağmur yağmamıştır. Yağmur sevenlerin bu kıtada yaşamak isteyeceklerini hiç sanmıyorum! Yeryüzündeki bütün buzların tamamına yakını bu kıtada toplanmıştır. Tabii bizim no-frost diye aldığımız ama statik çıkan emektar buzdolabını saymazsak! Ortalama 2000 metre kalınlığında büyük bir buz tabakasıyla kaplıdır kıta. Kıtadaki tüm buzlar eridiğinde, deniz seviyesinin 60 metre yükseleceği hesaplanıyor. O derece buzlu yani. En sıcak olduğu yaz aylarında -20 derecedir. Kıtanın -70 dereceleri gördüğünü düşünürsek -20 dereceler birazcık sıcak bile olabilir!” (Toy, 2021, 37-38).

Şekil 7. Kutup ikliminde yaşama ilişkin örnek karikatür (Toy, 2021: 92)

7 numaralı şekilde kutup iklim bölgesinin buzlarla kaplı olduğunu görüyoruz. Bu durum bize kutup ikliminde tarımsal üretimin ve bitki örtüsünün bulunmadığını kanıtlamaktadır. Bölgede kalın derilere sahip suda yaşayabilen canlıların yaşamlarını sürdürebildiğini anlıyoruz. Bu bakımdan öyküde yer verilen görsel materyalin kazanımın içeriği ile uyumlu olduğu söylenebilir.

Şekil 8. Kutup İklim bölgesindeki faaliyetlere ilişkin örnek karikatür (Toy, 2021, 39)

Eserin “Buz Gibi Ana Kara: Antarktika” başlıklı bu bölümünde baş karakter “Gogul Amca” Antarktika Kıtası’na ilişkin bilgiler verirken Kutup İkliminin özelliklerini de esprili bir üslup ile sohbet havası içinde anlatmaktadır. 8 numaralı şekilde görülen karikatür ile bu anlatım desteklenmekte ve Kutup İklim bölgesindeki nüfus ve yerleşme durumuna değinilmiştir. Yapılan benzetmeler, akademik bilgilerin öğrencinin zihninde yer edinebilmesi açısından önemli görülmektedir.

3.1.3. Üçüncü Alt Probleme Yönelik Bulgular

Bu başlık altında “*Coşkun Nehirler*” adlı öykü 5. Sınıf İnsanlar Yerler ve Çevreler öğrenme alanındaki kazanımları hangi derecede yansıtmaktadır?” alt problemine yönelik bulgular incelenmiştir. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi “İnsanlar, Yerler ve Çevrelet öğrenme alanına ait 5 adet kazanım bulunmaktadır. 4 ve 5 numaralı kazanımlar konu ve kapsam benzerliği nedeni ile tek başlıkta ele alınmıştır.

1. “*Coşkun Nehirler*” Adlı Öykünün 5. Sınıf İnsanlar Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı “*Haritalar Üzerinde Yaşadığı Yer ve Çevresinin Yeryüzü Şekillerini Genel Olarak Açıklar.*” Kazanımını Yansıtır Durumu

Öykünün giriş bölümünde yeryüzü şekilleri ile ilgili kısa bilgiler verilmektedir.

“Güzel sıcak sınıfta oturuyorsunuz. Coğrafya öğretmeninizin sesi kesintisiz olarak devam ederken başınız tatlı bir baygınlıkla öne düşüyor. * Bu, nehirlerin dibindeki kumlu alan için kullanılan garip bir terimdir. Gözlerinizi kapatın ve rüya görmeye başlayın... Nehir kenarında çimlerle kaplı bir yerde oturuyorsunuz. Bir elinizde büyük bir bardakta soğuk bir içecek var; diğer elinizde ise bir olta, balık tutuyorsunuz. Çok Hoş! Güneş parıl parıl parlıyor, kuşlar şarkı söylüyorlar ve böyle olunca coğrafya o kadar da sıkıcı görünmüyor. Tam aksine çok keyifli!” (Ganerı, 2020: 7)

Şekil 9. Yeryüzü şekilleri ile ilgili güldürü unsuru içeren karikatür örneği (Ganerı, 2020: 7)

Öykünün ilk sayfasında “nehirlerin dibindeki kumlu alan” ifadesi ile nehir yataklarının tanımı yapılmıştır. Şekil 9’da verilen karikatürde ise dersi dikte eden bir eğitimci ile derste uyuklayan bir öğrenci karikatüre yansıtılmış böylece gerçekçi bir bakış açısı ile öğrencinin dikkati çekilmiştir. Ardından öğrencilerin hayal kurmasını

isteyen yazar coğrafyanın aslında tekdüze değil eğlenceli olduğunu vurgulamıştır. Gündelik hayatta balık tuttuğumuz nehir, iklimi ve sıcaklığı etkileyen güneş gibi unsurları kullanan yazarımız öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeylerini arttırmıştır. Yeryüzü şekillerinden söz etmesi bakımından öykünün bu bölümü kazanımın içeriği ile ilişkilendirilebilmektedir. Öğrenme alanımızın ilk kazanımı olması bakımından öğrencilerin coğrafyaya karşı ilgilerini uyandırması önem arz etmektedir.

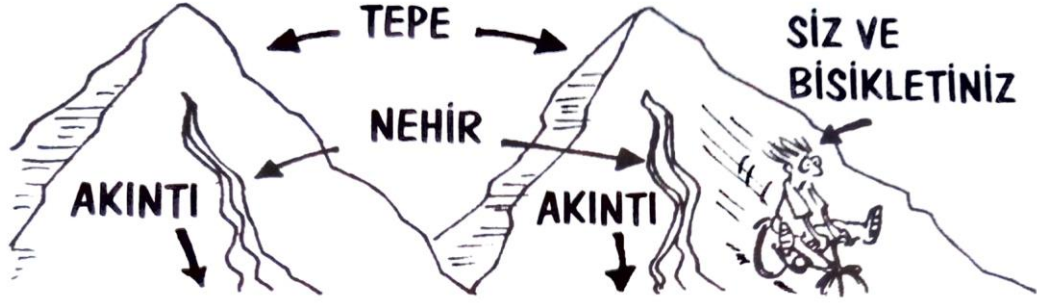
“Elbette nehirlerin ne kadar kullanışlı olabildiğini ilk fark edenler sadece Lewis ve Clark değildi. Onlar nehri A’dan Z’ye her iş için kullanmışlardı. Ama zaten yıllar yılı insanlar nehirlerden hem su içmişler hem yıkanmışlar hem de balık tutup beslenmişlerdir.” (Ganerı, 2020: 19).

Şekil 10. Nehirlerin kullanımına ilişkin güldürü ögesi içeren karikatür (Ganerı, 2020: 19)

Sayfa 19’da yer alan metin ve şekil 10’da yer verilen karikatür ile yeryüzü şekillerinin kullanım amaçlarına değinilmiştir. Öykünün bu bölümünden ülkemizdeki yeryüzü şekillerinin beslenme, temizlenme ve hayvancılık (balıkçılık) gibi ekonomik faaliyetler için kullanıldığı sonucu çıkarılabilmektedir. Buradan da anlaşılacağı gibi eserin bu bölümü, ele alınan kazanım ile aynı doğrultuda bilgiler vermektedir. Ayrıca karikatürler kullanılarak bireylerin ilgisi çekilmektedir.

Öykünün 26 ve 27. Sayfasında yeryüzü şekillerine ilişkin bulgulara rastlanmaktadır. Şimdi bu bulguları inceleyelim:

Şekil 11. Yeryüzü şekillerine ilişkin karikatür örneği (Ganerı, 2020: 27)

“Nehir her zaman aynı hızla akmaz. Bazen hızlanır bazen de yavaşlar. Elbette bu durum nehir yolculuğu için değildir. Bu sürtünme kuvveti denilen kavramdan dolayı meydana gelir. İki nesne birbirine sürtünerek geçmeye çalıştığında birbirlerini yavaşlatırlar. Tıpkı kalabalığın içinden geçerek alışveriş yapmaya çalışmak gibi... Peki, bu nehirlerde nasıl oluyor dersiniz? Şöyle açıklayalım; bazen nehir (1 numaralı nesne) ile yatağı ve kıyıları (2 numaralı nesne) arasında meydana gelen sürtünme suyun hızını yavaşlatır. Nehrin üst yüzeyi orta kısımda daha hızlı akar çünkü sürtünme daha azdır. (Ganerı, 2020: 26-27)

Verilen bulgular; akarsu ve tepelerin açık bir şekilde aktarıldığını göstermektedir. Şekil 11’de verilen karikatürde tepe ve nehirler çizilmiştir. Karikatürde tepenin üzerinden bisikletli bir çocuğun kaydığı görülmektedir. Bu detayın, tepelerin dağlara göre daha alçakta olduğunu göstermek için eklendiği düşünülmektedir. Alıntılanan metinde nehirlerin akış hızı ile yükselti arasındaki ilişkiye de değinilmiştir. Bu durum ülkemizde dağlık bölgelerdeki akarsuların akış hızlarının yüksek olması ile engebesiz olan bölgelerdeki akarsuların ise akış hızlarının düşük olması durumlarının anlaşılması bakımından kıymetlidir. Öykünün, “Aşınma nasıl meydana gelir?” bölümünde kazanım ile ilgili aşağıdaki bulgulara yer verilmektedir:

“1. Eğlenceli coğrafyacılar her şey için kendi yöntemleri olsun isterler, tıpkı her şey için kendi kelimelerini kullandıkları gibi... Bir nehre basitçe ‘nehir’ demezler. Bu onlar için fazla basit olur. Bir nehrin taşıdığı kayaları ve kumu ele alın. Buna kaya ve kum demezler, bunun yerine ‘yük’ demeyi tercih ederler. Sıkıcı! Yük, kum tanelerine kadar her şey olabilir bloklarından kum tanelerine kadar her şey olabilir.

2. Yükün bir kısmı suda çözünür. Suyu ağırlaştıran ve çaydanlığınızda kalan tortu bu parçacıklardır. Bazı parçacıklar suyla sürüklenirler. En büyük kaya ve çakıl parçaları nehir yatağına çöker ve dipte yuvarlanır ya da sekerek hareket ederler. Eğlenceli coğrafyacılar buna yatak yükü derler.

3. Saf su hemen hemen berrak ve renksizdir. Ama kim öyle sıkıcı bir nehir ister ki? Çoğu nehir çamur rengidir. Ama hepsi değil. Çin’deki Sarı Nehir, tahmin edeceğiniz gibi sarıdır! Bunun nedeni karadan sürüklenip suya dökülen tonlarca sarı topraktır. Sarı nehir o kadar çamurludur ki Çinliler, “Eğer içine düşerseniz bir daha asla

temizlenemezsiniz.” der. (Bu yıkanmak istemeyen çocuklar için iyi bir mazeret olabilir.) Bir de Sarı Nehir’in berrak akmasının hayra alamet olmadığına inanırlar.

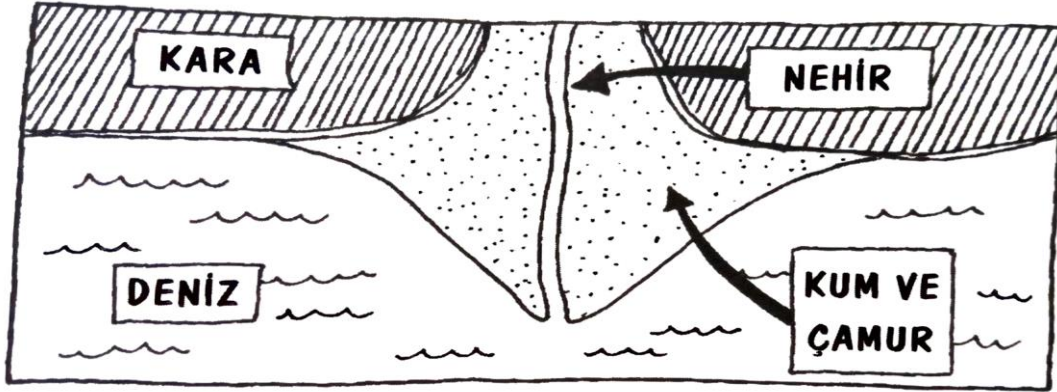
4. Bu yükün bir kısmı sürtünerek ve aşınarak dev bir zımpara kâğıdı ve bulaşık süngeri gibi deniz yatağında ve köşelerinde birikir. Diğer parçacıklar kayaları dev bir çekiç gibi parçalar. Kayalar bu büyük baskı altında un ufak olur.

5. Nehir ne kadar hızlı akarsa o kadar daha büyük ve ağır kayaları taşıyabilir ve zemini daha hızlı bir şekilde aşındırır. Nehrin yolun yarısını geçtiğinde yavaşladıkça yükü büyür ama daha ziyade hafif çamur ve kumdan oluşur. Denize yaklaştığında ise nehrin artık enerjisi kalmaz ve tüm yükünü denize boşaltır. Artık daha fazla karayı erozyona uğratabilir. Buraya kadar yaptığı iş çok zordur.

6. Erozyon o kadar yavaş meydana gelir ki nasıl olduğunu göremezsiniz. Farkı görmek için milyonlarca yıl gerekir. İşte vadi adı verilen o korkunç yarıkların oluşması için gereken süreyi öğrendiniz.

Vadilerin şekli “V” harfine benzer. Bazı vadilerin nehri yoktur çünkü nehir kuruyup geride vadiyi bırakmıştır. Boğazlar çok dik, yalçın kayalıkları olan vadilerdir. Eğer vertigo rahatsızlığınız varsa bu gibi yerlere gitmeniz tavsiye edilmez. (Vertigo yüksekten aşağı bakmaya cesaret edememektir.) (Ganerı, 2020: 63-66)

Verilen bulgularda aşınma sonucu ortaya çıkan delta ovası ve vadi şekillerinin nasıl ortaya çıktığı anlatılmıştır. Verilen bilgilerden ülkemizde yükseltisi fazla olan bölgelerdeki akarsularda yatak yükünün fazla, engebenin az olduğu bölgelerdeki akarsularımızın yatak yükünün ise az olacağı sonucuna varabiliyoruz. Metinde yer alan ifadelerden, akış hızı yüksek olan akarsuların berraklığını yitirdiği anlaşılmaktadır.

Şekil 12. Delta ovası örneği (Ganerı, 2020: 78)

“Deltalara bu ismini Antik Yunan tarihçisi Herodot vermiştir. Herodot, zamanının büyük kısmını yeni kitabına notlar almak için Mısır’da gezerek geçirmiştir. Dikkatini çeken bir şey de Nil Nehri’nin ağzının Yunancadaki D harfine yani Antik Yunan’da Δ olarak yazılan deltaya benzeyen üçgen bir şeklinin olmasıydı. Bazı deltalar akıllara durgunluk verecek kadar büyüktür. Ganj Nehri deltasının büyüklüğü İngiltere ve İskoçya’nın toplamı kadardır. Amazon deltasındaki adalardan biri İsviçre kadar büyüktür. Bazı deltalar hâlâ büyümektedir. Mississippi Nehri her yıl deltasına 500 milyon ton çamur ve kum yığarak deltayı denize doğru genişletir. Gezide gördüğünüz gibi tüm bu delta toprakları son derece zengin ve verimlidir. Bu nedenle sebze ve meyve

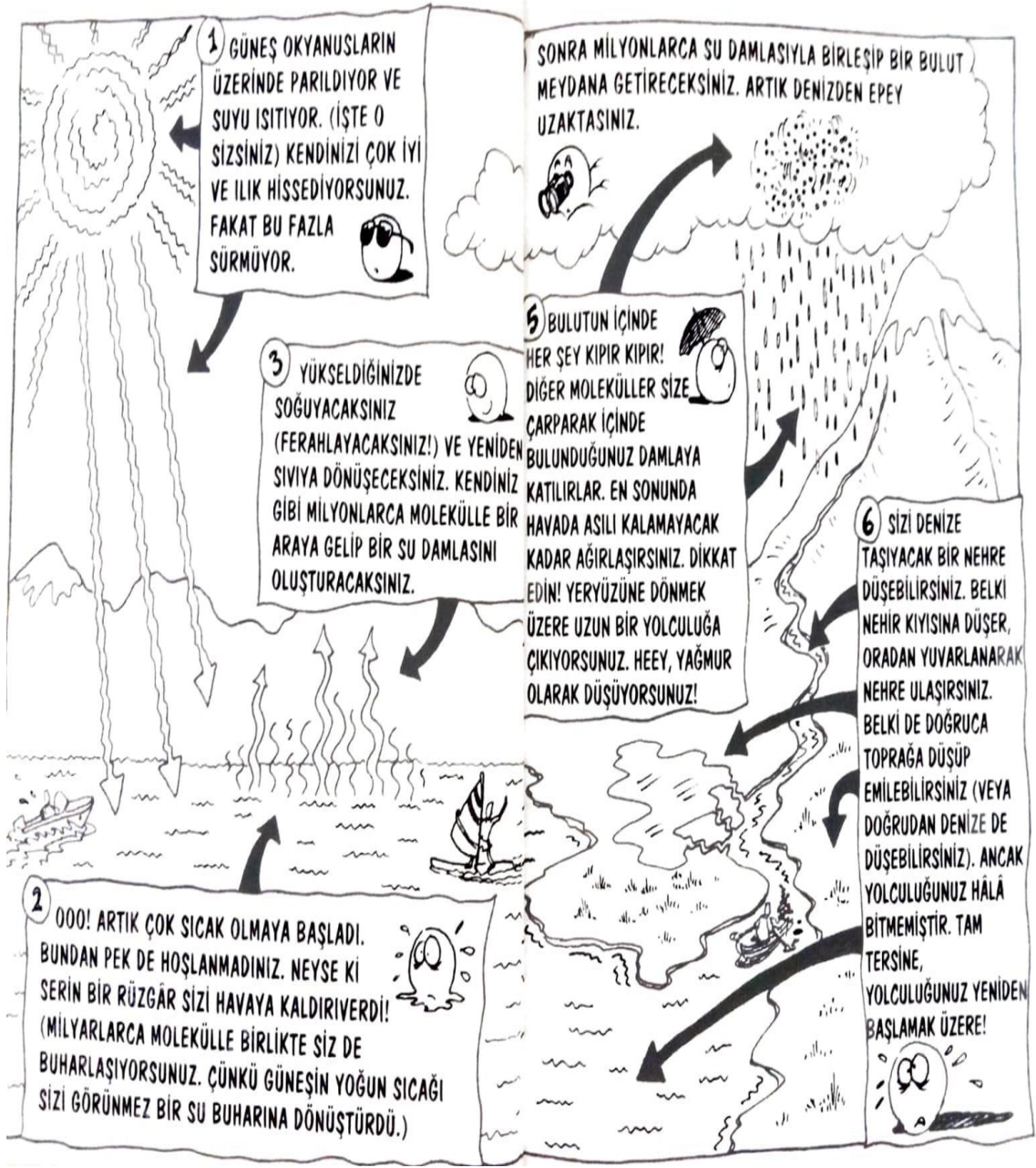
yetiştirmek için idealdir. Ama büyük deltalarda yaşayan insanlar büyük bir risk altındadır: Toprak o kadar yumuşak ve alçaktır ki nehir taşmalarında kolaylıkla erozyona uğrar.” (Ganerı, 2020: 78)

Verilen şekil ve metin incelendiğinde ölkemizde dair doğrudan bir bilgi görölmemektedir. Ancak verilen genel bilgiler ölkemiz deltaları için de geçerlidir. Burada deltaların şekilleri net bir şekilde çizilmiş ve isminin nereden geldiği de açıklanmıştır. Delta isminin tarihçesinin açıklanması öğrencilerin zihninde soru işareti oluşmaması bakımından kıymetlidir. Deltaların tarımsal üretim anlamında verimli olduğu da ifade edilmiştir. Ölkemizin çok sayıda deltaya sahip olduğu düşünöldüğünde ölkemizin tarımsal üretim anlamında zengin olduğu çıkarımına ulaşılabilir.

2. *“Coşkun Nehirler” Adlı Öykünün 5. Sınıf İnsanlar Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı “Yaşadığı Çevrede Görölen İklimin, İnsan Faaliyetlerine Etkisini, Günlük Yaşantısından Örnekler Vererek Açıklar.” Kazanımını Yansıtır Durumu*

İklim ve hava olayları, kazanımımızın en temel kavramları arasındadır. Öykünün 24 ve 25. Sayfasında iklim ve hava olaylarına ilişkin aşağıdaki bulgulara ulaşabiliriz:

“1, Güneş okyanusların üzerinde parılıyor ve suyu ısıtıyor. (İşte o sizsiniz) kendinizi çok iyi ve ılık hissediyorsunuz. Fakat bu fazla sürmüyor. 2, Ooo! Artık çok sıcak olmaya başladı. Bundan pek de hoşlanmadınız. Neyse ki serin bir rüzgâr sizi havaya kaldırıverdi! (Milyonlarca molekülle birlikte siz de buharlaşıyorsunuz. Çünkü güneşin yoğun sıcağı sizi görünmez bir su buharına dönüştördü. 3, Yükseldiğinizde soğuyacaksınız (ferahlayacaksınız!) ve yeniden sıvıya dönüşeceksiniz. Kendiniz gibi milyonlarca molekülle bir araya gelip bir su damlasını oluşturacaksınız. 4, Sonra milyonlarca su damlasıyla birleşip bir bulut meydana getireceksiniz. Artık denizden epey uzaktasınız. 5, Bulutun içinde her şey kıpır kıpır! Diğer moleküller size çarparak içinde bulunduğunuz damlaya katılırlar. En sonunda havada asılı kalamayacak kadar ağırlaşırsınız. Dikkat edin! Yeryüzünde dönmek üzere uzun bir yolculuğa çıkıyorsunuz. Heey, yağmur olarak düşüyorsunuz! 6, Sizi denize taşıyacak bir nehre düşebilirsiniz. Belki nehir kıyısına düşer, oradan yuvarlanarak nehre ulaşırsınız. Belki de doğruca toprağa düşüp emilebilirsiniz (veya doğrudan denize de düşebilirsiniz). Ancak yolculuğunuz hâlâ bitmemiştir. Tersine, yolculuğunuz yeniden başlamak üzere! (Ganerı, 2020: 24-25)

Şekil 13. Su döngüsünü anlatan karikatür örneği (Ganerı, 2020: 24-25)

Verilen bulgular incelendiğinde hava olaylarından ve iklim elemanlarından biri olan yağmurun ortaya çıkma serüveni çizimler ile desteklenerek detaylı bir şekilde aktarılmaktadır. Şekil 13'te yer alan çizimde su döngüsü ile birlikte dağ, akarsu, yarımada, menderes, koy ve körfez gibi yeryüzü şekilleri de resmedilmiştir. Bu sayede bir önceki kazanım ile bağ kurulması mümkün hâle gelmiştir. Böylece yeryüzü şekilleri ile iklim arasındaki ilişkinin kavranması kolaylaştırılmıştır.

Öykünün 101. sayfasında Nil Nehri'nin taşkın süreci ve bu sürecin tarımsal üretim ile ilişkisine değinilmiştir. Bu bölümde ülkemiz ile ilgili doğrudan bilgi verilmemiştir. Ancak verilen bilgiler ülkemizde de görülen coğrafi olayları içermesi bakımından kıymetlidir. Zira ülkemizde bulunan nehirler de zaman zaman taşkın yapmakta ve tarımsal üretimi etkilemektedir. Konu ile ilgili bulgular aşağıda verilmiştir:

“Mısırlıların nehirlerine ne kadar bağımlı olduğunu görmek için saatlerinizi geri alın. Mısırlı bir çiftçi olduğunuzu düşünün. Hayatınızın bir yılı işte şöyle geçirdi.

1. Haziran-Kasım: Nehrin Taşma Zamanı: Nehir taşar ve tarlalarınızın tümü sular altında kalır. Toprağınızı ürününüzden pay alan zengin bir toprak sahibinden kiralamışsınızdır. Ekininizi kıydan yeterince uzağa ekerseniz ulaşamayacaktır. Yine de taşkınlar sizi tarım yapmaktan bir süre alıkoyar. Bu süre içinde ayağınızı uzatıp keyfinize bakacağınızı mı sanıyorsunuz? Asla! Çünkü taşkınlar sırasında sizin gibi sıradan çiftçiler, firavun için piramit ve mezar inşasında çalışmaya gönderilir.

2. Kasım-Mart: Tohum Ekme Zamanı: Sular çekilirken inşaattan dönersiniz. Tahta sabanınız ve iki güçlü öküz ile tarlanızı sürersiniz. Eğer çok fakirseniz ve öküzünüz yoksa sabanı kendi kendinize çekmeniz gerekir. Sonra avuç dolusu tohumları zengin nehir kıyısı toprağına serper ve arkası kesilmeyen bir çapalama ve sulama işine girişirsiniz. Bu gerçekten sırt ağrıtan bir iştir.

3. Mart-Haziran: Ekin Biçme Zamanı: Orağınızı (çakmak taşından yapılmış uzun bir tür bıçak) bileyip ekininizi biçersiniz. Vergi memuru yakında gelip hasadın ne kadarını kralın alacağını hesaplayacaktır. Eğer yeterli miktarda ödeme yapamazsınız, iyi bir sopa yersiniz. Hak edilmiş istirahatınıza çekilmeden önce nehirden tarlalarınıza su getiren kanalları gözden geçirip düzeltmeyi unutmayın. Aksi takdirde topraklarınızdan olabilirsiniz.” (Ganerı, 2020: 101-102)

Verilen bulgulardan anlaşılacağı üzere insanların ekonomik faaliyetleri yeryüzü şekilleri, iklim ve hava olaylarından etkilenmektedir. Ülkemizde de tıpkı Nil Nehri gibi tarımsal üretimi etkileyen Sakarya, Yeşilırmak, Kızılırmak, Seyhan, Ceyhan gibi nehirlerimiz bulunmaktadır. Bu nehirler de zaman zaman taşkınlar yapabilmekte, insanlarımız üretim faaliyetlerinin devamını sağlayabilmek adına önlemler almaktadır. Bu bakımdan öyküde yer alan ifadelerin incelenen kazanımın içeriğini desteklediği söylenebilir.

3. “*Coşkun Nehirler*” Adlı Öykünün 5. Sınıf İnsanlar Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı “Yaşadığı Yer ve Çevresindeki Doğal Özellikler ile Beşerî Özelliklerin Nüfus ve Yerleşme Üzerindeki Etkilerine Örnekler Verir.” Kazanımını Yansıtma Durumu

“Gezide gördüğünüz gibi tüm bu delta toprakları son derece zengin ve verimlidir. Bu nedenle sebze ve meyve yetiştirmek için idealdir. Ama büyük deltalarda yaşayan insanlar büyük bir risk altındadır: Toprak o kadar yumuşak ve alçaktır ki nehir taşmalarında kolaylıkla erozyona uğrar.” (Ganerı, 2020: 78)

Ülkemizde çok sayıda delta ovası vardır. Bu ovalar verimli olması nedeniyle yoğun nüfuslanır. Öyküde yer alan bulgu incelendiğinde bu ovalara yerleşmekte olan nüfusun risk altında olduğunu anlıyoruz. Çabuk dağılan alüvyon toprakları üzerine yerleşen nüfusumuzun konut yapımı ve şehir planlaması konusunda tedbirli olması gerektiği sonucuna ulaşabiliyoruz. Ayrıca ekonomik faaliyetlerin ülkemizde yerleşmeyi etkilediği sonucuna da ulaşabiliyoruz.

4. *“Coşkun Nehirler” Adlı Öykünün 5. Sınıf İnsanlar Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı “Yaşadığı Çevredeki Afetlerin ve Çevre Sorunlarının Oluşum Nedenlerini Sorgular.” ve “Doğal Afetlerin Toplum Hayatı Üzerine Etkilerini Örneklerle Açıklar.” Kazanımlarını Yansıtma Durumu*

Öykünün 65. Sayfasında erozyon ile ilgili ilk bulgulara rastlıyoruz. Şimdi bu bulguları inceleyelim:

“Denize yaklaştığında ise nehrin artık enerjisi kalmaz ve tüm yükünü denize boşaltır. Artık daha fazla karayı erozyona uğratamaz. Buraya kadar yaptığı iş çok zordur.

6. Erozyon o kadar yavaş meydana gelir ki nasıl olduğunu göremezsiniz. Farkı görmek için milyonlarca yıl gerekir. İşte vadi adı verilen o korkunç yarıkların oluşması için gereken süreyi öğrendiniz.” (Ganerı, 2020: 65)

Verilen bölümde akarsular tarafından meydana gelen erozyondan söz edilmektedir. Buradaki en dikkat çekici ifade erozyonun uzun sürdüğünün belirtilmesidir. İlköğretim çağındaki öğrencilerin erozyonun bir anda değil uzun bir süre içinde gerçekleştiğini algılayabilmesi erozyon kavramının anlaşılabilmesi için elzemdir. 70. Sayfada yer alan “Dünyayı sarsan gerçek” bölümünde ise akarsu erozyonuna ilişkin yeni bulgular bulunmaktadır.

“Nehirler sayesinde dünyamız her geçen gün inceliyor. Bu doğru! Her yıl coşkuyla akan nehirlerimiz dünyadan 20 MİLYON TON kaya, kum ve çamuru dosdoğru denize boşaltıyor. Bu her 1000 yılda bir karaların sekiz santimetre alçalması anlamına geliyor. Merak etmeyin, siz farkı göremeyeceksiniz (Öğretmeniniz de bunu fark edebilecek kadar yaşlı değil!) (Ganerı, 2020: 70)

Bu bölümde ise erozyonun dünyaya verdiği zarardan söz edilmiştir. Aynı zamanda bu felaketin verdiği zararın gözle görünemeyeceği ve dünyamıza sessizce zarar verdiği aktarılmıştır. Ülkemize ilişkin bir ifade yer almasa dahi küresel ölçekte erozyondan bahsedilmiştir. Bu genel bilgiler ülkemiz özelinde de değişmediği için verilen bilgilerin kazanımı yansıttığını kabul edebiliriz.

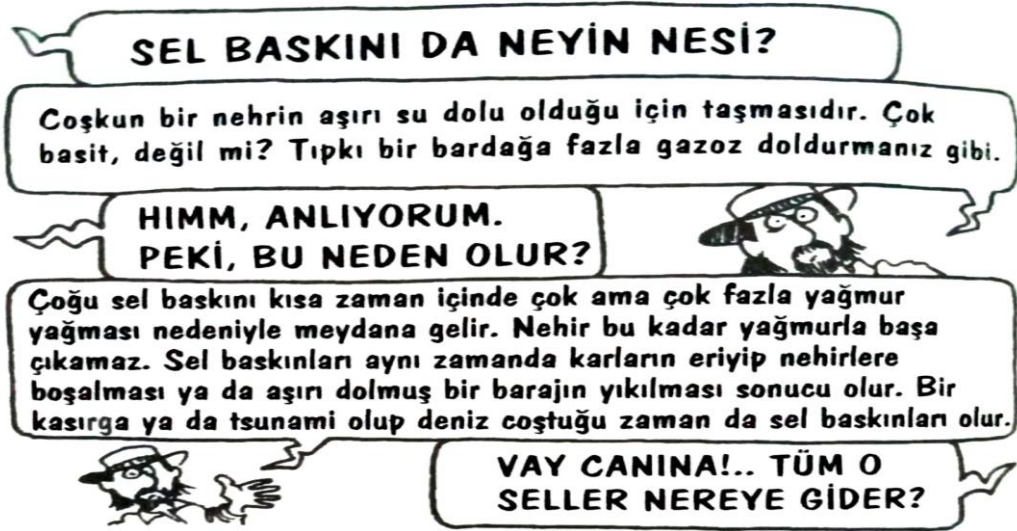
“Ama büyük deltalarda yaşayan insanlar büyük bir risk altındadır: Toprak o kadar yumuşak ve alçaktır ki nehir taşmalarında kolaylıkla erozyona uğrar.” (Ganerı, 2020: 78)

Ülkemizde delta ovalarının sayısının fazla olduğu düşünüldüğünde Türkiye’nin erozyon afetinden etkilenme sıklığının yüksek olduğu çıkarılabilir. 97. Sayfada ise Mangrov bitkisi ile ilgili bölümde erozyon ile ilgili aşağıdaki bulgulara rastlamaktayız:

“Bütün bu köklerin tehlikeli olduğunu düşünebilirsiniz ama bunlar kıyıların rüzgârlardan korunması ve toprağın suyla akıp gitmesinin önlenmesi açısından çok faydalıdır. Ayrıca balık ve kabuklu deniz hayvanlarını bulmak için korunaklı noktalar oluştururlar.” (Ganerı, 2020: 97)

Verilen bulguda Mangrov ağaçlarının toprağı tutmasından söz edilmektedir. Bu ifadeler ağaçlandırma yapmanın erozyona karşı alınabilecek önlemlerden biri olduğunu kanıtlamaktadır. Öykünün “Nehrin Öfkesi” bölümünde ise sel afetine ilişkin bulgulara rastlanmaktadır.

“Sel baskınları korkunç derecede yıkıcı olabilir ve önlerine çıkan her şeyi silip süpürebilirler. SİZ DAHİL! İşin ilginç tarafı bu her an her yerde olabilir. Sel baskınının ne demek olduğunu öğrenmek istiyorsunuz ama soramayacak kadar sıırıslıksınız. Ya da kafanızı suyun üstünde tutmaya çalışmakla meşgulsünüz. İşte Travis size yardımcı olmak için burada...” (Ganerı, 2020: 135)

Şekil 14. Selin tanımını içeren karikatür (Ganerı, 2020: 136)

Taşkın ovaya yayılır. Taşkın ova nehrin iki yanında normalde kuru olan düz alanlardır. Birkaç metre genişliğinde olabildiği gibi birkaç yüz kilometre boyunca uzanabilir ve nehrin boşalttığı çamur ve kumdan meydana gelir.

**SU NEDEN YERİN DİBİNE
GİRMİYOR? O ZAMAN NEHİR
TAŞTIĞINDA SORUN OLMAZDI.**

İyi bir nokta yakaladın ama ne yazık ki konu bu kadar basit değil. Eğer yağmurlar çok şiddetli yağarsa, yer bunu yeterince hızlı ememez ve aşırı su yüklenmesi olur. Bu nedenle yüzeyde su taşkını meydana gelir.

**PEKİ SU TAŞKINLARI
GERÇEKTEN TEHLİKELİ MİDİR?**

Evet ve hayır. Bazı nehirler pek bir zarar vermeden her yıl taşarlar. Ancak gerçekten şiddetli bir su taşkını öldürücü olabilir. Tarlaları ve ürünleri su altında bırakabilir, binaları suyla sürükleyip milyonlarca poundluk zarar verebilirler. Aslında su taşkınları diğer doğal felaketlerden daha fazla zarar verip daha fazla sayıda insanın ölmesine neden olur. Bu resmi bir bilgidir! Kayıtlara geçen en kötü sel baskını 1931'de Çin'de, yaklaşık 4 milyon kişinin ölümüne ve 80 milyon kişinin evsiz kalmasına neden olan Huang He Nehri'nin taşmasıdır. Felaket!

**İNSANLAR NEDEN DAHA GÜVENLİ
YERLERDE YAŞAMIYORLAR?**

Milyonlarca insanın başka bir seçeneği yok. Bir kısmı zaten çok az toprakları olan ülkelerde yaşar. Diğer yandan nehir kenarlarındaki ovalar o kadar bereketlidir ki insanlar bu riski göze alırlar.

Şekil 15. Selin oluşumunu aktaran karikatür (Ganerı, 2020: 137)

Verilen bulgular incelendiğinde sel baskınlarının tanımı yapılmış ve nasıl meydana geldiği soru- cevap şeklinde ifade edilmiştir. Sel felaketinin ortaya çıkarabildiği sonuçlar ve hangi boyutlarda gerçekleşebileceği açık ve anlaşılır bir şekilde aktarılmıştır.

Metin ve karikatürlerde kullanılan ifadelerin incelenen kazanımın içeriğine uygun olduğu görülmüştür. Karikatürlerde soru soran kişi için özel bir karakter oluşturulmamış ve okuyucuların baş karakter Travis ile soru cevap yapması beklenmiştir. Bu yöntemin, çocukların öyküye dâhil edilmesi ve sel afeti ile ilgili bilgilerin kolayca özümseyebilmesi bakımından etkili olduğu düşünülmektedir.

Öykünün 146. Sayfasında yer alan “Akışı durdurmak” bölümünde ise sel afetine karşı alınabilecek tedbirler aktarılmaktadır. Sele karşı alınabilecek tedbirler ile ilgili aşağıdaki bulguları inceleyelim:

“‘Tedbir tedaviden iyidir.’ Değişini bilir misiniz? Bu, dışıde saatler geçirmektense ilk başta çokça şeker yemeyip dişlerinizin çürümesini önlemek daha iyidir, anlamına gelir. Genellikle insanlar için kullanılır. Ancak her şeyi sel baskınları için de söyleyebiliriz. Bir sel baskını tam ortasında durduramayabilirsiniz. Bir sel baskını tam ortasında durduramayabilirsiniz ama zararı azaltmak için bazı tedbirler alabilirsiniz. Nasıl mı? Ağaç dakin. İşte faydaları: 1.Bitki yaprakları yere düşmeden yağmuru tutarlar. Bir ormanda yağmurun yaklaşık dörtte üçünün yolu bu şekilde kesilir. 2. Bitki kökleri topraktan su çeker, aynı zamanda toprağı sıkılaştırır. Mesele, bitki ve ağaçların yakmak için ya da tarım arazisi açmak için kesilmesidir. Bu, yağmurun nehre akışını durduracak hiçbir şeyin olmaması anlamına gelir. Ayrıca yağmur çok miktarda kıyı toprağını nehre sürükleyerek nehir yatağının yükselmesine ve dolayısıyla daha çok taşkına neden olur. Nehrin şeklini değiştirin. Nehrin daha düz, geniş ve derin olmasına çalışın. Bu muhteşem bir yöntemdir. Böylece nehir daha kolay akacak ve taşmadan denize daha çabuk ulaşacaktır. Ancak bunun için özel bir kazma makinesi gerekir. Nehrin yönünü değiştirin. Bir hendek ya da kanal kazarak suyun yönünü çevirebilirsiniz. Bu fazla suyu depolamak açısından da faydalıdır. Yön değiştirmek için kullanılan bu hendeklere savak adı verilir. Baraj kurun. Barajlar sel baskısını kontrolü için son derece kullanışlıdır. Peki, gerçekten işe yarar mı? Bu soru eğlenceli hidrologlardan başka kime sorulabilir? Tek problem aynı fikirde olan iki hidrolog bulmaktır. Her konuda olduğu gibi! Başlangıç olarak şu iki hidroloğu ele alalım: amacım işleri yokuşa sürmek değil! Sadece kime inanacağımızı bilmiyorum. Toprak set inşa edin. Sel baskını önlemenin en eski yollarından biri nehir kenarını yükseltmektir. Bunu toprak ya da beton bir set inşa ederek yapabilirsiniz. Peki, bu önlem işe yarar mı? Cevap: Bazen evet, bazen hayır. Mississippi boyunca kurulmuş setler binlerce kilometre uzanır. Bu setler yıllarca sel baskınlarına karşı temel önlem olmuştur. Peki, bir set su sızdırıyorsa ne olur? Her şey mahvolabilir. Bir sonraki sayfada anlatılan korkunç gerçek hikâyede olduğu gibi... (Ganerı, 2020: 146-149)

Şekil 16. Sele karşı alınabilecek önlemlere ilişkin karikatür (Ganerı, 2020: 148)

Sellerin önlenbilmesi için ağaçlandırma yapmak, baraj kurmak, nehirlerin yatağını düzenlemek ve set oluşturmak gibi yöntemler detaylıca anlatılmıştır. Verilen metin ve karikatürde kullanılan ilgi çekici dil, öğrencilerin öğrenme sürecini kolaylaştırıcı olması bakımından değerlidir.

Karikatürde “baraj dostu” ve “baraj düşmanı” karakterlerinin zıt görüşleri savunması öğrencilerin karşılaştırma yapmasını sağlamaktadır. Böylece öğrenciler üst düzey düşünme becerilerini kullanmaya sevk edilmiştir. Eserin 155. Sayfasında yer alan “Korkunç sağlık uyarısı” bölümünde su kirliliği sorunu ile ilgili bulgulara rastlamaktayız. Şimdi bu bulguları inceleyelim:

“Kirli nehir suyundan bir yudum almak dahi ciddi şekilde hastalanmanıza neden olabilir. Temiz içme suyuna sahip olmayı çok doğal karşılırsınız ama suyun geldiği nehirler her türlü zararlı bakteri ve mikroplarla dolu olabilir. Özellikle de insanlar her türlü atık ve kanalizasyonu nehirlerle pompalarken... Risk altında olan sadece insanlar değildir. Nehir kirliliği yüzlerce tür bitki ve hayvanın ölümüne neden olur. Az sayıda bulunan Yangtze Nehri yunusu bunlardan biridir. Kirlilik yüzünden nesli yok olma tehlikesindedir. Yunuslar için nehirdeki tek problem kirlilik değildir. Yunuslar yönlerini işitme duyularıyla bulurlar. Nehir trafiği o kadar yoğundur ki yunusların yönlerini bulması için fazlasıyla gürültülüdür. Bu nedenle pek çoğu kazara nehirdeki teknelere çarparak hayatlarını kaybederler.” (Ganerı, 2020: 155)

Verilen bulgu incelendiğinde su kirliliğinin insan kaynaklı ortaya çıktığı ve olumsuz sonuçlar doğurduğu anlaşılmaktadır. Su kirliliğinin doğal yaşama zarar verdiği gerçek hayattan örnek verilerek açıklanmıştır.

3.1.4. Dördüncü Alt Probleme Yönelik Bulgular

Bu başlık altında “*Coşkun Nehirler*” adlı öykü 6. Sınıf İnsanlar Yerler ve Çevreler öğrenme alanındaki kazanımları hangi derecede yansıtmaktadır?” alt problemine yönelik bulgular incelenmiştir. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanına ait 4 adet kazanım bulunmaktadır. Öykünün bu kazanımları yansıtırma durumu ayrı başlıklar altında ele alınmıştır.

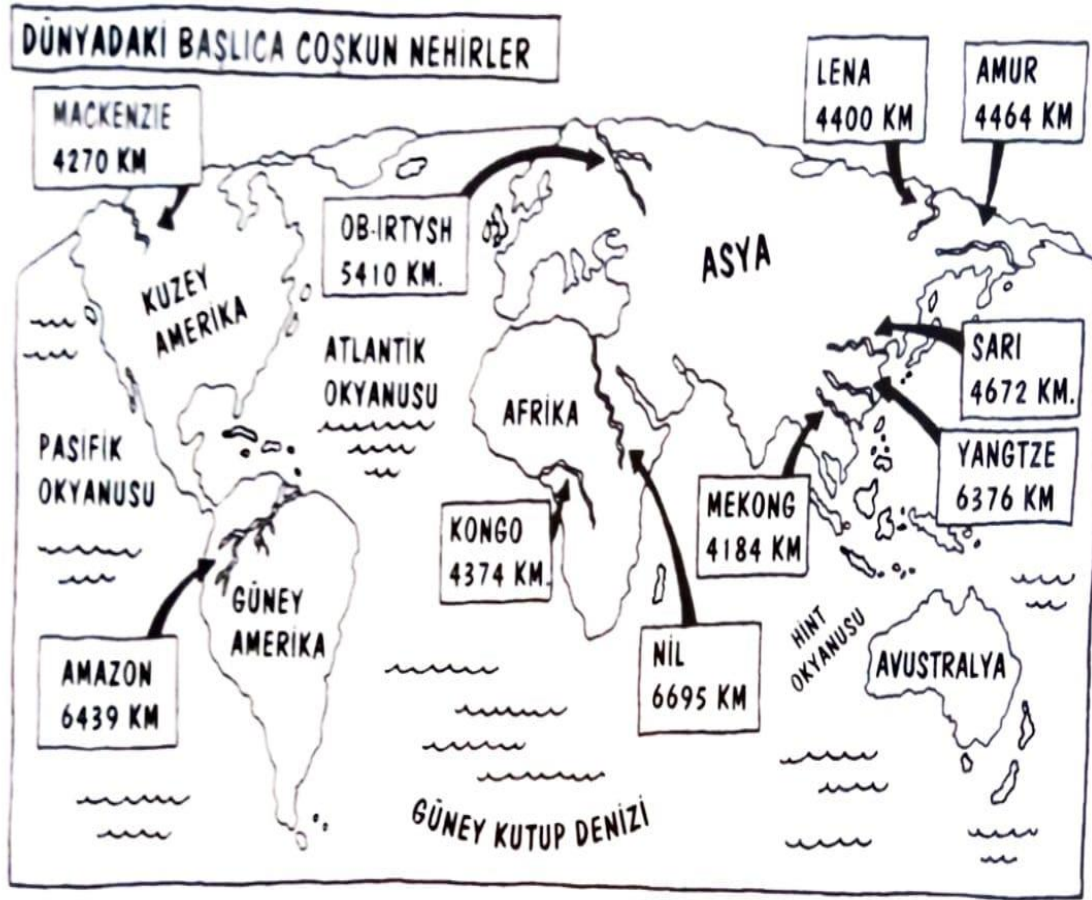
1. “*Coşkun Nehirler*” Adlı Öykünün 6. Sınıf İnsanlar Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı “*Konum İle İlgili Kavramları Kullanarak Kıtaların, Okyanusların ve Ülkemizin Coğrafi Konumunu Tanımlar.*” Kazanımını Yansıtırma Durumu

Öykünün 20. Sayfasında yer verilen “Dünyayı Sarsan Gerçek” isimli bölüm, kıtalar ve okyanuslara ilişkin bilgilere yer vermektedir.

“Eğer dünyamızın ismi Su Gezegeni olsaydı daha iyi olabilirdi. Neden mi? Çünkü dünyanın üç çeyreği sularla kaplıdır. Bunun büyük bir çoğunluğu (yaklaşık yüzde 97’si) tuzludur. Okyanusları ve denizleri bu tuzlu su doldurur. Geriye kalan kısma ise tatlı su deriz. Bunların bir kısmı buz katmanlarının ve buzullarının içinde donmuştur veya yer altına akarlar. Nehirlerin payına düşen su miktarı çok değildir. Gerçekte gezegenimizdeki tüm suların %’den daha az miktarı denizlere akar. Şöyle kıyaslayın: Dünya üzerindeki bütün suları büyük bir kovaya sığdırırsanız, coşkun bir nehrin suyu bir çay kaşığından az olur. Çok şaşırtıcı değil mi?” (Ganerı,2020: 20).

Metinde dünyanın üç çeyreğinin sularla kaplı olduğundan bahsedilmesinden yola çıkarak dünyanın büyük bölümünün okyanuslar ile kaplı olduğu sonucu çıkarılabilmektedir. Buzul katmanlarından söz edilmesinden yola çıkılarak ise Antarktika Kıtası’ndan söz edildiği anlaşılmaktadır. Böylece eserde dolaylı olarak kıta ve okyanusların yeryüzündeki yayılışı ile ilgili bilgiler verildiği görülmektedir. Bu

bölümün, kazanım işlendikten sonra öğrenci tarafından okunduğunda öğrenilen bilgilerin pekiştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Şekil 17. Kıta, okyanuslar ve akarsuları gösteren harita örneği (Ganerı, 2020: 36)

Şekil 17’de verilen bulguda 7 kıta ve 3 okyanusun konumları yer almaktadır.

6. Sınıf MEB ders kitabında da benzer bir harita yer almaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere öykü ders kitabı ile paralellik göstermektedir. Öykünün 99. Sayfasında yer alan “Coşkun Nehirde Yaşam” isimli bölümünde rastlanan bulgular ise insanların eski çağlardan itibaren yerel saat hesaplamayı bildiklerini göstermektedir.

“Tüm tehlikelere rağmen insanlar binlerce yıl boyunca nehir kıyılarında yaşamışlardır. Nehir kenarındaki eski Romalıları hatırlayın. Sadece o değil. Dünyanın en eski kasabaları, şehirleri hatta uygarlıkları nehir kenarında kurulmuştur. Nehirler insanlar için her zaman önemliydi ve hâlâ da önemlidir. O kadar önemli ki Eski Mısırlılar takvimlerini nehre göre ayarlamışlardır. Mısırlılar takvimlerini genel olarak yıldızlara bakarak düzenlediler. Özellikle bir yıldıza bakarak... Yıl, Sirius yıldızı, diğer adıyla köpek yıldızının gökyüzünde belirlediği haziran ayında başlar. Tamam, onların iyi astronomlar olduğunu söyleyebiliriz ama bu konunun nehirlerle ne ilgisi var diyebilirsiniz. Sirius, Nil Nehri’nin yıllık taşkınlarının başlangıcına da işaret ederdi. Bu, şiddetli bahar yağmurları yağmaya başladığında ve eriyen kar Etiyopya Dağları’ndan inip Nil Nehri’ne aktığında meydana gelirdi. Su taşkınları hazirana kadar Mısır’a

ulaşırdı. Su durulduğunda ise arkasında çiftçilikte usta Mısırlıların bereketli ekin yetiştirdiği kalın, gevrek, kara bir toprak bırakırdı.” (Ganerı, 2020: 99)

Verilen bulgular bize gösteriyor ki insanlar eski çağlardan beri astronomi ile uğraşmışlar ve taşkın zamanlarını hesaplayarak takvim oluşturmuşlardır. Bu durum insanların yerel saat hesaplamayı bildiklerini ve konum ile ilgili hesaplamalar da yapabildiklerini göstermektedir.

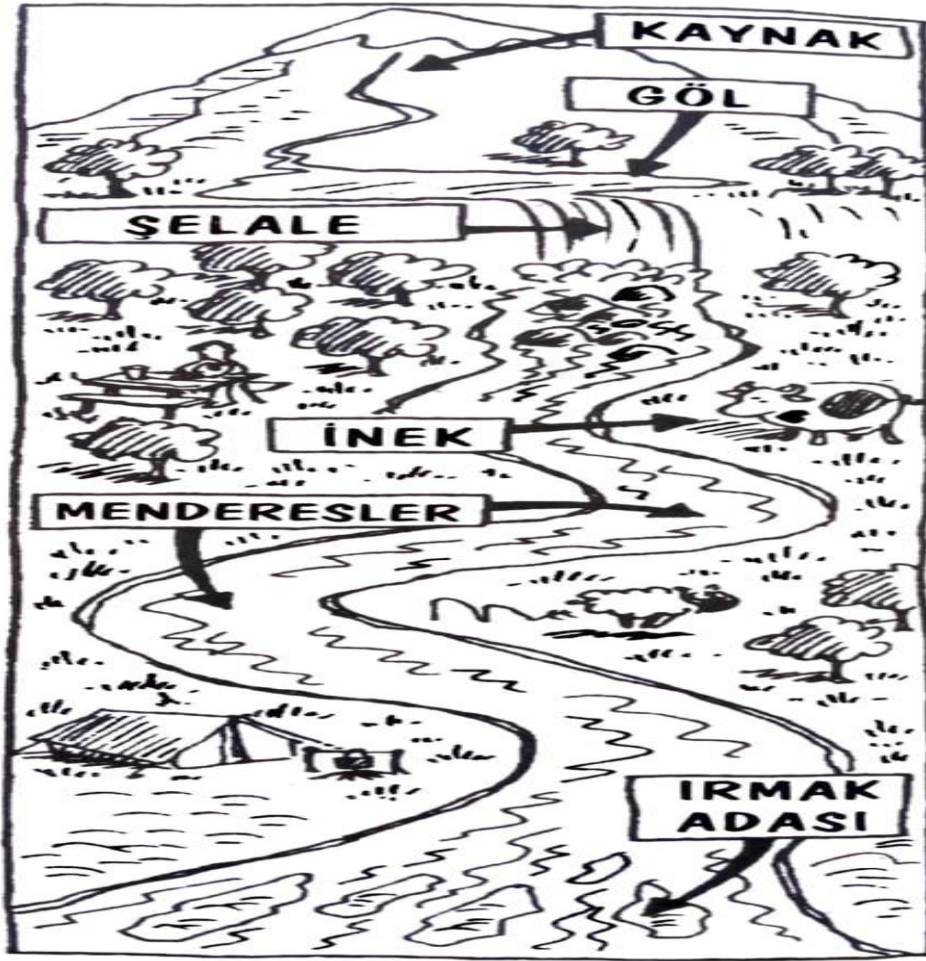
2. “Coşkun Nehirler” Adlı Öykünün 6. Sınıf İnsanlar Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı “Türkiye’nin Temel Fiziki Coğrafya Özelliklerinden Yer Şekillerini, İklim Özelliklerini ve Bitki Örtüsünü İlgili Haritalar Üzerinde İnceler.” Kazanımını Yansıtma Durumu

Sayfa 38’de, yeryüzü şekillerinden akarsuların yatağını aşındırma serüveni ile ilgili bulgular yer almaktadır. Şimdi bu bulguları inceleyelim:

“Nehirler biraz insanlar gibidir. Yaşları ilerledikçe değişirler. Gençken, hayata yeni başladıklarında enerjik bir şekilde akar dururlar. Yaşları ilerledikçe ve olgunlaştıkça dururlar ve sakince kıvrılarak akarlar. Sonunda ihtiyarlık onları yakalar. Denize ve yolculuklarının sonuna yaklaştıkça pek çoğu artık iyice ağır uykuludur. Eğer onları aniden uyandırmaya kalkarsanız biraz huysuzlaşabilirler. Size tanıdığınız birini mi hatırlattı?” (Ganerı, 2020: 38)

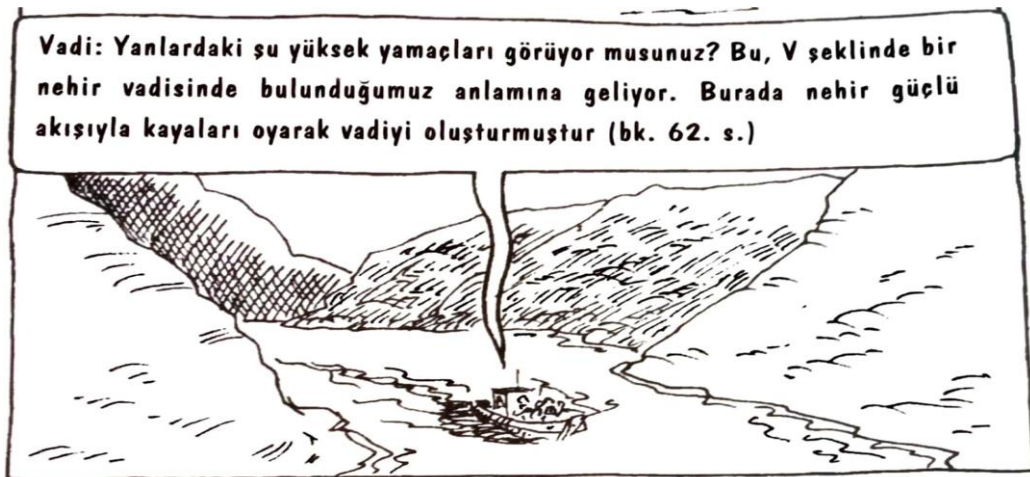
Verilen bulgular incelendiğinde akarsuların yüksek bölgelerden aktığı zaman yatağını aşındırdığı ve zamanla yatağını düzleştirdiği anlaşılmaktadır. Bu durum akarsuların akış hızının zamanla azaldığını göstermektedir. Öykünün devam eden bölümünde konu ile ilgili aşağıdaki detaylara yer verilmiştir:

“1. Aşama - Genç Nehir: Gençlik döneminde coşkun nehir gerçekten çok hızlı akar. Telaşlı bir hâli vardır. Gençliğin verdiği enerjiyle doludur. O kadar güçlüdür ki ağır kayaları yerinden sürükleyip yatağının ve kıyılarının şeklini değiştirebilir. 2. Aşama – Oera Yaş: Nehir yavaşlamaya başlamıştır. “Bu kadar telaşa ne gerek var?” diye düşünür. Taşdığı ağır kayaları bırakır ama hâlâ yoğun miktarda çamur ve kum taşımaktadır. Önündeki engellerin ortasına dalıp darmadağın etmek yerine, akıllıca bir şekilde kıvrılarak etraflarından dolanır. Büyük olgunluk. . Aşama – İleri Yaş: O kadar uyşuk ve yavaştlar ki uyuklamaya başlarlar... zzzzzz, pardon! Taşdığı çamur ve kumları bırakmaya başlar. Son bir kez daha kıyılarına taştıktan sonra artık denize kavuşana kadar güzel, uzun bir istirahate çekilir.” (Ganerı, 2020: 40)

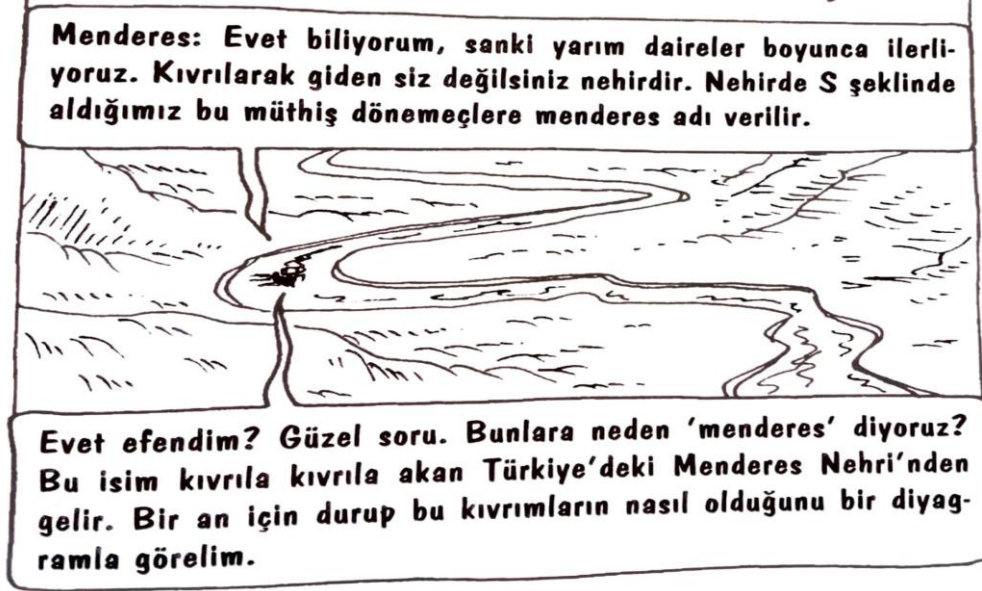
Şekil 18. Akarsu ve oluşturduğu şekillere ilişkin karikatür (Ganerı, 2020:40)

Verilen bulgularda akarsular ile aşındırma- biriktirme sonucu meydana getirdiği diğer şekiller ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Dağ, akarsu, şelale, menderes, ırmak adası gibi şekiller çizimler ile gösterilmiştir.

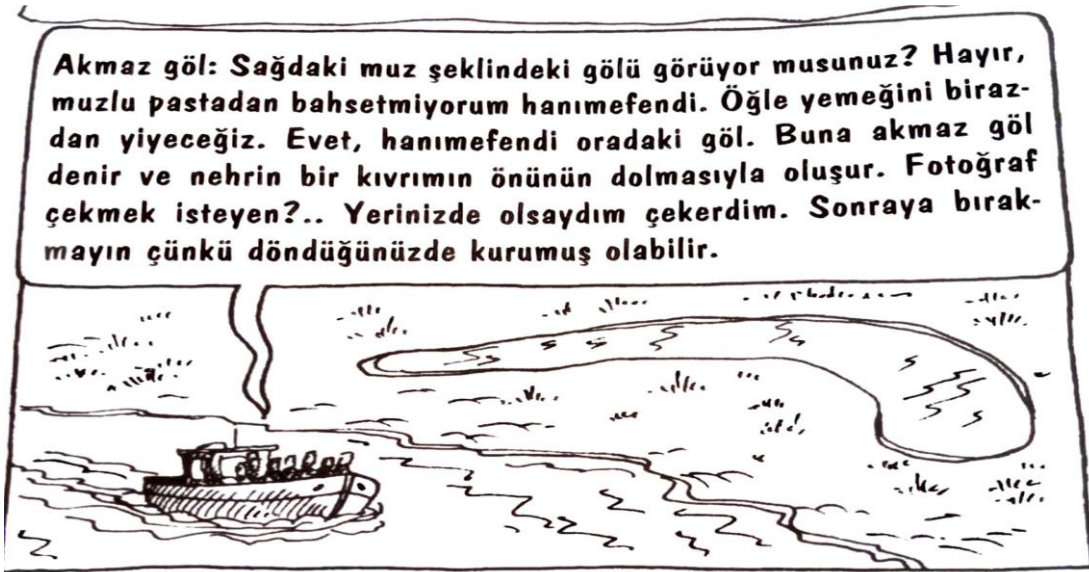
Şekil 19. Vadi şeklinin tanımını içeren bir karikatür (Ganerı, 2020: 44)

Bulguda vadinin nasıl oluştuğu aktarılmış ve bir çizimle desteklenmiştir. Coğrafya kavramlarının öğrenilmesinde görsellerin kullanılması elzemdir. Aksi takdirde öğrencilerin şekli zihninde oluşturmaları zorlaşacağı için öğrenme gecikebilir.

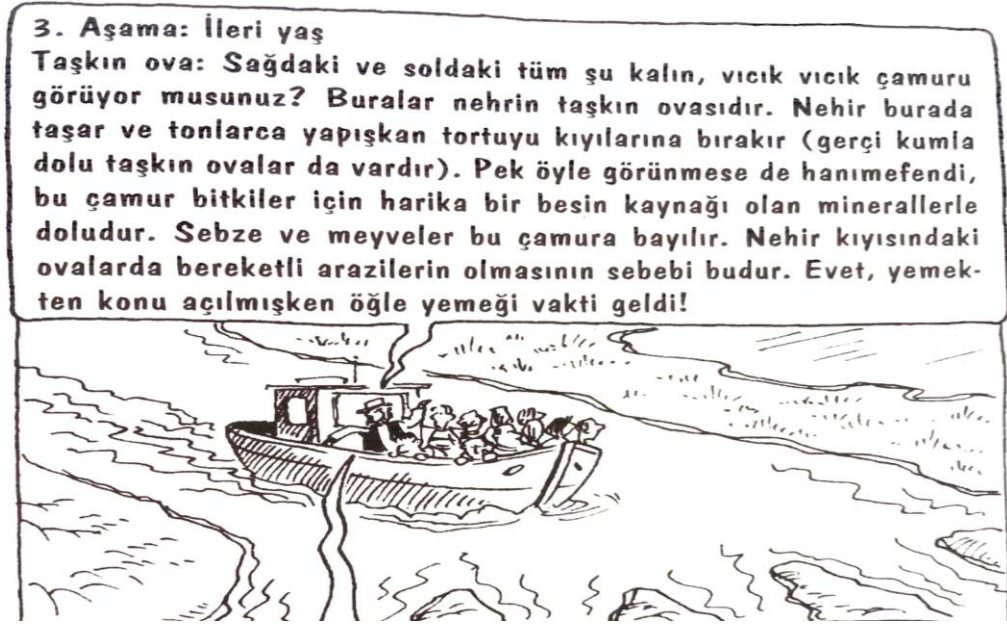
Şekil 20. Menderes şeklinin tanımını içeren bir karikatür (Ganerı, 2020: 45)

Burada ise menderes şeklinin tanımı verilmiş ve bu şeklin ismini ülkemizde yer alan Menderes Nehri'nden aldığı belirtilmiştir. Öyküde ülkemizden söz edilen ilk bölüm burasıdır. Yazarın yabancı olması nedeniyle ülkemiz ile ilgili doğrudan bilgilerin az olduğu görülmektedir.

Şekil 21. Gideğeni olmayan gölleri tanıtan bir karikatür (Ganerı, 2020: 46)

Verilen bulguda gideğeni olmayan göller, öğrencilerin algılamasını ve akılda kalıcılığı kolaylaştırmak amacı ile “akmaz göl” olarak isimlendirilmiştir. Baş karakter Travis, bu tür göllerin buharlaşma sonucunda kuruyabileceklerine de dolaylı olarak değinmiştir. Tanımlama yapılırken “muzlu pasta” benzetmesinin yapılması öğrencinin zihninde şema oluşturabilmesi bakımından kıymetlidir. Öykünün devam eden sayfasında ise ovalardan söz edilmektedir. Ovalar ile ilgili olarak aşağıdaki bulguyu inceleyelim:

Şekil 22. Delta ovalarının oluşumuna ilişkin karikatür (Ganeri, 2020: 47)

Verilen bulgu incelendiğinde “vıcık vıcık çamur” ve “yapışkan tortu” ifadeleri ile alüvyon topraklardan söz edildiği anlaşılmaktadır. Akarsuların taşıdıkları alüvyonlar ile oluşturduğu delta ovaların oluşum süreci anlatılmış ve çizimle gösterilmiştir. “Sebzeler ve meyveler bu çamura bayılır.” ifadesi ile delta ovalarının tarımsal verimliliğinin yüksek olduğu da ifade edilmiştir.

3. “Coşkun Nehirler” Adlı Öykünün 6. Sınıf İnsanlar Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı “Türkiye’nin Temel Beşerî Coğrafya Özelliklerini İlgili Haritalar Üzerinde Gösterir.” Kazanımını Yansıtma Durumu

Bu kazanım ile ilgili ilk bulguya 104. Sayfada görmekteyiz. Öykünün “Nehir yaşamı- Sulu gerçek” bölümünde aşağıdaki bulgulara rastlıyoruz.

“Tüm değişime rağmen hâlâ 50 milyon insan, kendisini hayatta tutan Nil Nehri’ne bağımlı yaşamaktadır. Sadece onlar da değil... Tüm dünyada milyonlarca insanın yaşamı nehirlerle bağlıdır. Peki, bunun nedeni tam olarak nedir? Neden nehirlerden kopamıyoruz? Bazıları nehir manzarasından hoşlanırlar. Birçok insan nehir havzasının rahatlatıcı olduğunu düşünür. Ama insanların nehir kenarlarında yaşamasının asıl nedeni başkadır: Coşkun nehir suyu.” (Ganerı, 2020: 104)

Verilen bulgulardan su kenarlarının yoğun nüfuslandığı sonucuna varabiliyoruz. Ülkemizde de bol miktarda nehir ve göl bulunmaktadır. Bu nehir ve göllerin etrafı kurak alanlara göre daha yoğun nüfusa sahiptir. Metinde verilen bilgiler kazanımın içeriğinde yer alan sulak alanların yoğun nüfuslanacağı bilgisini desteklemesi bakımından kıymetlidir.

4. “Coşkun Nehirler” Adlı Öykünün 6. Sınıf İnsanlar Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı “Dünyanın Farklı Doğal Ortamlarındaki İnsan Yaşantılarından Yola Çıkarak İklim Özellikleri Hakkında Çıkarımlarda Bulunur.” Kazanımını Yansıtma Durumu

Öyküde bu kazanıma ait ilk bulgulara 33. Sayfada başlayan “Rekor sahibi nehirler” bölümünde rastlıyoruz. Soru cevap şeklinde kurgulanan bu bölümde çöl ve sert karasal iklimlere dair aşağıdaki bulgular yer almaktadır:

“5. Bazı nehirler çoğu zaman kurudur. DOĞRU/YANLIŞ 6. Bazı nehirler kışın tamamen donar. DOĞRU/YANLIŞ(...) 5. DOĞRU. Çoğu çöl nehrinde çok az miktarda su bulunur. Çölde çok az yağmur yağdığı için, yılın büyük kısmında kuru kalırlar. Kimi nehirler ise kışın dolu, yazın kurudur. 6. DOĞRU. Her kış Sibirya’daki Ob-İrtysh Nehri baştan sona donar. Nehrin dağlardan inen yukarı kısmı beş ay boyunca buzlar altındadır. Bırrr!” (Ganerı, 2020: 34-35)

Şekil 23. Karasal iklimde don olayına ilişkin karikatür örneği II (Ganerı, 2020: 35)

Şekil 24. Karasal iklimde don olayına ilişkin karikatür örneği (Ganerı, 2020: 34)

Verilen bulgularda çöl ikliminin aşırı sıcak ve kurak olduğunu, sert karasal iklimde ise kış mevsiminin uzun sürdüğünü ve sıcaklıkların çoğunlukla eksi derecelerde olduğunu anlayabiliyoruz. Şekillerde yer alan karikatürler ile birlikte don olayı güldürü öğeleri ile birleştirilmiş böylece öykünün ilgi çekiciliği arttırılmıştır. Sayfa 95’te yer alan “Dünyayı sarsan gerçek” bölümünde ise ekvatorial iklime ilişkin aşağıdaki bulgulara rastlamaktayız:

“Amazon’daki her şey dünyalar kadar büyüktür. Örneğin nilüferleri ele alın. Bahçenizdeki havuzda yüzen o küçük yapraklı nilüferleri düşünmeyin bile. Amazon nilüferlerinin yaprakları gerçekten B.Ü.Y.Ü.K.T.Ü.R. Küçük kız kardeşinizin üstünde yatıp uzanabileceği kadar büyük... Kardeşinizin suya düşmesinden korkmanıza gerek yok çünkü yapraklarda havayla dolu (küçük hava baloncukları gibi) gözenekler vardır, bunlar yaprağı suyun üzerinde tutar. Alttaki sivri dikenler, yaprağın oradan geçen balıklar tarafından dişlenmesine ve yaprakta büyük delikler açılmasına engel olur.” (Ganerı, 2020: 95)

Bu bölümde Amazon Havzası ile ilgili bazı bilgiler aktarılmıştır. Bölgedeki nilüferlerin aşırı büyük olduğunun ifade edilmesi ekvatorial iklimin bol yağış aldığını kanıtlayan bir unsur olarak öğrencilere aktarılabilir. Ayrıca ekvatorial iklimde bitki örtüsünün orman olduğu sonucuna varılabilmektedir.

4. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmanın bu bölümünde bulgulardan hareketle elde edilen tartışma, sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

4.1. Tartışma ve Sonuç

1. Birinci Alt Probleme İlişkin Tartışma ve Sonuç

Çalışmanın birinci alt problemi; “*Mucizevi Örtü: Toprak*” isimli öykünün 5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi “İnsanlar Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında yer alan kazanımları yansıtırma durumunu sorgulamaktadır. Öğrenme alanında yer alan 5 kazanıma ait bulgular ayrı başlıklar altında tespit edilmiştir.

Elde edilen bulgular incelendiğinde öğrenme alanına ait; dağ, volkanik dağ, tektonik dağ, akarsu, göl, ova, ada, yarımada, iklim, hava olayları, yükselti, sıcaklık, tarım, turizm, nüfus, nüfus yoğunluğu, deprem, erozyon, küresel ısınma, hava kirliliği, su kirliliği, çevre bilinci, sivil toplum kuruluşları olmak üzere 23 kavramın etkili bir biçimde işlendiği görülmüştür. Ayrıca öğrenme alanının temel değerlerinden olan çevreyi koruma bilincine de yer verildiği anlaşılmaktadır. Eserin, öğrenme alanında yer alan çok sayıda kavramı ve değeri eğlenceli bir şekilde işlemesi öğrenme alanındaki kazanımları yeterince yansıttığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu bağlamda eğitimcilerin derslerinde bu öyküleri yardımcı kaynak olarak kullanabileceği anlaşılmaktadır.

Yakar ve Dikmenli (2018) yaptıkları çalışmada Define Adası isimli romanı coğrafi kavramlar bakımından incelemiştir. Çalışmanın sonucunda Define Adası romanın coğrafya öğretiminde kullanılabileceği sonucuna varılmıştır. Romanda fiziki ve beşeri coğrafya alanlarına ait su, iklim, yer, yer bilim, nüfus, yerleşme, ulaşım gibi kavramlara yer verildiği tespit edilmiştir. Bu sonuçlar yapılan çalışma ile tutarlılık göstermektedir. Eserlerde işlenen coğrafi kavramların birbirine paralellik gösterdiği anlaşılmaktadır.

Küçük (2019) çalışmasında, cumhuriyet dönemi Türk şiirlerinin güdüleme, dikkat çekme, öğrencide motivasyonu sağlama gibi yeterliliklerini geliştirerek kazanımların öğretilmesine etki edeceği sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuçlar yapılan

çalışma ile tutarlılık göstermektedir. Esprili ve akıcı bir üsluba sahip coğrafya içerikli öyküler öğrencinin dikkatini çekerek güdülenmeyi sağlar. Böylece içerisindeki coğrafi kelime ve kavramlar aracılığı ile kazanımların öğrenilmesini kolaylaştırır.

2. İkinci Alt Probleme İlişkin Tartışma ve Sonuç

Çalışmanın ikinci alt problemi; “*Mucizevi Örtü: Toprak*” isimli öykünün 6. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi “İnsanlar Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında yer alan kazanımları yansıtmada durumunu sorgulamaktadır. Öğrenme alanında yer alan 4 kazanıma ait bulgular ayrı başlıklar altında tespit edilmiştir.

Bulgular incelendiğinde öğrenme alanında yer alan; kıta, okyanus, harita, özel konum, dağ, volkanik dağ, ada, iklim, yağış, nem, sıcaklık, turizm, tarih turizmi, kış turizmi, ticaret, madencilik, ormancılık, çöl iklimi, ekvatorial iklim, kutup iklimi olmak üzere 19 kavramın geniş bir şekilde ve eğlenceli bir üslup ile ele alındığı anlaşılmıştır. Bununla birlikte harita okuryazarlığı, çevreyi koruma becerileri de etkili biçimde etkilendirilmiştir. Öykünün, kazanımlara ait çok sayıda kavrama yer vermesi bu öğrenme alanına ait kazanımların yoğun bir şekilde işlendiğini göstermektedir. Öykünün, eğitimciler tarafından 6. Sınıf Sosyal Bilgiler “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanındaki kazanımların öğretiminde kullanılabileceği görülmüştür.

Kılıç (2012) tarafından yapılan çalışmada, okul öncesi dönem için hazırlanmış olan resimli öykü kitaplarında konum, yer, harita, bölge, insan ve çevre kavramlarına sıklıkla yer verildiği görülmüştür. Bu sonuçların yapılan çalışma ile tutarlılık göstermektedir. Bu durum öykülerin okul öncesi dönemde de coğrafi kavramların öğretiminde önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Yapılan çalışma ise benzer öykülerin ilköğretim seviyesinde de etkili olacağını ortaya koymaktadır.

3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Tartışma ve Sonuç

Çalışmanın üçüncü alt problemi; “*Coşkun Nehirler*” isimli öykünün 5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi “İnsanlar Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında yer alan kazanımları yansıtmada durumunu sorgulamaktadır. Öğrenme alanında yer alan 5 kazanıma ait bulgular ayrı başlıklar altında tespit edilmiştir.

Bu alt probleme ilişkin bulgular incelendiğinde öğrenme alanına ilişkin; akarsu, iklim, sıcaklık, hayvancılık, balıkçılık, dağ, tepe, aşınma, delta ovaları, vadi,

nem, yağmur, iklim elemanları, hava olayları, tarım, sel, ova, nüfus, erozyon, su kirliliği olmak üzere 20 adet kavramın işlendiği görülmüştür. Bu kavramların içerisinde en az nüfus kavramı yeterince işlenmemiştir. Yazarın yabancı olması nedeniyle ülkemiz ile ilgili doğrudan bilgilere yer verilmemiştir. Ancak verilen bilgiler genel bilgiler olduğu için ülkemizi de kapsamaktadır. Buna rağmen öğrenme alanına ilişkin 20 kavramın işlenmesi, eserin kazanımları yeterince yansıttığını kanıtlamaktadır. Öykünün içerik ve üslup bakımından dersi destekleyici kaynak olarak kullanılabilecek yeterliliğe sahip olduğu tespit edilmiştir.

Koç, Sönmez ve Çiftçi (2012) çalışmasında; ortaöğretim coğrafya ders kitaplarında kullanılan okuma parçalarının çok düz metinlerden oluştuğunu ancak bu tür metinlerin eskiye nazaran daha az olduğunu tespit etmiştir. Yapılan çalışmada incelenen öyküler ise daha akıcı ve nüktedan bir dile sahiptir. Bu durum bize geçmişten günümüze coğrafya eğitimine ilişkin metinlerin dili olumlu yönde geliştiğini göstermektedir.

4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Tartışma ve Sonuç

Çalışmanın üçüncü alt problemi; “*Coşkun Nehirler*” isimli öykünün 5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi “İnsanlar Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında yer alan kazanımları yansıtırma durumunu sorgulamaktadır. Öğrenme alanında yer alan 5 kazanıma ait bulgular ayrı başlıklar altında tespit edilmiştir.

Elde edilen bulgulardan hareketle öğrenme alanına ilişkin; okyanus, kıta, harita, astronomi, konum, yerel saat, aşınma, akarsu, dağ, şelale, menderes, vadi, göl, ova, alüvyon, tarım, delta, nüfus, çöl iklimi, sert karasal iklim, karasal iklim, ekvatorial iklim, kutup iklimi olmak üzere 23 adet kavramın işlendiği tespit edilmiştir. Bu kavramların içerisinde önceki bölümde değindiğimiz gibi yine nüfus kavramına yeterince yer verilmediği anlaşılmıştır. Öyküde öğrenme alanına ait kazanımlar ile ilişkilendirilebilen 23 kavramın işlenmesi, eserin ders için kullanıma uygun olduğunu ve dersin içeriğini yeterince yansıttığı ispat etmektedir.

Araştırmada *Mucizevi Örtü: Toprak* ve *Coşkun Nehirler* adlı iki öykü kitabı 5. ve 6. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi İnsanlar Yerler ve Çevreler öğrenme alanını kazanımları bağlamında incelenmiştir. Bu incelemeler sonucunda;

Mucizevi Örtü: Toprak ve Coşkun Nehirler kitaplarının 5. ve 6 Sınıf Sosyal Bilgiler dersi İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanına ait kazanımlara ve bu kazanımlara ait kavramlara yoğun bir şekilde yer verdiği tespit edilmiştir. Belirlenen kitapların dağ, ova, göl, ada, yarımada, akarsu, iklim, hava olayları, hava durumu, coğrafi konum, harita, deniz, kıta, okyanus, deprem, sel, toprak kirliliği, su kirliliği, doğal afetler, çevre sorunları gibi kazanımlara ilişkin coğrafi kavramları detaylı olarak işlediği bilgisine ulaşılmıştır. Kitaplarda işlenen kavramların gerçek yaşamdan alınan örnekler ve çizimler ile desteklendiği tespit edilmiştir. Böylece kazanımlara ait kavramlar somutlaştırılmış ve öğrencilerin anlayabileceği bir şekilde sanatsal bir yorumla sunulmuştur.

Öykülerde işlenen coğrafi kavram ve kazanımlar sık bir anlatım yerine esprili, akıcı ve etkileyici bir üslup ile kaleme alınmıştır. Bu anlamda incelenen öykülerin İnsanlar Yerler ve Çevreler öğrenme alanına ait konuların işlenme sürecini destekleyici nitelikte olduğu tespit edilmiştir. Küçük (2019) çalışmasında, cumhuriyet dönemi şiirlerinde coğrafi kavramlara sıkça yer verildiğini tespit etmiş ve bu şiirlerin ortaöğretim coğrafya kazanımları ile ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Bu sonuçların yapılan çalışma ile tutarlı olduğu görülmektedir.

Mertol (2009) çalışmasında, Mustafa Ruhi Şirin isimli şaire ait çocuk edebiyatı dalındaki şiirlerin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan kültürel, coğrafi ve tarihi konuların öğretiminde etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuç yapılan çalışma ile tutarlıdır. Yapılan çalışmada öykülerin tıpkı şiirler gibi Sosyal Bilgiler dersi içeriğinin öğretiminde kullanılabileceği ve kazanımlar ile uyumlu olduğu sonucuna varılmıştır. Bu bakımdan Mertol'a (2009) ait çalışmanın sonuçlarının yapılan çalışmayı destekler nitelikte olduğu görülmüştür.

İncelenen öykülerin Sosyal Bilgiler dersi İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanının kazanımlarına ait; çevre okuryazarlığı, değişim ve sürekliliği algılama, harita okuryazarlığı, gözlem, konum analizi, mekânı algılama becerilerini geliştireceği ve doğal çevreye duyarlılık değerini kazandıracağı sonucuna varılmıştır.

4.2. Öneriler

1. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında coğrafya içerikli öykülerden alınan okuma parçalarına daha fazla yer verilebilir.
2. Coğrafya içerikli öyküler Sosyal Bilgiler öğretmenleri tarafından İnsanlar Yerler ve Çevreler öğrenme alanı kazanımlarının öğretiminde destekleyici bir kaynak olarak kullanılma düzeyi arttırılabilir.
3. Öğrencilere Sosyal Bilgiler dersi İnsanlar Yerler ve Çevreler öğrenme alanının içeriğine uygun coğrafi öyküler yazdırılabilir.
4. Eğitim fakültelerinin Sosyal Bilgiler Eğitimi bölümlerinde öykülerin coğrafi konuların öğretiminde kullanılmasına yönelik uygulamalar yaptırılabilir.
5. Okullara ulaştırılan coğrafya içerikli öykülerin sayısı resmî ve özel kurumlar aracılığı ile arttırılabilir.
6. Sosyal Bilgiler öğretiminde öykülerin kullanımının akademik, başarı ve tutuma yönelik etkisini araştıran deneysel çalışma yapılabilir.
7. Öykü dışındaki edebi türlerin Sosyal Bilgiler öğretiminde kullanılmasının akademik, başarı ve tutuma yönelik etkisini araştıran deneysel çalışmalar yapılabilir.
8. Çocuk edebiyatı alanında eser veren diğer yazarların eserleri de Sosyal Bilgiler dersinde kullanma amacı ile taranabilir.

KAYNAKÇA

- Akpınar, M. ve Kaymakçı, S. (2012). Ülkemizde Sosyal Bilgiler Öğretiminin Genel Amaçlarına Karşılaştırmalı Bir Bakış. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20 (2) , 605-626.
- Akdağ, H. (2009). Sosyal Bilgilerin Tanımı, Amacı, Önemi ve Türkiye’deki Yeri. Turan R. ve Sünbül A. M. ve Akdağ H. İçinde, *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar – 1* (s. 3). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Aktan, S. (2006). *Sosyal Bilgilerin Bir Öğretim Alanı Olarak Gelişimi ve Cumhuriyet Dönemi Program Tasarılarına Olan Yansımalar*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi].
- Akyol, Y. (2016). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin Kullanımının Öğrencilerin Empatik Eğilimlerine Etkisi, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* Cilt: 4, Sayı 1, s.1-14,
- Akyüz, M. (2018). Çocuk Edebiyatının Temel İlkeleri Açısından Muzaffer İzgü’nün Çocuk Romanlarındaki Karakterler. *TÜRK Uluslararası Dil Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 1 (15), 305-318.
- Balcı, A. (2006). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara: PegemAkademi.
- Bedir G. ve Akkurt A. (2013). Şarkılarla Coğrafya Öğretimi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 28, 303-316.
- Bilgili, A. S. (2008). Geçmişten Günümüze Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler. A. S. Bilgili içinde, *Sosyal Bilgilerin Temelleri* (s. 2). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Bulut, B. (2011). *İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Konuların Tarih Bilinci Oluşturmadaki Etkililiğinin Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Elazığ İli Örneği)*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2020). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri* içinde (s. 259). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Cansız Aktaş, (2019). Nitel Veri Toplama Teknikleri. Özmen, H. Karamustafaoğlu, O (Ed.), *Eğitimde Araştırma Yöntemleri* içinde (s. 126-127). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma deseni: Nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları* içinde (s. 190). Ankara: Eğiten kitap.

- Çatak, M. (2015). Türkiye’de Sosyal Bilgiler Eğitim Programlarının İncelenmesi. *EKEV Akademi Dergisi*, 0 (62), 69-94.
- Catling, S. (2001). İlköğretimde coğrafya önemlidir! Seçil Şenyurt (Çeviri). *Coğrafya Eğitimi Dergisi*, 1(1), 29-36.
- Çetin, K. (2010). Türk Eğitim Tarihinde Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgilerin Tarihsel Süreci. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (1-2), 163-185.
- Çelik, H. ve Fırat, H. (2020). Çocuk hikâye ve romanlarında çocuk gerçekliği: Sevim Ak örneği. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 9(1), 94-109.
- Deveci, H. , Köse, T. Ç. & Bayır, Ö. G. (2014). Öğretmen Adaylarının Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler Kavramlarına İlişkin Bilişsel Yapıları: Kelime İlişkilendirme Testi Uygulaması. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (16), 101-124.
- Doğanay, A. (2003). Sosyal Bilgiler Öğretimi. İçinde; *Hayat bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi* (Ed: C. Öztürk ve D. Dilek), ss. 15-46. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Doğanay, H. (1993). Coğrafyada Metodoloji. İstanbul: MEB Yayınları.
- Erdem, R. (2010). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Biyografi Kullanımı* (Yayın no: 262020) [Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi].
- Evans, Ronald, W. (2004). The Social Studies Wars, *Teachers College Press*, New York.
- Fatma Nevra, S. ve Bayyurt, Y. (Ed.). (2021). *Nitel Araştırma Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları*. Ankara: Anı Yayınları.
- Ganerı, A. (2020). *Coşkun Nehirler* (4. B.). İstanbul: Eğlenceli Bilgi Yayınları
- Gez, A. (2019). *Süreli Çocuk Yayınlarında Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Kazanımlarının İncelenmesi* (Yayın no: 563585) [Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi].
- Görmez, E., ve Şen, E. (2021). Çocuk ve gençlik edebiyatı yapıtlarından farklı disiplinlerde yararlanma (sosyal bilgiler dersi için bir yazınsal okuma önerisi). *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(3), 1724-1770.
- İbret, B. Ü. , Karatekin, K. ve Avcı, E. (2015). Sosyal Bilgiler Dersinde Coğrafya Öğretiminin Değerler Eğitimi Açısından Önemi. *Milli Eğitim Dergisi*, 45 (207), 5-23.
- Kabapınar, Y. (2012). *Kuramdan uygulamaya hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi*. Genişletilmiş üçüncü baskı. Ankara: Pegem Akademi.
- Kan, Ç. (2010). A.B.D ve Türkiye’de sosyal bilgilerin tarihsel gelişimi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 30, Sayı. 2, 663-672.

- Kapan, A. (2019). *6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Önerilen Öykülerin Öğrenme Alanlarında Yer Alan Değerler Açısından İncelenmesi* (Yayın no: 558599) [Yüksek Lisans Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi].
- Karataş, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 62-80.
- Karasu Avcı, E. (2017). Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitiminde Coğrafya Disiplininin Rolü. *Araştırma ve Deneyim Dergisi*, 1 (1) , 1-23.
- Keçe, M. ve Merey, Z. (2011). İlköğretim Sosyal Bilgiler Kazanımlarının Sosyal Bilimler Disiplinlerine Ve Disiplinler arası Anlayışa Uygunluğunun Belirlenmesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8 (1), 110-139.
- Kıbrıs, İ. (2000). *Yeni yüzyıl için Çocuk edebiyatı: tarihçe, türler, metinler, açıklamalar, etkinlikler*. Eylül.
- Kılıç, Ö., Güleç, H., ve Genç, S. Z. (2014). Okul Öncesi Dönem Resimli Öykü Kitaplarının Coğrafi Kavramları İçermesi Yönünden İncelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 35-52.
- Kızıltepe, Z. (2021). İçerik Analizi. F. N., Seggie ve Y. Bayyurt (Ed.), *Nitel Araştırma Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları* (3. Baskı) içinde (s. 260-270). Ankara: Anı Yayınları
- Koç, H., Sönmez, Ö. F., ve Çifçi, T. (2012). Ortaöğretim coğrafya ders kitaplarında kullanılan metin türleri. *Atatürk Ün. Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(48), 17-39.
- Kolcu, N. (2016). *Sosyal Bilgiler Dersinde Kullanılabilecek Tarihsel İçerikli Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin Çeşitli Kavramlar Açısından Analizi* (Yayın no: 428404) [Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi].
- Kot, M. (2015). *Sosyal Bilgiler Dersinde Coğrafya Öğretiminin Akademisyenler ve Öğretmenlerin Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi* (Yayın no: 415919) [Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi].
- Köken, N. (2002). Sosyal Bilgiler Kavramı Üzerine Bazı Düşünceler, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 8, 235-246.
- Küçük, K. (2019). Edebiyat eserlerinin coğrafya öğretiminde kullanılması üzerine bir inceleme: Cumhuriyet Dönemi Türk şiirindeki coğrafi öğeler. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, Konya.
- MEB. (2018). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı* (1. Baskı b.). İzmir: Devlet Kitapları.
- MEB (2018). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı*.

- Mertol, H. (2009). *Sosyal bilgiler derslerinde çocuk edebiyatı ürünlerinden yararlanma (Mustafa Ruhi şirin örneği)*. (Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü).
- Mcgowan, T. , Guzzetti, B. ve Doğanay, Ç. Y. D. A. (2003). Edebiyat Temelli Sosyal Bilgiler Öğretimi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (11).
- Miles, M.B. ve Huberman, M. A. (1994). *An expanded sourcebook qualitative data analysis*. London: Sage.
- Öncü, Z. (2021). *İbn Batuta Seyahatnamesi'nin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Kazanımları Doğrultusunda İncelenmesi* Yayın no:670283) [Yüksek Lisans Tezi, Afyonkocatepe Üniversitesi].
- Özkan, U. B. (2019). *Eğitim Bilimleri Araştırmaları İçin Doküman İnceleme Yöntemi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Özkan, Y. (2014). *Sosyal Bilgiler Dersi Tarih Konuları Kazanımlarının Gerçekleştirilmesinde Tarihi Hikâyelerin Kullanımı* (Yayın no: 381740) [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi].
- Özmen, C. (2015). Dünyada ve Ülkemizde Sosyal Bilgiler. Dönmez, C. ve Yazıcı K. İçinde, *Sosyal Bilgiler Öğretimi* (s. 3). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Öztürk, C. (2012). Sosyal bilgiler: Toplumsal yaşama disiplinler arası bir bakış. C.
- Öztürk, C., Keskin, S. C. ve Otluoğlu R. (2014). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kullanılabilecek Edebî Ürünler. İçinde *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebî Ürünler ve Yazılı Materyaller* (s. 127). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Öztürk Ç (2007). Coğrafya Öğretiminde Edebi Metinlerin Kullanımı. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 0(24), 70 - 78.
- Öztürk (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi*. (s.1-31). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Özpek, M. (2020). *Tarihî Romanların Sosyal Bilgiler ile Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretiminde Kullanılması Üzerine Bir İnceleme* (Yayın no:643292) [Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi].
- Paykoç, F. (1991). Tarih öğretimi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Poyraz, K. (2022). *Metin Özdamarlar'ın Çocuk Kitaplarının Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerler Açısından İncelenmesi* (Yayın No: 742216) [Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi].
- Savage, M. K., ve Savage, T. V. (1993). Children's literature in middle school studies. *The Social Studies*, 84(1), 32-36.

- Şentürk, M. (2020). *Sosyal Bilgiler Dersinde Eğitici Çizgi Roman ve Eğitici Çizgi Film Kullanımının Öğrencilerin Tutum, Motivasyon ve Akademik Başarılarına Etkileri* (Yayın No: 623840) [Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi].
- Taşdemir, M. (2018). *Ortaokul Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Metinlerinin Kültürel Mirasa Duyarlılık Değeri Açısından İncelenmesi* (Yayın No: 532586) [Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi].
- Türkyılmaz, M. (2015). Çocuk Edebiyatıyla Ötekileştirme(me). *Education Sciences*, 10 (4), 305-318.
- Toy, H. (2021). *Mucizevi Örtü: Toprak* (1.b.). İstanbul: Hayat Yayınları.
- Ulusoy, K. ve Gülüm, K. (2009). Sosyal Bilgiler Dersinde Tarih ve Coğrafya Konuları İşlenirken Öğretmenlerin Materyal Kullanma Durumları. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* Cilt 10, Sayı 2, Ağustos 2009 Sayfa 85-99.
- Uyanık, H. (2022). *Sosyal Bilgiler Öğretimi Programındaki Değerler Bağlamında Atatürk'ün Nutkunun İncelenmesi* (Yayın no: 707000) [Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi].
- Uysal, M. E. (2022). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Hikâye Kullanımı ve Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Hikâyelerin Değerler ve Beceriler Açısından İncelenmesi* (Yayın No: 743282) [Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi].
- Ünlü, M. (2014). *Coğrafya Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Yakar, H., ve Dikmenli, Y. (2022). Define Adası Hikâye Kitabının Coğrafi Kavramlar Açısından İncelenmesi. *Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 6(3), 213-226.
- Yavuz, D. (2019). Çocuk Edebiyatı ve Kültürel Semboller. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6 (4), 175-184.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları

EKLER

Ek-1. Uzman Görüş Formu

Merhaba Hocam

Ben Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi “Sosyal Bilgiler Eğitimi” alanında “Sosyal Bilgiler Dersinde Coğrafya İçerikli Konuların Öğretiminde Öykülerin Kullanılması Üzerine Bir İnceleme” isimli yüksek lisans tez çalışması kapsamında görüşlerinize ihtiyaç duymaktayım. Elde edilecek olan veriler sadece bu çalışmada kullanılacaktır. Elde edilen veriler ve kişisel bilgileriniz başka bir kurum yahut kişi ile paylaşılmayacaktır.

Yusuf TULUK

Cinsiyeti	Kadın (...) Erkek (X)
Öğrenim Durumu	Lisansüstü (X)
Kıdem Yılı	1-10 yıl (...) 11-20 yıl (X) 10- üzeri yıl (...)
Kazanımlar	Uzman Görüşü
SB.5.3.1. Haritalar üzerinde yaşadığı yer ve çevresinin yeryüzü şekillerini genel olarak açıklar.	Bu kazanım ile ilgili kavramların belirlenen öykülere yansımaya ilişkin yer verilen örneklerin tespiti; Uygundur (X) Uygun Değildir (...) Düzeltme (...)
SB.5.3.2. Yaşadığı çevrede görülen iklimin, insan faaliyetlerine etkisini, günlük yaşantısından örnekler vererek açıklar.	Bu kazanım ile ilgili kavramların belirlenen öykülere yansımaya ilişkin yer verilen örneklerin tespiti; Uygundur (...) Uygun Değildir (...) Düzeltme (X) Kullanılan metinlerin ilk bölümü toprağın oluşum sürecini aktarmaktadır. Verilen bilgilerin iklim ile doğrudan bir ilişkisi bulunmamaktadır.
SB.5.3.3. Yaşadığı yer ve çevresindeki doğal özellikler ile beşerî özelliklerin nüfus ve yerleşme üzerindeki etkilerine örnekler verir.	Bu kazanım ile ilgili kavramların belirlenen öykülere yansımaya ilişkin yer verilen örneklerin tespiti; Uygundur (X) Uygun Değildir (...) Düzeltme (...)
SB.5.3.4. Yaşadığı çevredeki afetlerin ve çevre sorunlarının oluşum nedenlerini sorgular.	Bu kazanım ile ilgili kavramların belirlenen öykülere yansımaya ilişkin yer verilen örneklerin tespiti; Uygundur (X) Uygun Değildir (...) Düzeltme (...)
SB.5.3.5. Doğal afetlerin toplum hayatı üzerine etkilerini örneklerle açıklar.	Bu kazanım ile ilgili kavramların belirlenen öykülere yansımaya ilişkin yer verilen örneklerin tespiti; Uygundur (X) Uygun Değildir (...) Düzeltme (...)

Ek-1 (Devam). Uzman Görüş Formu

SB.6.3.1. Konum ile ilgili kavramları kullanarak kıtaların, okyanusların ve ülkemizin coğrafi konumunu tanımlar.	Bu kazanım ile ilgili kavramların belirlenen öykülere yansımalarına ilişkin yer verilen örneklerin tespiti; Uygundur (X) Uygun Değildir (...) Düzeltme (...)
SB.6.3.2. Türkiye'nin temel fiziki coğrafya özelliklerinden yer şekillerini, iklim özelliklerini ve bitki örtüsünü ilgili haritalar üzerinde inceler.	Bu kazanım ile ilgili kavramların belirlenen öykülere yansımalarına ilişkin yer verilen örneklerin tespiti; Uygundur (X) Uygun Değildir (...) Düzeltme (...)
SB.6.3.3. Türkiye'nin temel beşerî coğrafya özelliklerini ilgili haritalar üzerinde gösterir.	Bu kazanım ile ilgili kavramların belirlenen öykülere yansımalarına ilişkin yer verilen örneklerin tespiti; Uygundur (X) Uygun Değildir (...) Düzeltme (...)
SB.6.3.4. Dünyanın farklı doğal ortamlarındaki insan yaşantılarından yola çıkarak iklim özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur.	Bu kazanım ile ilgili kavramların belirlenen öykülere yansımalarına ilişkin yer verilen örneklerin tespiti; Uygundur (X) Uygun Değildir (...) Düzeltme (...)

Ek-2. Uzman Görüş Formu

Cinsiyeti	Kadın (...)	Erkek (X)
Öğrenim Durumu	Lisansüstü (X)	
Kıdem Yılı	1-10 yıl (...)	11-20 yıl (...)
	10- üzeri yıl (X)	

Kazanımlar	Uzman Görüşü
SB.5.3.1. Haritalar üzerinde yaşadığı yer ve çevresinin yeryüzü şekillerini genel olarak açıklar.	Bu kazanım ile ilgili kavramların belirlenen öykülere yansımalarına ilişkin yer verilen örneklerin tespiti; Uygundur (X) Uygun Değildir (...) Düzeltme (...)
SB.5.3.2. Yaşadığı çevrede görülen iklimin, insan faaliyetlerine etkisini, günlük yaşantısından örnekler vererek açıklar.	Bu kazanım ile ilgili kavramların belirlenen öykülere yansımalarına ilişkin yer verilen örneklerin tespiti; Uygundur (X) Uygun Değildir (...) Düzeltme (...)
SB.5.3.3. Yaşadığı yer ve çevresindeki doğal özellikler ile beşerî özelliklerin nüfus ve yerleşme üzerindeki etkilerine örnekler verir.	Bu kazanım ile ilgili kavramların belirlenen öykülere yansımalarına ilişkin yer verilen örneklerin tespiti; Uygundur (X) Uygun Değildir (...) Düzeltme (...)
SB.5.3.4. Yaşadığı çevredeki afetlerin ve çevre sorunlarının oluşum nedenlerini sorgular.	Bu kazanım ile ilgili kavramların belirlenen öykülere yansımalarına ilişkin yer verilen örneklerin tespiti; Uygundur (X) Uygun Değildir (...) Düzeltme (...)
SB.5.3.5. Doğal afetlerin toplum hayatı üzerine etkilerini örneklerle açıklar.	Bu kazanım ile ilgili kavramların belirlenen öykülere yansımalarına ilişkin yer verilen örneklerin tespiti; Uygundur (X) Uygun Değildir (...) Düzeltme (...)
SB.6.3.1. Konum ile ilgili kavramları kullanarak kıtaların, okyanusların ve ülkemizin coğrafi konumunu tanımlar.	Bu kazanım ile ilgili kavramların belirlenen öykülere yansımalarına ilişkin yer verilen örneklerin tespiti; Uygundur (X) Uygun Değildir (...) Düzeltme (...)
SB.6.3.2. Türkiye'nin temel fiziki coğrafya özelliklerinden yer şekillerini, iklim özelliklerini ve bitki örtüsünü ilgili haritalar üzerinde inceler.	Bu kazanım ile ilgili kavramların belirlenen öykülere yansımalarına ilişkin yer verilen örneklerin tespiti; Uygundur (X) Uygun Değildir (...) Düzeltme (...)
SB.6.3.3. Türkiye'nin temel beşerî coğrafya özelliklerini ilgili haritalar üzerinde gösterir.	Bu kazanım ile ilgili kavramların belirlenen öykülere yansımalarına ilişkin yer verilen örneklerin tespiti; Uygundur (X) Uygun Değildir (...) Düzeltme (...)
SB.6.3.4. Dünyanın farklı doğal ortamlarındaki insan yaşantılarından yola çıkarak iklim özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur.	Bu kazanım ile ilgili kavramların belirlenen öykülere yansımalarına ilişkin yer verilen örneklerin tespiti; Uygundur (X) Uygun Değildir (...) Düzeltme (...)

Ek-3. Kontrol Listesi Tablosu

Tema	Alt Tema	Kavram
Coğrafya	Beşerî Coğrafya	Balıkçılık Ekonomik Faaliyet Hayvancılık Kış turizmi Nüfus Ormancılık Sivil toplum kuruluşları Tarih turizmi Tarım Ticaret Turizm Turist Madencilik Nüfus Nüfus yoğunluğu Yaz turizmi Yerleşme
	Fiziki Coğrafya	Ada Afet Akarsu Alüvyon Astronomi Aşınma Çevre bilinci Çöl iklimi Dağ Delta ovası Deprem Ekvatorial iklim Erozyon Harita Hava olayları İklim İklim elemanları Karasal iklim Yerel saat Yükselti Kıta Konum Kutup iklimi Küresel ısınma Menderes Nem Ova Tepe Okyanus Özel konum Sel Sert karasal iklim Sıcaklık Su kirliliği Şelale Toprak kirliliği Vadi Volkanik dağ Yağmur